

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Rigorózní práce

**Obraz zářijových masakrů roku 1792
v západní historiografii**

Mgr. Vít Zvěřina

Plzeň, 2023

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Rigorózní řízení: Moderní dějiny

Rigorózní práce

**Obraz zářijových masakrů roku 1792
v západní historiografii**

Mgr. Vít Zvěřina

Plzeň, 2023

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracoval samostatně, a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

Plzeň, únor 2023

.....

Obsah

Autoreferát rigorózní práce.....	5
Úvod.....	8
1 Příběh první: návrat do ancien régime?	16
1.1 Koncept první: kolektivní strach.....	16
1.2 Koncept druhý: násilí a oběti masakrů.....	32
1.3 Koncept třetí: obrazy extrémního násilí.....	48
1.4 Koncept čtvrtý: instituce ve víru masakrů	55
1.5 Koncept pátý: politické osobnosti.....	63
2 Příběh druhý: výplod zkažené revoluce.....	71
2.1 Koncept první: návrat k tradicím	72
2.2 Koncept druhý: násilná povaha menšiny	75
2.3 Koncept třetí: politický vliv institucí a jednotlivců.....	80
2.4 Koncept čtvrtý: zkažená společnost	84
3 Příběh třetí: na pomezí svobody a rovnosti?.....	89
3.1 Koncept první: ospravedlnění zářijových událostí.....	89
3.2 Koncept druhý: násilí ve společnosti	100
3.3 Koncept třetí: konfliktní politické dění	106
3.4 Koncept čtvrtý: Maximilien Robespierre.....	112
3.5 Koncept pátý: společnost a její myšlení.....	118
Závěr.....	125
Seznam pramenů a literatury	133
Resumé.....	144

Autoreferát rigorózní práce

Předkládaná rigorózní práce „Obraz zářijových masakrů roku 1792 v západní historiografii“ představuje historiografickou reflexi zářijových masakrů, tedy události, která zásadně ovlivnila průběh Velké francouzské revoluce. Rigorózní práce je primárně zaměřena na analýzu pohledu západní historiografie. V práci je tedy kladen důraz na díla vydávaná ve francouzském, německém, anglickém a českém jazyce. Hlavním cílem této rigorózní práce bylo objasnění a komparace základních vývojových trendů a základních přístupů západní historiografie v rámci interpretace této extrémně kontroverzní události. Práce rovněž stručně charakterizuje hlavní interpretační schémata konzervativních, liberálních, republikánských, socialistických a marxistických autorů, přičemž pozornost je věnována i revizionistickým a nejnovějším interpretacím soudobých autorů. Základní metodou práce je kvalitativní obsahová analýza a kritická interpretace relevantní odborné literatury a její komparace s dalšími odbornými zdroji.

Samotné události zářijových masakrů roku 1792 proběhly v období všeobecné představy protirevolučního spiknutí, přičemž mezi dny 2.–5. září došlo jen v Paříži k masakru cca 1100–1400 politických i nepolitických vězňů. Pro velkou část historiků tato událost představuje jeden z nejzřetelnějších projevů spontánního teroru, který byl determinantem dalších radikálních událostí revoluce. Vybraní autoři tyto události považují rovněž za jeden z významných projevů rivality mezi legálně zvoleným Zákonodárným shromážděním a radikální pařížskou Komunou.

Pramennou základnu této práce tvoří dostupná odborná literatura, která byla publikována v období uplynulých dvou set let, a to primárně v anglickém, německém, francouzském a českém jazykovém prostoru. Mezi základní sledované prvky patří primárně charakteristické rozdíly v interpretacích vybraných témat.

Text rigorózní práce, která vychází z autorovy práce diplomové, je v tomto ohledu rozdělen do 3 základních částí. První část práce se zabývá interpretacemi autorů liberálních, republikánských, revizionistických a kritických koncepcí 20. a 21. století. Charakteristickým rysem těchto koncepcí je snaha o legitimizaci nosných idejí revoluce, a to včetně samotného konceptu demokracie. Druhá část

práce se zabývá interpretacemi autorů konzervativního směru, který se staví k otázce revoluční legitimacy odmítavě. Třetí část práce je věnována interpretacím socialistických a marxistických autorů, kteří obecně usilují o ospravedlnění pozice lidu v revolučních událostech. Samotným zářijovým masakrům pak přiznávají legitimitu skrze jejich ideologický vliv na obranu revoluce jako takové.

Z hlediska odborné literatury byly zářijové masakry zkoumány velmi pečlivě. Je tomu tak i díky ohromnému množství děl syntetického rázu věnovaných samotné francouzské revoluci, ve kterých představují zářijové masakry významnou revoluční událost. Pro potřeby této práce byl výběr odborné literatury omezen pouze na díla ryze vědeckého rázu, přičemž byl tento výběr přirozeně ovlivněn i příslušným vlivem zvolených analyzovaných textů pro další rozvoj vědeckého bádání. Mezi autory, kteří se zabývali přímo zářijovými masakry jako takovými lze zmínit např. Geogese Lenôtre¹, Mortimera Ternauxe², či Pierra Carona³. Výše zmínění autoři zkoumali tyto události primárně z liberálních pozic. Z autorů konzervativních pak lze jmenovat např. Frédérica Blucheho⁴, či Gustava Gautherotu.⁵ V tomto duchu je nutno uvést, že se mezi texty autorů socialistického a marxistického směru neobjevuje dílo, které by bylo zaměřeno přímo na zářijové masakry jako takové. To je dáno snahou těchto autorů o legitimizaci zářijových masakrů jako zcela svébytné části revolučního příběhu.

Z hlediska dílčích interpretačních schémat tedy lze na zářijové události v zásadě nahlížet ze tří možných pohledů, které jsou v této práci systematizovány do 3 odlišných příběhů. Prvním příběhem je pohled komplexní, který v sobě zahrnul interpretace liberální, republikánské a interpretace kritických koncepcí 20. a 21. století. Druhým příběhem je pak pohled konzervativní, zatímco třetím příběhem je pohled socialisticko-marxistický. Každý z těchto tří jedinečných příběhů pracuje jak s vlastními narativy, tak i obecně s typickými výrazovými prostředky. První příběh zářijových masakrů, který je z hlediska vybraných koncepcí nejrozmanitější, pracuje s problematikou jisté ambivalence v hodnocení revolučního dění. Ačkoliv autoři koncepcí tohoto příběhu hodnotí jisté revoluční prvky jako společenský ideál,

¹ LENÔTRE, Georges, *Les massacres de septembre*, Paříž 1972.

² TERNAUX, Mortimer, *Histoire de la Terreur 1792–1794*, Paříž 1863.

³ CARON, Pierre, *Les Massacres de Septembre: Avec une carte hors texte*, Paříž 1935.

⁴ BLUCHE, Frédéric, *Septembre 1792, logiques d'un massacre*, Paříž 1986.

⁵ GAUTHEROT, Gustave, *Septembre 1792: Histoire politique des Massacres*, Paříž 1927.

prvky násilného útoku na nepřátele revoluce představují základní determinant, který způsobil obrat revoluce k tradičnímu způsobu státního fungování. Druhý příběh těchto událostí představuje radikální odmítnutí masakrů i samotného konceptu revoluce. Pro představitele tohoto příběhu se tak zářijové masakry staly určitým symbolem, který potvrzuje zhoubný vliv revolučního dění, který přerušil kontinuitu dějin Francie. Třetí socialisticko-marxistický příběh naproti tomu pokládá zářijové masakry za přirozený vývoj, který byl determinován zejména ekonomickými faktory a sociální situací obyvatelstva. Přes tento společný znak se však u tohoto příběhu lze u některých autorů setkat s jistými interpretačními rozdíly, které ale nerozporují primární snahu o ospravedlnění zářijových událostí jako přirozeného důsledku revolučního dění.

Charakteristickým rysem pohledu historiografie na události zářijových dní je tedy zřetelná rozporuplnost. Tato rozporuplnost se projevila i v samotném rozčlenění této práce do 3 příběhů, z nichž každý představuje svébytný pohled na tyto události. I přes tento fakt však lze v jednotlivých příbězích nalézt jisté opakující se narativy. Mezi ně lze zařadit např. otázku ospravedlnění masakrů, otázku strachu a nejistoty, tematiku teroru jako takového, či otázku primární kolektivní oběti masakrů. Za jedno z významných zjištění lze považovat zejména jisté propojení prvního komplexního příběhu s příběhem socialisticko-marxistickým. U těchto příběhů je možné vysledovat snahu o ospravedlnění zářijových událostí, ačkoliv každý z těchto příběhů přirozeně vychází z jiných pozic. Příběh první a příběh třetí tak z tohoto pohledu tvoří určitou symbolickou podkovu, v rámci které existuje příběh konzervativní, který se vůči oběma zbývajícím příběhům vymezuje. Tato práce tedy představuje jeden z prvních ucelených pokusů o komplexní a systematickou reflexi historiografie zářijových událostí roku 1792 ve Francii.

Úvod

Velká francouzská revoluce fascinovala, a do dnešních dnů ještě stále fascinuje ohromné množství autorů. Ti se snaží proniknout do hloubky události, kterou, alespoň tedy v určitých nejasných konturách, zná téměř každý. Jedním z pozitivních přínosů Velké francouzské revoluce je pak podle mnohých autorů její vliv na vytvoření nového typu politické kultury, a to zejména s ohledem na formování dvou základních politických skupin, tedy pravice a levice, v podobě, která přetrvala do dnešních dnů.

Co však stojí za oním tajemnem, který tuto událost činí natolik přitažlivou? Co vede odborníky, ale i laiky, k neustávajícímu hlubokému zájmu o událost, o které byly již dávno napsány tisíce a tisíce stran? Jedním z možných vysvětlení se zdá být rozporuplnost, kterou je tato událost prosycena až do morku svých revolučních kostí. Ano, pokud se budeme držet svého druhu klasického vymezení revoluce, která je zahájena rokem 1789 a ukončena rokem 1799, ve kterém se Napoleon Bonaparte ujal vlády jako první ze tří konzulů, pohlédneme na revoluční dekádu vyplněnou extrémí všech stran, jakož i všeobecnou, byť častokrát jen krátkodobou umírněností, která zažila své vrcholy i pády.⁶ Tato kontroverze, která se v dědictví francouzské revoluce projevuje dodnes, je extrémně zdůrazněná zejména v prvních, převážně násilných, pěti letech takto vymezené revoluční dekády. U historiků revoluce tak na jedné straně stojí událost, která přináší pokrok a nové myšlenky lidské svobody širokým vrstvám společnosti. Na druhé straně ovšem stojí revoluce jako událost ovlivněná válkou a násilným terorem. I přes všechny rozpory v interpretacích revolučních událostí však revoluce bezpochyby vytvořila novou Francii. Ta pod vedením císaře Napoleona Bonaparta drtila evropské mocnosti, a to ani ne tak díky specifické vojenské převaze, jako spíše fenoménu této výjimečné osobnosti vzešlé ze samotného nitra revoluce a jejích myšlenek. Tato mimořádná osobnost tak v sobě vůbec poprvé zhmotnila ideu neoddělitelného státu a národa. Ideu, která sklízela vavříny vítězství právě jen do doby, než tento trend samovolně expandoval za hranice francouzského státu.

Samotné zářijové masakry představují událost odehrávající se na pozadí souboje Zákonodárského shromáždění s pařížskou revoluční Komunou. Politicky

⁶ TINKOVÁ, Daniela, *Revoluční Francie 1787–1799*, Praha 2008, s. 14–16.

rozdělená země byla z vnějšku ohrožena neúspěchy na vojenské frontě. Pád Longwy a obležení Verdunu značně otrásl morálkou francouzského obyvatelstva. Hrozba vzpoury ve francouzských provinciích zase představovala ohrožení revoluce zevnitř. Všeobecně sdílená představa protirevolučního spiknutí pak v této situaci vyvolala vlnu násilí, která zasáhla několik pařížských, a nakonec i provinčních věznic. Mezi 2.–5. zářím tak přišlo jen v Paříži o život cca 1100–1400 politických i nepolitických vězňů.⁷

Záříjové masakry samozřejmě nevzešly jen tak z ničeho. Nejsou událostí ohraničenou, ani událostí, která by jaksi stála mimo svou dobu a kontext. Právě naopak, záříjové masakry přímo navazují na události lidového povstání z 10. srpna 1792, které de facto odstranilo francouzskou konstituční monarchii. A paradoxně jsou to právě tyto masakry, které mají zpětně, zcela jistě alespoň na prvotní pohled, daleko větší vliv na interpretaci události 10. srpna, než mají dny srpnového povstání na interpretaci dnů začátku září. Tento pohled potvrzuje i historička Mona Ozouf (1976), která ve svém díle uvádí, že události 10. srpna jsou negativně ovlivněny právě záříjovými dny.⁸ Jinými slovy, čistota povstání 10. srpna je otevřeně závislá na vnější interpretaci záříjových masakrů. Při snaze o eliminaci oné poskvrny pak přichází ke slovu nutnost jisté stylizace události pro široké masy. V rámci této stylizace jsou tak vraždy samotné, jako cosi nečistého a nízkého, zatlačeny do stínu zapomnění a vlastně je ani není vhodné připomínat.⁹

Cílem tohoto krátkého příspěvku k dějinám Velké francouzské revoluce je srovnat základní vývojové trendy v přístupu nejvýznamnějších představitelů revoluční historiografie k událostem záříjových masakrů roku 1792, a poskytnout tak čtenáři stručnou charakteristiku hlavních interpretačních schémat autorů konzervativních, liberálních, republikánských, socialistických i jiných koncepcí 20. a 21. století. Diplomová práce je tedy zaměřena na analýzu základních témat, která se objevují v interpretacích autorů výše uvedených koncepcí. Zásadními sledovanými prvky jsou zejména rozdíly v interpretaci vybraných základních témat. Metodou zkoumání této práce je analýza dostupné odborné literatury a podrobení těchto vědeckých zdrojů kritické interpretaci.

⁷ Tamtéž, s. 86–88.

⁸ OZOUF, Mona, *Revoluční svátky 1789–1799*, Brno 2006, s. 199. (orig. 1976)

⁹ Tamtéž, s. 201–202.

Diplomová práce, byť je primárně zaměřena na historiografickou reflexi zářijových událostí v roce 1792, přirozeně reflektuje i hodnocení událostí, které zářijovým masakrům předcházely. V tomto případě se jedná převážně o události srpnového povstání, které svrhlo monarchii. Dále postihuje i události, které na zářijové masakry bezprostředně navazovaly, tedy především následné masakry ve francouzských provinciích.

Samotný text je rozdělen do 3 hlavních částí. Vymezení níže uvedených základních koncepcí přitom autor přebírá z díla Daniely Tinkové *Revoluční Francie (1787–1799)*. V první části je věnována pozornost komplexnímu příběhu, který v sobě zahrnul autory liberálních, republikánských a kritických koncepcí 20. a 21. století. Autory těchto tří koncepcí spojuje snaha o ukotvení nosných idejí revoluce a určitého legálního demokratického přístupu do jednoho celku. Z hlediska zářijových masakrů je tento trend zřetelný zejména v důrazu na oddělení zločinců od zbytku společnosti. Samotná liberální koncepce se primárně snaží o zajištění pozic a základních idejí revoluce, a to včetně vybraných demokratických myšlenek. V republikánských koncepcích se pak již zřetelně projevuje touha po novém republikánském zřízení a ustavení demokratického fungování státu. Od 2. poloviny 20. století se dále objevují kritické koncepce, které v sobě zahrnují autory, jejichž cílem bylo rozrušit monopol dominující marxistické historiografie. Dalším poznávacím znakem těchto přístupů je rovněž kritický postoj k francouzské revoluci jako události, která je svébytná a výjimečná.¹⁰

Druhá část této práce je pak věnována koncepcím zářijových masakrů, které byly zahrnuty v pracích autorů konzervativního směru. Do tohoto příběhu jsou řazeni i autoři, kteří vykazují známky extrémně vyhroceného konzervatismu. Typicky je tento postoj dále provázán s vlivem katolické církve. V opozici k autorům prvního příběhu konzervativci nijak nerozlišují, jejich přístup je založen na vině celé zkažené společnosti. Konzervativní koncepce tak představuje primárně negativní pohled na revoluční události. U mnohých je pak tento pohled zdůrazněn obhajobou ancien régime. V takovém případě představuje předrevoluční režim ve srovnání s revoluční dynamikou konsolidovanou společnost a stát.

¹⁰ TINKOVÁ, *Revoluční Francie*, s. 184–210.

Poslední, třetí část práce je věnována koncepcím socialistických a marxistických autorů. Socialističtí autoři kladou důraz na propojení demokratizačního úsilí se sociálním pojetím revoluce. Pro autory marxistické je typický důraz na třídní rozdělení společnosti. Jednotícím prvkem autorů tohoto příběhu je pak snaha o konečnou rehabilitaci lidu. Jakkoliv totiž mohlo dojít k excesům, hodnota zářijových masakrů spočívá v jejich vlivu na záchranu celistvé revoluce. Socialistická koncepce dále zdůraznila prvek jakobínského primátu a dominanci sociálního aspektu revolučního dění. Marxistická odnož této koncepce dominovala revoluční historiografii po velkou část 20. století.

S pomocí názvů hlavních kapitol autor upozorňuje na záměrné vynechání tázacího znaménka u příběhu druhého. Ačkoliv totiž lze v příběhu prvním i třetím najít nejrůznější štěpící linie, které v určitém smyslu rozdělují tyto jednotné příběhy do několika dílčích sub-příběhů, druhý konzervativní příběh je jedinečný právě vlivem svého skutečně jednotného pojetí. Toto pojetí lze aplikovat jak na autory umírněného konzervativního stříhu, tak i na autory extremistických koncepcí.

Z hlediska odborné literatury a dalších vědeckých zdrojů byly události Velké francouzské revoluce, a tím pádem tedy i události zářijových masakrů, zkoumány již nesčetněkrát. Koneckonců i takový Phillipe Buchez se při popisu rozdílů interpretací zářijových událostí jednotlivých historiků nedokázal oprostít od poznámky, že toto téma bylo zpracováno již velkým množstvím autorů.¹¹ Výběr relevantních analyzovaných textů byl ovlivněn zejména jejich teoretickým dopadem na rozvoj dalšího vědeckého poznání, a přirozeně i jejich praktickou dostupností. Výběr analyzovaných textů byl rovněž omezen na díla vykazující rysy vědeckého zkoumání. Do této práce tedy v drtivé většině nebyly zahrnuty rané texty a interpretace současníků revoluce, která naplňují spíše měřítko filosofických spisů. Jednu z výjimek představuje např. dílo Abbé Barruela, které je stěžejní pro pochopení vývoje konzervativního hodnocení zářijových událostí. V tomto duchu autor diplomové práce využil množství vědecké literatury psané v jazyce českém, anglickém, německém a francouzském. Zejména francouzsky psané odborné publikace jsou, přirozeně s výjimkou množství okrajové literatury, díky

¹¹ BUCHEZ, Philippe Joseph Benjamin, *Histoire parlementaire de la Révolution française, ou Journal des assemblées nationales depuis 1789 jusqu'en 1815: Tome Dix – Septième*, Paříž 1835, s. 411.

vzájemným československo-francouzským vztahům v hojně míře dobře dostupné v nejrůznějších knihovnách na území České republiky. Nejvíce problematickou se tak ukázala dostupnost literatury německých autorů, která je, s výjimkou marxisticky zaměřených autorů, poměrně nedostatečná. Tato práce by tak zcela jistě nemohla vzniknout bez několika studijních návštěv Österreichische Nationalbibliothek ve Vídni, která v tomto směru nabízí pestrou škálu odborných publikací v německém jazyce.

Mezi hlavní představitele liberálního přístupu k revolučnímu dění, v tomto případě spíše syntetického druhu, tak můžeme zařadit zejména Adolpha Thierse,¹² Thomase Carlyla¹³, či F. A. Migneta.¹⁴ Mezi další autory liberálního náhledu na revoluční dění pak lze jmenovat i Germaine de Staël, Benjamina Constanta či Alexise de Tocquevilla.¹⁵ U těchto autorů však samotné zářijové masakry neleží v centru jejich badatelského zájmu. Zářijovým masakrům jako takovým se pak z liberálních pozic věnovali zejména autoři Georges Lenôtre¹⁶, Mortimer Ternaux¹⁷, a konečně doyen studia událostí zářijových dní Pierre Caron.¹⁸ S postupem doby, a zvýrazněním nových trendů ve výzkumu revoluční problematiky, je však Caronova interpretace zářijových masakrů jako preemptivního úderu vzrostlého z paniky čím dál tím více podrobována kritice. Děje se tak nejen s ohledem na její samotné jádro, ale i s ohledem na sílu a dopad nejrůznějších podvrhů a fám.¹⁹ Z republikánských pozic pak francouzskou revoluci v širším rámci hodnotí zejména Jules Michelet²⁰ a François Alphonse Aulard.²¹ Z hlediska autorů kritických koncepcí pak lze jmenovat primárně Françoise Fureta²² a význačnou anglicky píšící autorku Lynn Hunt.²³ Mezi autory takto

¹² THIERS, Adolphe, *Histoire de la Révolution française: Tome deuxième*, Paříž 1865.

¹³ CARLYLE, Thomas, *Dějiny francouzské revoluce: Díl III.*, Praha 1902. (orig. 1837)

¹⁴ MIGNET, François Auguste Marie, *Dějiny revoluce francouzské od roku 1789–1814: 1.*, Praha 1907. (orig. 1824)

¹⁵ TINKOVÁ, *Revoluční Francie*, s. 191–195.

¹⁶ LENÔTRE, Georges, *Les massacres de septembre*, Paříž 1972.

¹⁷ TERNAUX, Mortimer, *Histoire de la Terreur 1792–1794*, Paříž 1863.

¹⁸ CARON, Pierre, *Les Massacres de Septembre: Avec une carte hors texte*, Paříž 1935.

¹⁹ SUTHERLAND, Donald M. G., *The French Revolution and Empire: The Quest for a Civic Order*, Malden – Oxford – Melbourne – Berlin, 2008, s. 140–141.

²⁰ MICHELET, Jules, *Francouzská revoluce*, Praha 1989. (orig. 1847–1853)

²¹ AULARD, François Alphonse, *The French Revolution: a political history, 1789–1804: Vol. II The Democratic Republic 1792–1795*, New York 1910. (orig. 1901)

²² FURET, François, *Francouzská revoluce*, Praha 2004. (orig. 1988)

²³ HUNT, Lynn, *Francouzská revoluce: politika, kultura, třída*, Brno 2007. (orig. 1984)

pojatých koncepcí pak dnes zcela jistě vyniká zejména Timothy Tackett²⁴ či autor rozsáhlé, a rozhodně se dá říci i originálně pojaté, syntézy Simon Schama.²⁵

Konzervativní pojetí příběhu revoluce pak nemůže představovat nikdo jiný než samotný symbolický zakladatel moderního konzervatismu Edmund Burke. Tento autor však přirozeně své dílo věnované revoluční Francii napsal ještě v době před událostmi zářijových masakrů.²⁶ Dalšími konzervativními historiky jsou zejména Hippolyte Taine²⁷, Pierre Gaxotte²⁸ či Christopher Dawson.²⁹ Mezi konzervativní extrémisty pak lze zařadit např. polského autora Jerzyho Nowaka³⁰ nebo britskou autorku inklinující k antisemitismu a okultismu Nestu Webster.³¹ Pro tyto autory je typická zejména snaha o zdůraznění vnějšího nepřítele, který skrze revoluční činy pustoší základy francouzské společnosti. Mezi konzervativně píšícími autory lze ze soudobých historiků jmenovat např. známého pravicového autora Jeana Tularda.³² Konzervativní příběh má rovněž své výsadní autory věnující se výhradně tématu zářijových masakrů, těmi jsou Frédéric Bluche³³ a Gustave Gautherot.³⁴

Socialistické, resp. marxistické pojetí pak přirozeně nabízí rovněž velmi rozmanité spektrum autorů. Karel Marx, autor stojící na samém počátku tohoto směru, ani jeho ideologický soupeř Friedrich Engels, nicméně k tématu zářijových masakrů obecně nezaujímají specifický postoj. Socialistický směr je tak v rané podobě reprezentován zejména Louisem Blancem³⁵ a Jeanem Jaurèsem.³⁶ Tuto socialistickou koncepci následně do marxistického hávu přetavil Albert Mathiez.³⁷ Svého druhu vyvrcholení marxistického konceptu pak představuje zejména Albert Soboul, kterého lze bez jakékoliv nadsázky jmenovat hlavním, a

²⁴ TACKETT, Timothy, *When the King Took Flight*, Cambridge – Massachusetts – Londýn 2003.

²⁵ SCHAMA, Simon, *Občané: kronika Francouzské revoluce*, Praha 2004. (orig. 1989)

²⁶ BURKE, Edmund, *Úvahy o revoluci ve Francii*, Brno 1997. (orig. 1790)

²⁷ TAINE, Hippolyte Adolphe, *Les origines de la France contemporaine: la révolution: Tome Deuxième*, Paříž 1904.

²⁸ GAXOTTE, Pierre, *La révolution française*, Paříž 1928.

²⁹ DAWSON, Christopher, *Bohové revoluce*, Praha 1997. (orig. 1972)

³⁰ NOWAK, Jerzy Robert, *Církev a Velká francouzská revoluce*, Olomouc 2003. (orig. 2003)

³¹ WEBSTER, Nesta H., *The French Revolution: A Study in Democracy*, London 1919.

³² TULARD, Jean, *Fouché*, Praha 1999. (orig. 1997)

³³ BLUCHE, Frédéric, *Septembre 1792, logiques d'un massacre*, Paříž 1986.

³⁴ GAUTHEROT, Gustave, *Septembre 1792: Histoire politique des Massacres*, Paříž 1927.

³⁵ BLANC, Louis, *Histoire de la Révolution française: Tome septième*, Paříž 1864.

³⁶ JAURÈS, Jean, *A Socialist History of the French Revolution*, Londýn 2015. (orig. 1898–1904)

³⁷ MATHIEZ, Albert, *Francouzská revoluce*, Praha 1952. (orig. 1922–1924)

také zřejmě nejviditelnějším, představitelem angažované marxistické historiografie.³⁸ Z tohoto úhlu pohledu je pak vhodné připomenout rovněž Soboulova německého kolegu, přesvědčeného marxistu Waltera Markova.³⁹ Svého druhu umírněnější koncepci, ovšem stále stojící pevně na marxistických pozicích, dále představují např. Georges Lefebvre⁴⁰, Michel Vovelle⁴¹ či britští marxisté Eric Hobsbawm⁴² a George Rudé.⁴³ Oproti příběhu prvnímu a druhému se nicméně v tomto příběhu prakticky nevyskytuje dílo přímo věnované samotným zářijovým masakrům. Představitelé prvního příběhu se tímto způsobem snažili vůči masakrům vymezit tak, aby byl jejich vliv na revoluci anulován. Příslušníci druhého příběhu se naproti tomu pokusili tímto způsobem zářijové masakry maximálně zdůraznit, a to s cílem odhalit zhoubnou sílu revoluce. Odmítnutí tohoto trendu tedy značí socialisticko-marxistickou akceptaci zářijových masakrů jako legitimní části revoluce. Zářijové masakry tak mají určeno své místo v revolučním příběhu. Rozhodně však nepředstavují událost, která by vybočovala z hranic marxistického dějinného schématu.

Československý, respektive český příspěvek pak z hlediska relevantní odborné literatury představuje v 1. polovině 20. století spíše populárně píšící člen prvorepublikové KSČ Stanislav Kostka Neumann⁴⁴. V 2. polovině 20. století byla revoluční historiografie rozšířena o díla české historičky Květy Mejdrické⁴⁵ či o díla Miroslava Hrocha, který zasadil Velkou francouzskou revoluci do širšího konceptu evropských revolucí. Díky tomuto přístupu tak tento autor dokázal překročit marxistický základ, ze kterého přirozeně vychází.⁴⁶ Mezi další autory období 2. poloviny 20. století lze jmenovat Josefa Hotmara⁴⁷ či Petra Křivského.⁴⁸ Jedním ze současných českých autorů je pak historik Jiří Hanuš, který působí na

³⁸ SOBOUL, Albert, *Francouzská buržoasní revoluce 1789–1799*, Praha 1951. (orig. 1948)

³⁹ MARKOV, Walter, *1789: die Grosse Revolution der Franzosen*, Leipzig 1989.

⁴⁰ LEFEBVRE, Georges, *La révolution française*, Paříž 1968.

⁴¹ VOVELLE, Michel, *The Revolution against the Church: From Reason to the Supreme Being*, Columbus 1991. (orig. 1988)

⁴² HOBBSBAMM, Eric, *The Age of Revolution 1789–1848*, New York 1996.

⁴³ RUDÉ, George F. E., *The French Revolution*, New York 1991.

⁴⁴ NEUMANN, Stanislav Kostka, *Francouzská revoluce: populární dějiny bojů francouzské společnosti na sklonku 18. století: Díl druhý: Zápas s občanskou reakcí*, Praha 1955.

⁴⁵ MEJDRICKÁ, Květa, *Listy ze stromu svobody*, Praha 1989.

⁴⁶ HROCH, Miroslav, *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*, Praha 1990.

⁴⁷ HOTMAR, Josef, *Dobrodružství Velké revoluce 1789–1799*, Praha 1989, s. 131.

⁴⁸ KŘIVSKÝ, Petr, *Francouzská buržoasní revoluce*, Praha 1989, s. 92.

Masarykově univerzitě v Brně.⁴⁹ Na závěr tohoto stručného přehledu revoluční historiografie autor uvádí zřejmě nejvýznamnější současnou českou autorku píšící k tématu francouzské revoluce, kterou je úspěšná česká historička Daniela Tinková. Tato autorka věnovala dějinám revoluce značnou část svých odborných publikací.⁵⁰

V samotném závěru tohoto úvodu pak autor upozorňuje, že veškeré citované úryvky z děl, které jsou v této práci použity nikoli v přeloženém vydání, ale ve svém původním znění, a to jak v jazyce anglickém, německém či francouzském, představují autorův osobní překlad. V něm se samozřejmě autor pokusil zachovat nejen faktickou přesnost těchto reprezentativních úryvků, ale i dikci a styl jednotlivých autorů tak, aby byla maximálně zachována jejich vypovídající hodnota. Veškeré nedokonalosti, které čtenář v těchto překladech nalezne, jsou pak zcela přirozeně chybou autora této práce.

⁴⁹ HANUŠ, Jiří – VLČEK, Radomír (edd.), *Interpretace francouzské revoluce*, Brno 2004.

⁵⁰ TINKOVÁ, Daniela, *Revoluční Francie 1787–1799*, Praha 2008., TINKOVÁ, Daniela (ed.), *Zrození občana: antologie dokumentů z Francouzské revoluce*, Praha 2015.

1 Příběh první: návrat do ancien régime?

Z pohledu prvního příběhu zářijové masakry obecně ztělesňují zlo, které revoluci nikdy nemělo potkat. Jak je možné, že se země, která věřila, že je kolébkou racionalismu, osvícenství a pokroku lidstva, propadla do masového vraždění neozbrojených jedinců? Jak je možné, že se nenašel nikdo, kdo by takovým událostem zabránil, nebo se jim alespoň pokusil čelit? Jak je možné, že všechny tyto tragické události v Paříži a dalších slavných městech vyvolaly u běžného obyvatelstva buď nezájem, nebo krvežíznivou touhu po dalším násilí? Násilí na těch, kteří byli podle ústavy zakládající francouzskou konstituční monarchii přece také občany tohoto státu. Tyto otázky si tak kladli již současníci revolučního dění. Koncepce liberálních autorů byla dále rozvíjena umírněnými republikány, ale i autory kritických koncepcí 2. poloviny 20. století a začátku 21. století. Lze samozřejmě konstatovat, že se v tomto pojetí jedná o poměrně dosti heterogenní skupinu autorů, jejich náhled na události zářijových dnů roku 1792 se však v mnohých aspektech propojuje.

První příběh zářijových masakrů s sebou v principu nese dva hlavní rysy. Prvním je důraz na emoce, které lidové násilí vyvolalo. Druhým rysem pak je důraz na vliv politického dění. Autoři prvního příběhu obecně zdůrazňují vliv náhody a činnost jednotlivých revolučních osobností. Emoční strana těchto událostí je pak charakteristická důrazem na koncept kolektivního strachu, který zcela prostupuje zářijové události roku 1792. Zvláště liberální autoři pracují rovněž s tématem vybočujících a specifických jevů. Mezi tyto jevy lze zařadit zejména příklady extrémního násilí. Důraz na tyto výjimečné události je specifickým rysem tohoto příběhu.

1.1 Koncept první: kolektivní strach

Jeden z prvních obrazů příběhu zářijových masakrů může čtenář nalézt na stránkách rozsáhlého díla Adolpha Thierse publikovaného v letech 1823–1827. Výše zmíněný text se v liberálních kruzích ostatně těšil poměrně velké oblibě.⁵¹ Thiers, jako významný konzervativně-liberální politik, totiž dokázal tuto popularitu

⁵¹ THIERS, Adolphe, *Histoire de la Révolution française: Tome deuxième*, Paříž 1865.

vhodně využít k podpoře svých politických postojů. Tento autor, jak je ostatně mnoha podobným dílům vlastní, rozmáchlým stylem poskytnul široký obraz masakrů, jehož aspekty a odrazy lze najít i v dalších dílech pozdějších historiků. Thiersův popis tak tedy slouží i jako ideální vzorový příklad obrazu prvního typu interpretace.

Pro tohoto průkopníka revoluční historiografie jsou masakry především dílem politického fanatismu. Byla to totiž právě radikální politika, která podle Thierse v tomto období ovládla revoluční Francii. Tato politika tak dotlačila společnost do extrémní situace, kterou představovaly právě zářijové masakry.⁵²

Thiers ve svém popisu rovněž stanovuje formát, který je v rámci zářijových masakrů v podstatě dodnes opakován. Pro potřeby předehry tak Thiersovi slouží charakteristika hlavních vnitřních hráčů revoluce a válečné situace, role obležení Verdunu, a role Georgese Dantona ve vnitřní politice, Výkonné radě a Zákonodárném shromáždění. Z této pozice pokračuje popisem převozu vězňů, zejména odbojných kněží, jednotkami federovaných, až po vystupňovanou agresi, která přešla v samotné masakry.⁵³ Pro tohoto autora se tak pařížské vraždy stávají důsledkem kolektivního strachu, který vyvolal vlnu nenávisti. Pařížský lid tak vlastně konal uvedené kroky ve smyslu preemptivní akce. V případě úspěšného tažení Prusů by tak vykonal v očích lidových vrstev alespoň jakousi předběžnou lidovou pomstu.⁵⁴ Vyjádření nesouhlasu s obecným násilím se však nevyklučuje s obecným pozitivním náhledem na revoluční dění. Thiers jako obratný historik a politik převzal tento všeobecný náhled společnosti, který v průběhu 20. let 19. století pohlížel na revoluci spíše pozitivně.

Důraz na paniku a strach, které zachvátily srpnovou a zářijovou Paříž, lze vysledovat i v díle *Dějiny revoluce francouzské od roku 1789–1814* sepsaných F. A. M. Mignetem (1824). V jeho příběhu tak probíhají domovní prohlídky za „*pochmurných a dalekosáhlých příprav...*“, bránit vlast se připravují dobrovolníci, na poplach bijí bubny a zvoní zvony. Do této vzrušené atmosféry přijde zpráva o pádu Verdunu, který představoval hlavní hráz mezi vnějším nepřítelem a hlavním městem Francie. Autor zde poznamenává, že obecní rada využila panickou

⁵² Tamtéž, s. 329–332.

⁵³ Tamtéž, s. 305–311.

⁵⁴ Tamtéž, s. 323.

atmosféru a paranoiu obyvatel k „provedení hrozných záměrů svých.“⁵⁵ U Migneta tak lze vysledovat určité zárodky ospravedlnění lidu jako morálního celku, kterýžto trend však získá svou konečnou podobu až u Julese Micheleta. Toto myšlení nicméně vychází ze samotných liberálních principů. Dle *Deklarace práv člověka a občana* totiž vychází veškerá svrchovanost z národa jako takového.⁵⁶ Ačkoliv tak tedy liberálové obecně pohrdají lidem ulice, který je divoký a násilný, nemohou lid odsoudit jako celek. Pokud by totiž učinili tento krok, popřeli by i základní hodnoty, ze kterých vzchází v očích liberálů legální revoluce roku 1789.

Dav je tedy nositelem viny, respektive minimálně aktivní část tohoto davu. U Migneta se tak setkáváme s davem, který vinu nese bezpochyby, s davem, který dává najevo svou lhostejnost, a rovněž s davem, který masakry nepovažuje za správné, ale neodvažuje se protestovat proti zavedenému pořádku. Mignet k tomu jasně dodává, že toto je důsledek strachu, který zachvátil mysl lidu.⁵⁷ V tomto směru tak již lze vysledovat snahu o určité dělení, které by vytvořilo antagonistické dvojice. V tomto konkrétním případě tedy lid, který se do masakrů nezapořil, a lid, který masakry utvářel. Již v tomto okamžiku tak lze hovořit o dvou typech revoluce liberálního diskurzu. Prvním typem revoluce je revoluce legální let 1789–1791. Druhým typem revoluce je revoluce pozdější doby, která je charakteristická nevázaným násilím části společnosti. Této části společnosti totiž chybí dostatečné vzdělání.

Určujícím faktorem událostí zářijových masakrů je tedy jistá forma kolektivního šílenství, které se propojilo s politickou praxí. Toto šílenství bylo výsledkem včlenění určujících informací do mysli současníků.⁵⁸ Carlylova liberální interpretace se tak v tomto ohledu opět snaží o vyčlenění neřízeného davu z představy legální revoluce. Ta si tímto způsobem zachovává svou čistotu, na kterou lze v jistém směru specificky navazovat. Thomas Carlyle ve třetím svazku svého díla (1837) popisuje Francii jako celek uvězněný ve své hrůze

⁵⁵ MIGNET, *Dějiny*, s. 212–213.

⁵⁶ *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789*, Légifrance: Le service public de la diffusion du droit, dostupné online (<https://www.legifrance.gouv.fr/contenu/menu/droit-national-en-vigueur/constitution/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789>), [citováno k 23.6.2022]. Zkrácený článek číslo 3: „Art. 3. Le principe de toute Souveraineté réside essentiellement dans la Nation.“

⁵⁷ MIGNET, *Dějiny*, s. 214.

⁵⁸ CARLYLE, s. 39–40.

prostřednictvím vlády teroru a zářijových masakrů, přičemž směřuje ke svému sebezničení.⁵⁹ Pro Carlyla je tak důležité nejen to, co stálo za jakýmsi myšlenkovým nastavením mysli, které bylo nutné pro samotný průběh událostí, ale i to, jak osobnost jednotlivého člověka ovlivňuje chápání tragických událostí.⁶⁰ Carlyle však obratem rovněž tvrdí, že to byla právě kolektivní panika a strach, které pomohly k houževnatosti obyvatel Paříže. S problematikou strachu ostatně Carlyle pracuje velmi intenzivně.⁶¹ Toto myšlenkové nastavení je dáno vnitřním nastavením tohoto autora. Ten tak balancuje na hraně vědeckého pojetí a uměleckého ztvárnění, přičemž si je vědom síly, kterou představuje umělecké pojetí jeho díla. Díky precizní práci s emocemi tak samotný koncept strachu dostává rozměr nejdůležitějšího aspektu zářijových událostí.

U autorů 19. století, kteří v rámci liberálního diskurzu směřují k obhajobě republikánského zřízení lze nalézt zejména důslednější pojmenování viníků zářijových událostí. Hlavním faktorem určujícím události zářijových dnů však pro ně zůstává stále jakási neosobní a nepojmenovaná hrůza z útlatku, strach, nenávisť a podezřívavost.

Jules Michelet ve svém díle (1847–1853) koneckonců propojuje násilnosti z 10. srpna s událostmi ze začátku září. Explicitně pak uvažuje o tom, zda pohřební tryzna za oběti událostí 10. srpna není jednou z příčin zářijových masakrů.⁶² Obdobně při četbě Julese Micheleta nacházíme mezi řádky aspekt atmosféry strachu a nedůvěry, která byla podněcována nejen vrcholnými politiky revoluční Francie, ale i rozličnými rétory, umělci, apod. V období léta roku 1792, a zvláště pak po 10. srpnu vzrostla faktická i symbolická síla lidu jako takového. Nikdo z předních postav revoluce tak nebyl schopen, či lépe řečeno nikdo se neodvážil proti „lidu“ vystoupit. Micheletův obraz tak ve čtenáři evokuje myšlenku nevyhnutelnosti masakrů, které se daly v dané situaci a podmínkách relativně jednoduše předvídat. K tomuto účelu Michelet využívá i popis nesmírného zhrubnutí davu. Ten byl mistrně ovládán, a to jak stále sílící mocí pařížské Komuny,

⁵⁹ CUMMING, Mark, *Allegory and Phantasmagory in "The French Revolution"*, The Journal of English and Germanic Philology, Vol. 86 (3), 1987, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/27709858>), [citováno k 4.3.2022], s. 342.

⁶⁰ CARLYLE, s. 44–45.

⁶¹ Tamtéž, s. 77–78.

⁶² MICHELET, *Francouzská revoluce*, s. 251.

tak i Maximilienem Robespierrem, jehož politikou se dle Micheleta stala myšlenka volného plynutí revoluční činnosti mas.⁶³ Toto je rovněž jedním z důvodů, proč je Robespierre obecně liberálním diskurzem odsuzován. Robespierre totiž představuje ideální model politika, který svou činností podpořil násilné tendence lidu.

Michelet tedy explicitně zdůrazňuje roli lidu. Činí tak zejména kvůli vlastní představě o nutnosti nalézt ztracené jistoty, které je třeba nahradit novými. Lid, který se sice může mýlit, takovou jistotu pro Micheleta představoval. V podání tohoto historika tak dochází k jistému odosobnění revoluce, která již ovšem není rozčleněna na revoluci legální a ilegální, jako je tomu u raných liberálů 19. století. Michelet tento krok činí zejména s ohledem na myšlenku smíření, kterou aplikuje jak na samotnou revoluci a dějiny Francie, tak na samotnou francouzskou společnost.

K dalšímu vyvolání paniky v již tak velmi neklidné Paříži dle Micheleta paradoxně přispěly i opatření zavedená k ochraně vlasti před blížícím se pruským nebezpečím.⁶⁴ Politické dějiny jsou tímto tedy opět potvrzeny jako hlavní zprostředkovatel událostí.

V rámci příběhu zářijových masakrů představuje republikánský popis Julese Micheleta základní kámen obrazu těchto událostí. Ten je pak dalšími autory pozdějších směrů přepracováván do své nové podoby. V Micheletově obrazu se totiž vůbec poprvé setkáváme s důkladným hodnocením sociální situace ve společnosti. Děje se tak ovšem v kombinaci s vnějšími vlivy typu paniky a strachu, vypuknutí násilí jako takového, a fenoménu nekončící revoluce. Tato „náhodná justice“, jak Michelet události také nazývá, pak jen a pouze produkovala další vraždění. Obyvatelstvo tímto získalo nový vzorec chování, který mu umožňoval vypořádat se se vším špatným, zkrátka „vyčistit Paříž“. Toto je revoluční teze a výběr slovní zásoby, která ovlivnila zejména autory pozdějších kritických koncepcí.⁶⁵ Republikánský pohled na věc je tak charakterizován zejména důsledným pojmenováním viníků zářijových událostí. Hlavním faktorem určujícím

⁶³ Tamtéž, s. 293–295.

⁶⁴ Tamtéž, s. 300.

⁶⁵ Tamtéž, s. 305–311.

události zářijových dnů však pro tyto autory zůstává jakási neosobní a nepojmenovaná hrůza z útlatku, strach, nenávist a podezřívost.

Slavná fáma o spiknutí pak logicky představuje pomyslnou zápalnou šňůru, která vzplanula ze směsi paniky, zuřivosti, a nezodpovědného politického působení vybraných jedinců.⁶⁶ Takto pojatý, a dá se říci poměrně negativistický obraz je pro Edgara Quineta (1865) charakteristický. Deziluze ze ztráty revoluční naděje je dána primárně jeho nesouhlasem s bonapartistickým režimem druhého císařství. Quinet tak vlastně akcentuje především revoluční chyby, ve kterých analyzuje jejich dopad na neúspěch samotné revoluce.

Poměrně rozsáhlý pohled na události masakrů přináší i Georges Lenôtre (1907), novinář píšící pod pseudonymem, neboť právě jméno tohoto člověka zní Theodore Gosselin. Tento autor věnoval zářijovým masakrům nejen celou jednu kapitolu v knize *Život v Paříži za revoluce*, ale tématu věnoval i jednu ze svých dalších knih.⁶⁷ V Lenôtrově podání se v pravidelných intervalech mísí snaha o jakési přesvědčování čtenáře o objektivitě autorova textu s poněkud tendenčními vyjádřeními, ze kterých lze poměrně snadno pochopit postavení autora na politickém kompasu.⁶⁸ Tuto tendenci lze vysvětlit zejména liberální snahou o morální pojetí politiky, kdy je nutné tyto základní morální hodnoty neustále zdůrazňovat.

Lenôtre tak rozhodně nepředstavuje autora, který by se vůči svým předchůdcům vymezil, ale spíše historika, který na ně zcela vědomě navazuje. Pro Lenôtre jsou účastníci masakrů „bahnem“, „sebrankou nečistých a zlých živlů“, kteří „chodí v tlupách“, a jejich jediným cílem je vyprázdnit věznice od podezřelých osob. Tento styl vyjadřování je tak plně v souladu s interpretací většiny liberálních autorů, ovšem v jeho případě lze hovořit až o jakémisi reportážním přístupu. V popisu autorových představ tak lze poměrně jasně vysledovat jeho žurnalistickou minulost, což je velmi dobře patrné na autorově lyrickém popisu improvizovaných soudů během zářijových masakrů.⁶⁹

⁶⁶ QUINET, Edgar, *La révolution*, Paříž 1869, s. 380–381.

⁶⁷ LENÔTRE, Georges, *Život v Paříži za revoluce*, Praha 1940. (orig. 1936), LENÔTRE, Georges, *Les massacres de septembre*, Paříž 1972.

⁶⁸ LENÔTRE, *Les massacres*, s. 15.

⁶⁹ LENÔTRE, *Život*, s. 165–168.

Na druhou stranu, Lenôtre předkládá poněkud jiný obraz Paříže, prostý hluku a šílených bojů, než který lze nalézt u raných děl Thierse či Migneta. Co ovšem podle Lenôtre způsobilo tento pařížský klid? Vysvětlení je dle tohoto autora prosté. Vražďení mělo velmi málo svědků, a to zejména vlivem stavební struktury věznic a jejich umístění.⁷⁰ Na stranách Lenôtrovy knihy tak nalezneme opět v jistých intencích odlišnou interpretaci pařížského obyvatelstva, kterému připisuje autonomii v morálním rozhodování. Lenôtrovo obyvatelstvo je v klidu proto, že se ze své vůle odmítlo hromadně účastnit vraždění. Nečinnost je autorovými slovy omlouvána faktem, že sami pařížští občané jen kopírovali faktickou nečinnost svých politických zástupců a úředníků. Slovy autora: „*Pařížské obyvatelstvo podstoupilo tedy převrat, ale nepřipojilo se k němu a po svém projeвило jeho ztracení.*“⁷¹ Tímto způsobem autor potvrzuje Micheletovu interpretaci lidu. Ačkoliv lze podle tohoto autora na jednu stranu hovořit o násilném chování ulice, je třeba rovněž zajistit kontinuitu legální části revoluce.

Toto pojetí společnosti jen dokládá liberální představu vnitřně rozděleného lidu. Potvrzuje se tak trend antagonismu, nastavený Micheletem. Lenôtre vlastně legitimizuje francouzskou společnost, která si tak zachovává svou čistotu. Vinu tak lze přenést pouze na nezdravou část společnosti. Georges Lenôtre tímto způsobem na počátku 20. století obnovuje francouzské uvědomění vlastního národa, které bylo poškozeno nejen porážkou v prusko-francouzské válce, ale i vnitřním rozdělením společnosti na přelomu 19. a 20. století. Tato reflexe národního uvědomění zcela přirozeně doplňuje myšlenku republikánské demokratizace. Tematika propojení národa s revolucí nicméně u jiných liberálních autorů není nijak zásadně reflektována.

V rámci všech výše uvedených argumentů tak liberální historik Dalberg-Acton (1910) přiznává masakrům jistou lidovou legitimitu. Dle tohoto autora lid Paříže masakry uznal za své. V jiných částech Francie však takové nadšení rozhodně nepanovalo.⁷² Pro pochopení této pařížské problematiky přinesl již dříve vysvětlení Alexis de Tocqueville (1865). Vůdčí roli Paříže vůči francouzským

⁷⁰ Tamtéž, s. 168–169.

⁷¹ Tamtéž, s. 170–172.

⁷² DALBERG-ACTON, John Emerich Edward, *Lectures on the French Revolution*, Londýn 1999, s. 202–203.

provinciím, a v tomto případě nejen s ohledem na masakry září 1792, dokládá Tocqueville na zkušenostech cestovatele Arthura Younga: „*Shromáždí – li se někdy občané, je to proto, aby se dověděli novinky, které očekávají z Paříže.*“, či dále „*Tito lidé se ani neodvažují mít nějaký názor,*“ dodává, „*dokud se nedovědí, co si o tom myslí v Paříži.*“⁷³

Svého druhu prvním autorem, který se pokusil překročit nastavená pravidla revoluční historiografie je na počátku 20. století poměrně neznámý německý autor Edwin Scheiber (1912). Ten se snažil vymezit vůči autorům předcházejícím. Na stránkách své knihy ostatně zcela v souladu s potřebou přepsání staré verze revolučního dění tvrdí, že díla Micheleta, Blanca či Thierse představují díla tendenční, a tak přirozeně neumožňující objektivní zhodnocení.⁷⁴ Scheiber tak hned v úvodu zářijové masakry charakterizuje jako události, které překryly krví všechny velké činy revoluce, a způsobily tak vlastně revoluci samotné neodpustitelné poškození.⁷⁵ Tato hrůza měla za následek udržení země ve stádiu napětí, které bylo využito v boji proti odbojným kněžím. Byla to totiž právě tato skupina, která společně s králem a emigranty v myšlenkovém nastavení společnosti, stále více šířené rostoucím vnitřním tlakem a strachem, představovala nepřátele nového společenského řádu.⁷⁶ Autor tedy precizuje obraz nepřítele. V tomto ohledu Scheiber pracuje s antagonistickým pojetí revolučního dění. Toto zdůraznění odbojných kněží je důsledkem postupného odstranění mýtu nedotknutelnosti církevních představitelů, která získávala na síle již v období před 1. světovou válkou.

Snad nikdo však není natolik spjatý s událostmi zářijových masakrů více než Pierre Caron, francouzský autor, který tomuto tématu v roce 1935 věnoval obsáhlou publikaci. V té se pokusil vymezit vůči koncepcím a přístupům předcházejícím. Již v úvodu své práce tak Pierre Caron uvádí, že jeho práce nejen, že musí být důkladná, kritická a vědecká, ale také, že oproti knihám Caronových předchůdců rozhodně není určena širokému laickému publiku. Tomuto přístupu ostatně odpovídá i styl knihy, ve které se Caron vyhýbá nejrůznějším slavným

⁷³ TOCQUEVILLE, Alexis de, *Starý režim a revoluce*, Praha 2003, s. 116–117. (orig. 1856)

⁷⁴ SCHEIBER, Edwin, *Die Septembermorde und Danton. Ein Beitrag zur Geschichte der französischen Revolution*, Leipzig 1912, s. 11.

⁷⁵ Tamtéž, s. 7.

⁷⁶ Tamtéž, s. 9–10.

anekdotám a legendám. Těmi jsou zářijové masakry podle jeho názoru velmi nevkusně zaneseny.⁷⁷ Caron tak svůj zkoumaný materiál podrobuje hlubší analýze, přičemž upozorňuje na dřívější tendenci vybrané zdroje buď okamžitě odsuzovat, či je kritice naopak téměř nepodrobovat.⁷⁸

Samotný význam zářijových masakrů je tak dle Carona jedinečný. Ačkoliv vedle těchto událostí existuje mnoho dalších masakrů, vlivem strategického postavení Paříže, její ústřední pozice v otázce revoluce, a přirozeně i kvůli rozmanité struktuře obětí, představují masakry událost zcela mimořádnou. Svým zvláštním vybočením totiž podle Carona působí jako jistá abstraktní struktura. Masakry tak zanechaly jakousi obecnou pachut' hrůzy, která je předávána skrze mnoho generací do dnešního dne.⁷⁹ V tomto směru lze vycítit zcela jasný odkaz na kořeny liberálního diskurzu, které jsou charakterizovány znechucením z násilí pařížské ulice. Masakry tak tedy nejsou ani tak nepochopitelnou událostí, jako spíše událostí, která vznikla jako logický důsledek několika vzájemně propojených okolností. Caron tento krok podniká vlivem svého přesvědčení, že je masakry třeba kriticky posoudit, nikoliv pouze převyprávět.

Jedním z přínosů Caronovy interpretace se stává zejména vyloučení hypotézy o přímé kolektivní odpovědnosti pařížského lidu, která byla v dobách předcházejících extrémně oblíbená. Ačkoliv Caron upozorňuje, že svědectví masakrů přirozeně nemohou vypovědět celistvý a neporušený příběh, autor sám nakonec dochází k tvrzení, ve kterém je iniciativa masakrů připsána *Příteli lidu*, Jeanu Paulu Maratovi.⁸⁰ Caron tedy odmítá kolektivní odpovědnost zcela v souladu

⁷⁷ CARON, s. V–VI.

⁷⁸ Tamtéž, s. XXIV.

⁷⁹ Tamtéž, s. 7–8.

⁸⁰ Tamtéž s. 9–11. Mona Ozouf si v otázce Caronovy interpretace všímá především malé intenzity reakce odpovědných úřadů a osob. Pierre Caron tak dle Ozouf minimalizuje vinu členů pařížské revoluční Komuny, a naopak maximalizuje otázku pomyslné náказы širokých vrstev strachem. Zářijové masakry tak jsou u Pierra Carona hodnoceny primárně jako výraz prolnutí jakéhosi práva soudu se suverenitou lidu a vládnoucí vrstvy. Ostatně nikdy, než jak tomu bylo právě v období zářijových dní roku 1792, nebyla více evidentní důležitost vztahu mezi vnitřní situací ve společnosti a válečnou situací na frontě. Mona Ozouf tedy argumentuje v intencích liberálního diskurzu, kdy koriguje Caronova tvrzení o kolektivním strachu a vlivu náhodného dění na revoluční běh. Tímto způsobem je zdůrazněna možnost náhody, a to i skrze chování nevyzpytatelných jednotlivců. Ozouf se tedy v tomto případě přiklání k důrazu na politický aspekt revoluce. (OZOUF, Mona, *War and Terror in French Revolutionary Discourse (1792-1794)*, *The Journal of Modern History*, Vol. 56 (4), 1984, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/1880323>), [citováno k 1.3.2022], s. 585.)

s trendem liberálního diskurzu, který odmítá chápat lid jako celistvou entitu. Potvrzuje tak tezi o vině lidu ulice.

Pierre Caron ostatně podporuje i představu, která považuje federované za jedny z iniciátorů a účastníků masakrů.⁸¹ Tímto se tak Pierre Caron hlásí k odkazu raných liberálů typu Adolpha Thierse. Caronovo dílo vzniklo v období bouřlivých 30. let 20. století, toto přihlášení se k ranému liberálnímu odkazu tak značí snahu o vytvoření představy jednotné revoluce.

Tvrzení, že viníkem je Jean Paul Marat je však svého druhu minimálně částečnou negací předchozího tvrzení o vyloučení kolektivní odpovědnosti lidu, neboť kolektivní mysl nižších vrstev byla jakousi linkou propojena primárně právě s Maratovými myšlenkami. Tuto tezi nicméně Caron pohotově uzavírá povzdechem nad mezerami v dokumentaci, které vznikly zejména kvůli pařížskému požáru roku 1871. Tato událost měla za důsledek ztrátu archivů pařížské radnice, Hôtel de Ville, které obsahovaly výjimečné prameny k historii revolučního hnutí Paříže.⁸²

Velká, spíše encyklopedicky pojatá, syntéza Georgese Dubyho (1970) pak představuje jeden z prvních pokusů o zachycení revolučního dění v celé své celistvosti v poněkud netradičním podání. Duby obecně zářijovým masakrům nevěnuje příliš pozornosti, i přes to však v jeho podání společně s bitvou u Valmy představují jakýsi bod zlomu. V tomto bodě dle Dubyho končí příslušná fáze revoluce, a začíná epizoda revoluce „*nízkých vrstev*“. K pochopení samotných zářijových masakrů je tak nutno chápat vnitřní stav Francie, který je orámován dlouhodobou hrozbou vojenského vpádu a všudypřítomného strachu. Překonání těchto problémů představuje v očích Dubyho symbolické vítězství v rovině ideové. Zářijovým masakrům je tak přiznána určitá legitimita, a to skrze tezi o tom, že všeobecný strach ze spiknutí nebyl pouhou smyšlenkou. Vlivem ztráty královské autority a prozatímní správy došlo k extrémní vlně chaosu, kterou pařížský dav využil ke zvrácené formě spravedlnosti.⁸³ V této interpretaci tak stále přetrvává určitá představa suverénního chování lidu, respektive jeho aktivní části.

⁸¹ Tamtéž, s. 113.

⁸² Tamtéž, s. 9–11.

⁸³ DUBY, Georges, *Dějiny Francie od počátků po současnost*, Praha 2003, s. 410. (orig. 1970)

Návaznost na tyto tendence lze vysledovat v díle Simona Schamy (1989), který ve svém téměř tisícistránkovém díle revidoval hned několik představ o revoluci najednou. Pro Schamu je příčinou všeobecného přesvědčení o vzestupu kontrarevolučních elementů z věznic rostoucí napětí v pařížských ulicích. To vzniklo vlivem vyhocených prohlášení vedoucích představitelů revolučního režimu. Zmiňuje přitom i názor, že Komuna považovala takto napjatou situaci z praktického hlediska za nežádoucí. V případě extrémního vyhocení situace by totiž bojeschopní muži nemuseli vůbec odejít na frontu.⁸⁴ Tímto svým vyjádřením Simon Schama propojil veškeré liberální interpretace zářijových masakrů skrze liberální tezi o primátu politiky. Zářijové masakry jsou tak pro Schamu především politickým rozhodnutím.

S tímto souhlasí i Patrice Higonnet (1998), který s ohledem na vyvrcholení zářijových masakrů zmiňuje přesun jakobínské ideologie na vyhraněné pozice univerzalistického republikanismu. Tento proud získal pevnější pozice po pádu monarchie 10. srpna, a urychlil represe politické i náboženské.⁸⁵ Jakobíni se ovšem vlivem zářijových masakrů ocitli i v poměrně nezvyklé a nepohodlné situaci, neboť z morálního hlediska přirozeně nemohli otevřeně velebit brutalitu těchto událostí. Na druhé straně si ovšem nemohli dovolit odsoudit vzestup moci lidu, která všeobecně obnovila celistvost společnosti.⁸⁶

Akceptace lidového násilí vysvětluje i pasivitu jakobínských představitelů. Ti totiž zářijové masakry hodnotí jako morální akt, který byl pro běh revoluce nutný, a není tak možné se mu vzpírat.⁸⁷

Tato radikalizace společnosti je ostatně vidět na zářijových vyjádřeních mnohých umírněných politiků. Namátkou i takový Abbé Grégoire o masakrech tvrdil, že byly důsledkem amorálního jednání. Masakry jsou tak dle něj vlastně důsledkem starého režimu, který tímto zvláštním způsobem ještě stále doznívá. Stejně tak lze zachytit i proměnu chování girondinského tisku, který nejdříve masakry bránil, ale postupně došlo k jeho přesunu na pozice politické pravice.

⁸⁴ SCHAMA, s. 647–650.

⁸⁵ HIGONNET, Patrice L. R., *Goodness beyond virtue: Jacobins during the French Revolution*, Cambridge 1998, s. 15.

⁸⁶ Tamtéž, s. 73.

⁸⁷ Tamtéž, s. 130.

Záříjové masakry, jako extrémně vyhocená událost, tak s sebou v představách autorů prvního příběhu přinesly změnu kolektivního myšlení. Ta zahrnovala nejen větší míru tolerance k násilí ve společnosti, ale i rozvoj jakobínských ideálů.⁸⁸ Záříjové masakry tedy v tomto pojetí nejsou odděleny od teroru institucionálního, neboť záříjové události Higonnet vidí jako jeho možné kořeny.⁸⁹

„*Nejbrutálnější a nejhroživější událost Revoluce*“, jak nazývá masakry Gwynne Lewis (1993), je pak v tomto pohledu postavena do pozice jakéhosi předělu, který reformuloval a přestavěl již tak komplikované vztahy mezi lidovými vrstvami a politickou elitou francouzského státu.⁹⁰ Svým důrazem na sociální a ekonomickou stránku se Gwynne Lewis vrací k raným interpretacím liberálního diskurzu, který nevěnoval tolik pozornosti otázce politického dění. Vysvětlením tohoto přístupu je primárně levicové smýšlení tohoto autora. Kvůli tomuto přístupu Lewis přikládá větší pozornost sociálním důsledkům této události. Předělem jsou tak záříjové masakry samotné, nikoliv povstání 10. srpna, jak je v liberálním diskurzu běžné. Lewis se tedy ze své levicové pozice ani tak nesnaží o vymazání vlivu politického rozhodování na proces revoluce, jako spíše o vybalancování politické a sociální problematiky.

Lidové násilí záříjových dní, které bylo dle Lewise vyprovokováno cizí invazí a skutečnou hrozbou kontrarevoluce, mohlo být zkráceno dvěma možnými způsoby. Prvním způsobem byla destrukce mýtu o univerzální revoluční vůli. Tato možnost však přirozeně vylučuje pokračování nastaveného běhu revoluce. Druhým možným způsobem byla konstrukce alternativy, tedy vystavění oficiálního teroru. Záříjové masakry tak byly dle Lewise následovány právě druhou zmiňovanou možností.⁹¹ Univerzální charakter revoluce totiž představoval hlavní ideu samotné revoluce, a tím spíše ideu revoluce jakobínské. Vzhledem k postupnému posilování tohoto politického klubu představuje zavržení univerzální revoluční vůle i zavržení tohoto konceptu revoluce.

⁸⁸ Tamtéž, s. 38–39.

⁸⁹ Tamtéž, s. 68.

⁹⁰ LEWIS, Gwynne, *The French Revolution: Rethinking the debate*, Londýn – New York 2003, s. 38.

⁹¹ Tamtéž, s. 38

Novodobý pohled anglicky psané historiografie lze aplikovat primárně na respektovaného britského historika Williama Doylea (2001), který představuje jednu z vůdčích osobností současného revizionistického pohledu na Velkou francouzskou revoluci. Pro Williama Doylea je tak primárně důležité zasadit události zářijových dnů do souvislostí, které zahrnují vojenské útoky pruských jednotek a panickou atmosféru Paříže. Tímto způsobem se Doyle opětovně hlásí k novým koncepcím liberálního diskurzu, který je založen na zmiňovaném primátu politického dění.

Politické podmínky v jakých revoluce vznikala, a které měly vliv na formování všeobecného myšlenkového nastavení jednotlivých lidí, představují v novějších koncepcích hlavní osu příběhu. Zde bychom tedy mohli zařadit nejrůznější organizované protesty, politické vraždy, zastrašování, apod. Vzhledem k nedostatečné reflexi podílu nejhudších vrstev na politickém rozhodování došlo v liberálních představách k vytvoření vzájemné nedůvěry mezi vrstvami nejnižšími a politickou elitou konstituční monarchie. Toto nevyřčené násilí poté dle Doylea v plné míře propuklo skrze zářijové masakry roku 1792 právě v období jakéhosi politického vakua. V tomto období dosud nebyly ustaveny pevné politické autority a instituce. Činy a požadavky sansculotů pak přirozeně posloužily mnoha politikům, chápajícím současné politické rozložení sil, jako vodítka pro teror pozdější, který byl již plně institucionálně zakotvený. Tato skutečnost byla dle autorů prvního příběhu hlavním důvodem pro odstavení nemajetných lidí z podílu na moci a politického dění obecně v rámci nové konstituce moci roku 1795.⁹² Doyle tímto způsobem zdůrazňuje roli politiky, která by v případě svého řádného fungování představovala hráz proti násilí. Samotná analýza chování pragmatických politiků vlastně poskytuje prostor pro propojení francouzské revoluce s revolucemi pozdějšími. Toto je z hlediska prvního příběhu možné díky důrazu autorů prvního příběhu na náhodné politické dění. Velká francouzská revoluce tedy v tomto pojetí není výjimečnou událostí, která by vybočovala z dějin Francie. Revoluční dění představuje logický důsledek předchozích činů, přičemž toto dění je ovlivněno i náhodnými okolnostmi.

⁹² DOYLE, William, *The French Revolution: A Very Short Introduction*, Oxford 2019, s. 86.

Na tímto způsobem nastavený náhled navázala česká autorka Daniela Tinková (2008). Inkriminované období lze shrnout její tezí o vítězství revoluce bez legality po 10. srpnu 1792, ve kterém byly zmařeny myšlenky girondinských politiků na legální přechod k republikánskému zřízení. Zářijové masakry jsou tak událostmi probíhajícími v určitém mocenském vakuu.⁹³ Absolutní hodnotou se tak stala politická situace, která ovlivnila všechny ostatní prvky systému. Daniela Tinková obecně projevuje pochopení pro girondinskou verzi politiky. V tomto duchu je tak důraz na legalitu revolučního procesu zcela pochopitelný. I zdůraznění jistého politického vakua značí odkaz na absenci legitimní instituce, která by dokázala účinně prosazovat právo. V tomto smyslu tak vlastně dochází k praktickému hodnocení role Zákonodárného shromáždění, které sice nese svou vlastní část viny, ale stále představuje garanta ústavnosti a kontinuity.

Ačkoliv však např. v díle *Jakobíni v sutaně* Daniela Tinková (2011) s tématem zářijových masakrů explicitně nepracuje, období přelomu let 1792–1793 je zde i tak zpodobněno jako období extrémně vrcholícího napětí mezi umírněným a radikálním republikanismem. Ten byl charakteristický jakousi všudypřítomnou nejednotností jak ve společnosti, tak i v legislativních tělesech Francie. Ono zvýraznění zářijových masakrů, jako události naplněné strachem z kontrarevoluce, je zjevné i díky incidentu tzv. železné skříňky, která měla obsahovat královskou korespondenci Ludvíka XVI. s panovníky ostatních evropských zemí.⁹⁴ Daniela Tinková touto interpretací opět potvrzuje tezi o primátu politického dění.

Zářijové masakry roku 1792 jsou tedy pro Danielu Tinkovou „*dobou smutné epizody*“. V rámci masakrů, a tím spojené přidušené atmosféry strachu, paniky a rozrušení, proběhly volby do nově konstituujícího se Národního konventu. Ten měl nahradit pasivní Zákonodárné shromáždění. Zvýšená emigrace ohrožených vrstev společnosti následně přispěla k ohromující, a do té doby prakticky nevídané, radikalizaci společnosti. Ta se projevila primárně extrémní radikalizací lidových vrstev, které byly ovládány jednoduchými hesly cílevědomých populistů.⁹⁵ Tato radikalizace společnosti tak vlastně v očích Tinkové neguje vytvoření nového

⁹³ TINKOVÁ, Daniela, *Francouzská revoluce*, Praha 2008, s. 125–126.

⁹⁴ TINKOVÁ, Daniela, *Jakobíni v sutaně: neklidní kněží, strach z revoluce a konec osvícenství na Moravě*, Praha 2011, s. 131–132.

⁹⁵ Tamtéž, s. 126.

Národního konventu jako legální instituce. Pokud totiž volby proběhly v atmosféře radikality a násilí, nemůže taková instituce generovat legitimitu a právo.

Podobně hodnotil již v 90. letech výsledek voleb do nově ustaveného Národního Konventu i výše zmiňovaný Gwynne Lewis. Ten výsledek voleb interpretuje nikoli jako vítězství levice, ale především jako potvrzení podezření buržoazie a bohatých obyvatel o široce rozšířené konspiraci. Ta ostatně byla dle jejich názoru zodpovědná i za zářijové masakry.⁹⁶ Gwynne Lewis tímto krokem nejen opět obrátil pozornost k novým tématům, ale i zdůraznil antagonistické pojetí revolučního dění.

Pokud se však zaměříme i na to, jak Daniela Tinková pracuje s lingvistickou stránkou tohoto revolučního období, zjistíme, že zvláště používání výrazů jako např. „*měšťáci*“ postupně vytlačilo původní negativní označení revolučních nepřátel, kterým bylo „*aristokrati*“. Zajímavou pasáží je tak u této autorky aspekt určitého posunu revoluce do jiné dimenze vnitřního nepřítele. Tinková si tak všímá toho, že označení „*aristokrat*“ je již v období roku 1792 odsunuto do pozadí, přičemž do popředí vystupuje jako hlavní urážka spíše výraz „*slušní lidé*“. Charakteristikou „*zvláštní diktatura bez jasně vymezených forem*“ pak Tinková navazuje na rozšířenou tezi o anarchickém období revoluční Francie.⁹⁷ Tato proměna v rétorice revoluce tak ve své podstatě utvářela nový obraz třídního nepřítele, přičemž této nově definované příležitosti se dle Tinkové okamžitě chopila jak pařížská Komuna, tak Jean Paul Marat. Ti také v díle této autorky hrají roli hlavních viníků veřejného lynčování, aktů lidové justice, a masakrů obecně. Obecným závěrem Daniely Tinkové tak je konstatování, že žádná autorita nedokázala těmto událostem zabránit, natož za ně převzít odpovědnost. Tinková uvádí, že řada montagnardů masakry zcela jistě přivítala, a ponechala jim volný průběh. K tomuto pak dodává, že jediným viditelným odsouzením proslul Brissotův tisk, který však zcela v souladu s postupným ústupem girondinské frakce do pozadí ztratil svůj předcházející vliv.⁹⁸ V tomto ohledu se Tinková zcela jasně postavila na stranu girondinské formy revoluce, tedy revoluce legální. Analýzou kulturní složky revoluce rovněž pokračuje v nastaveném trendu nových myšlenkových proudů.

⁹⁶ LEWIS, s. 39.

⁹⁷ TINKOVÁ, *Francouzská revoluce*, s. 127.

⁹⁸ TINKOVÁ, *Revoluční Francie*, s. 86–87.

Historik Rolf Reichardt (1998) pracuje rovněž s určitou psychózou zrady. Ta poskytla úrodnou půdu pro dobové výlevy Jeana Paula Marata, které přesně odpovídaly rozšířené potřebě pomsty, masové hysterii, i zklamání z pomalé činnosti mimořádného soudu, a to v období určité přechodové fáze mezi 10. srpnem 1792 a 20. zářím 1792. Panický strach tak měl skutečně volnou cestu k uskutečnění masakrů.⁹⁹ Ospravedlnění tohoto chování charakterizuje Donald Sutherland (2002) jako určitou formu dlouhodobého a utkvělého podezřívání vězňů, které mělo své kořeny v revolučních událostech, primárně pak v posvátném roce 1789. Sutherland tak zářijové masakry hodnotí jako logický důsledek kordeliérské doktríny, která hlásala právo suverénního lidu na samostatný soud. I obyčejní lidé a žurnalisté dle Sutherlanda následně trvali na tom, jak klidná a disciplinovaná byla Paříž během zářijových dnů.¹⁰⁰ Onen důraz na identitu účastníků revoluce se pak projevil např. během postupného odstranění kněží z politického a společenského života, neboť tyto jedinci již z podstaty věci představovali vrchol jiné politické entity.¹⁰¹ Tato fascinace antagonistickým pojetím revoluce vychází primárně z liberální představy konfliktu mezi svobodou jednotlivce a jeho otroctvím.

Panika tedy předpověděla masakry, což je rovnice, které se v této době nejistoty prakticky nedá oponovat. Historička Sylvia Neely (2007) však v tomto okamžiku přichází s poměrně kontroverzní myšlenkou, kterou si ve své podstatě v jistém smyslu protiřečí. Jak sama podotýká, historici ve svých dílech zářijové masakry interpretovali především jako akt masové hysterie. Fakt, že se masakry udály v době probíhajících voleb však může dle autorky naznačovat skutečný motiv těchto událostí, kterým byl primárně politický zisk.¹⁰² Postoj této autorky je zcela v souladu s obecnou představou autorů prvního příběhu, ve které byla zdůrazněna nadřazenost politického dění nad ostatními procesy revoluce.

Donald Sutherland nicméně zdůrazňuje skutečnost, že politické elity francouzské revoluce potřebovaly podporu lidu. Pokud se tak na masakry budeme dívat optikou jejich propojení s pozdějšími mstami vůči Jakobínům, masakry byly

⁹⁹ REICHARDT, Rolf, *Das Blut der Freiheit: Französische Revolution und demokratische Kultur*, Frankfurt am Main 2002, s. 145–146.

¹⁰⁰ SUTHERLAND, *The French Revolution*, s. 139–140.

¹⁰¹ ANDRESS, David (ed.), *The Oxford Handbook of the French Revolution*, Oxford 2015, s. 267.

¹⁰² NEELY, Sylvia, *A Concise History of the French Revolution*, Lanham – Plymouth 2008, s. 164–165.

zcela jasným indikátorem toho, kde stojí konkrétní jednotlivci na politickém spektru revoluční Francie.¹⁰³ Jak tedy uvádí německý autor Wolfgang Kruse (2005), díky tlaku pařížského lidového hnutí se následně teror stal svého druhu vlastním oficiálním vládním programem.¹⁰⁴ Toto spojení neosobního politického rozhodování s mocí ulice potvrzuje tezi raného liberálního diskurzu o suverenitě lidu. Ten sice nepředstavuje primárně nejdůležitější složku vývoje revoluce, ale zasahuje do vývoje konkrétních událostí.

Tento důraz na propojení význačných politických událostí lze ostatně poměrně jasně vysledovat právě primárně v současné literatuře reflektující revoluci. John Dinwiddy ve svém příspěvku k dějinám revoluce explicitně uvádí, že zářijové masakry, poprava Ludvíka XVI. a institucionalizovaný teror na sebe přímo navazují. Jednotlivé události tak přirozeně utváří vhodné podmínky pro nadcházející dění.¹⁰⁵

1.2 Koncept druhý: násilí a oběti masakrů

Zpráva komise o masakrech ve vězení přednesená zástupcem komise Baignouxem ráno 3. září v Zákonodárném shromáždění informovala poslance o dění v pařížských věznicích: „... *lidé nadále chodí do různých věznic, a tam vykonávají svou pomstu.*“ Již samotná volba slov, tedy „výkon pomsty“, značila a paralelně utvářela kolektivní myšlení ulice, a konečně i myšlení poslanců Zákonodárného shromáždění. Fakt, že v tento den byl řešen i dekret obsahující přísahu příslušných sekcí o neporušení královského azylu v Templu, jen dokresluje extremistickou povahu všeobecného myšlení této doby.¹⁰⁶ I raný liberál Benjamin Constant uvádí, že násilí způsobené terorem poškodí samotnou velkou myšlenku svobody.¹⁰⁷ Adolphe Thiers své dílo psal v první polovině 19. století, a jako politik chápal dynamiku společenského dění. Ačkoliv tedy víme, že Thiers lidovým

¹⁰³ SUTHELAND, *The French Revolution*, s. 142.

¹⁰⁴ KRUSE, Wolfgang, *Die Französische Revolution*, Paderborn – Wien 2005, s. 172.

¹⁰⁵ DINWIDDY, John R., *English Radicals and the French Revolution, 1800–1850*, in: *The Transformation of Political Culture 1789–1848*, edd. FURET, François – OZOUF, Mona, Oxford – New York – Beijing – Frankfurt – São Paulo – Sydney – Tokyo – Toronto 2015, s. 447.

¹⁰⁶ French Revolution Digital Archive, fond Archives Parlementaires, Archives Parlementaires De 1787 A 1860 Première Série (1787 à 1799), Archives Parlementaires Règne De Louis XVI., Assemblée Nationale Legislative. Présidence De M. Hérault de Séchelles, page 230, dostupné online (<https://sul-philologic.stanford.edu/philologic/archparl/navigate/49/2/17/>), [citováno k 19.5.2022].

¹⁰⁷ CONSTANT, Benjamin, *Des effets de la Terreur*, Paris 1797, s. 32.

násilím zcela jistě pohrdal, jeho postoj k masakrům je utvářen i určitým pochopením tohoto typu chování. Tento autor tedy přejímá v podstatě soudobý náhled Zákonodárského shromáždění, a jako přesvědčený liberál přijímá za vlastní pouze revoluci, která má své kořeny v právním rámci. Thiers tak zastává tuto pozici primárně kvůli morálnímu odmítnutí násilí divokého davu.

Tento autor ve svém díle uvádí počet obětí zářijových masakrů od 6 do 12 tisíc, což je v rámci porovnání s ostatními autory dosti nadsazené číslo, které bude pozdějšími autory zpřesněno na řádově nižší množství.¹⁰⁸ Na otázku, proč Thiers takto nadsazuje lze odpovědět právě snahou o diskreditaci jiných forem revoluce tak, aby byla maximálně zdůrazněna liberály opěvovaná legitimní forma let 1789–1791.

V podání F. A. M. Migneta byly zářijové masakry dílem přibližně tří stovek aktivních pachatelů, jejichž chování Mignet podává téměř až básnickými slovy: „*S klidným fanatismem ve jménu vraždy šlapající po posvátných formách spravedlnosti, hned jako soudcové, hned jako vykonavatelé rozsudku zdáli se vykonávati ne tak pomstu, jako spíše řemeslo, vraždili bez vášně, bez výčitek svědomí, s přesvědčením fanatiků a poslušností katů.*“¹⁰⁹ V duchu liberálního diskurzu Mignet svými slovy vlastně usmíruje oprávněnou a bezprávnou část revoluce. Ačkoliv si je totiž Mignet vědom daného antagonismu těchto dvou typů, koncept revoluce je třeba vystavět jako celistvý proces, který by zapadl do obecného schématu francouzských dějin. Ve svém vyjádření se tak sice odkazuje k pošlapání spravedlnosti, ale vrahy interpretuje spíše jako nemyslicí stroje. Tímto způsobem Mignet zdůrazňuje absenci morálního prvku, který by v případě přítomnosti zákonné autority těmto excesům dokázal zabránit.

Autoři raného liberálního diskurzu dále usměrňují počet obětí na mnohem menší číslo. Thomas Carlyle uvádí, že obětí nebylo méně než 1089. V rámci tohoto počtu obětí zdůrazňuje např. 202 kněží, dále uvádí 3 neznámé osoby a 1 zloděje.¹¹⁰ Z hlediska samotných vykonavatelů vražd Jules Michelet pracuje také s počtem tří stovek a dokonce tvrdí, že v úvodu zářijových masakrů nebylo vrahů více než 50.¹¹¹

¹⁰⁸ THIERS, s. 330.

¹⁰⁹ MIGNET, *Dějiny*, s. 214.

¹¹⁰ CARLYLE, s. 69.

¹¹¹ MICHELET, *Francouzská revoluce*, s. 314.

Práce s těmito čísly Micheletovi přirozeně nahrává v jeho pojetí lidu jako hrdinského kolektivního subjektu a masakrů coby téměř individuálního aktu násilí.

U Julese Micheleta lze v souvislosti s otázkou násilí ostatně narazit na zajímavou pasáž, ve které se zamýšlí nad činností rozvášněného davu, a silou nutnou k rozpoutání masakrů.¹¹² Tvrdí, že pro „úspěch“ zářijových masakrů bylo nutné v obyvatelstvu vzbudit zdání náhody, aby zářijové události evokovaly spontánní jednání lidu. Michelet tedy tento úvod do masového vraždění popisuje jako určitou cílenou provokaci, která posloužila k rozdmýchání podpovrchového násilí. To totiž bylo v lidech skrze strach a paniku již přítomné. Dle autora tedy bylo nutné zahájit vraždění ještě před příjezdem první skupiny podezřelých osob do vězení. Tím by dle něj byla zaručena „spontánnost okamžiku“. Odpovědné úřady a jednotlivci tak tímto způsobem neměly viditelně na rukách krev. Michelet však důrazně upozorňuje na to, že i přes cílené provokace nakonec dav ve skutečnosti nezaútočil jako první. Při popisu samotných masakrů nicméně Michelet jmenuje širokou paletu účastníků, federovanými počínaje a tovaryši a učedníky konče.¹¹³ To, že Michelet odmítá přidělit hlavní vinu lidu, a tím jej odsoudit, dokládá své vlastní přesvědčení o výjimečném postavení roku 1789 v jeho díle. Tento rok tak představuje myšlenku suverenity lidu, která není zničena excesy násilného charakteru.

Jak bylo uvedeno již v prvním konceptu, důraz na sociální a společenskou problematiku lze v Micheletových dílech dobře vysledovat. Michelet tak propojuje sociální problémy, tedy např. hlad a frustraci lidu, s konceptem násilí a masového vraždění.¹¹⁴ V tomto konkrétním případě tedy považuje zářijové masakry za modelovou situaci, která je charakterizována převahou násilí ulice nad umírněnou legálností většiny. Micheletova představa kolektivního subjektu revoluce, kterým byl lid, tak determinuje i pomyslný přesun viny na elity. Tento krok totiž zbavil lid poskvrny.

Liberální historik Ternaux (1862) však k tomuto dodává, že organizátoři a spolupachatelé masakrů budou, i přes takto přijímané ospravedlnění, objektem

¹¹² Tamtéž, s. 299.

¹¹³ Tamtéž, s. 302–304.

¹¹⁴ MICHELET, Jules, *Rekové a rebelové sladké Francie: výbor z dějin Francie*, Praha 1974, s. 346–347.

věcného opovržením dějin.¹¹⁵ Takto silná slova vyslovuje Ternaux v duchu představy o legální revoluci, která by legitimizovala režim ústavní monarchie. V liberální představě se totiž sice objevuje myšlenka rozčlenění lidu na dvě různé entity, ale absence zákonného vedení představuje stále základní problém, se kterým se liberální historici nemohou vyrovnat. Není ovšem náhoda, že Ternaux vydal první část svého díla v roce 1862, tedy v době částečné a opatrné demokratizace druhého francouzského císařství.

Násilí samotné však bylo provázeno i cílenou propagandou. Účastníci masakrů si tak primárně přáli své dílo sdílet s širokou veřejností. Nabízí se tedy otázka, proč vlastně tolik lidí tváří v tvář tomuto typu běsnění v ulicích mlčelo? Edgar Quinet tento fenomén vysvětluje více aspekty. Z hlediska politického měl svůj nezpochybnitelný vliv symbolický okamžik, během kterého došlo k přesunu faktické moci od Zákonomodárnyho shromáždění k pařížské Komuně. Dalším aspektem, který měl na tento postoj obyvatelstva vliv, byla představa, která přetavila syrové události ulice do podoby určité formy státního převratu. Dle autora měla tato představa za důsledek snížení prahu lidskosti a lítosti. Quinet dále uvádí, že se v očích současníků díky malému množství vrahů a velkému počtu přihlížejících odrážela iluze něčeho řízeného.¹¹⁶ Quinet své dílo napsal v roce 1865 v exilu a ve svém pesimistickém náhledu hledá především zdroje neúspěchu revoluce. Toto je pak základním aspektem, který jej odlišuje od ostatních autorů tohoto diskurzu. I otázka samotného sdílení násilí tak u Quineta představuje potvrzení zhoubného vlivu neřízené ulice.

Snaha o obvinění pouze určité části lidu každopádně v průběhu vývoje liberálního pojetí získala na popularitě. Bylo by tak z hlediska liberálů nespravedlivé ze zářijových masakrů obvinít obyvatele Paříže, neboť vrahů jako takových bylo dle Georgese Lenôtre maximálně sto padesát. I přesto se však mezi touto hrstkou pachatelů našla široká paleta zaměstnání, a tak bychom mezi nimi našli jak řezníky (sic!), tak kadeřníky, krejčí, obuvníky, kloboučníky, hodináře, či zlatníky. I z tohoto popisu lze vysledovat, že Lenôtre si klade za cíl pracovat spíše s emocemi a samotným jednáním lidí.¹¹⁷ Georges Lenôtre zkrátka nedokáže popřít

¹¹⁵ TERNAUX, s. 278.

¹¹⁶ QUINET, s. 382–386.

¹¹⁷ LENÔTRE, *Les massacres*, s. 18–19.

své myšlenkové zázemí. V nižších vrstvách vidí primárně nevzdělanost, a tím pádem i nedostatečnou schopnost vlády nad sebou samým. Zajímavým prvkem nicméně zůstává trend postupného snižování počtu obětí a vrahů. Tento trend potvrzuje snahu raného liberálního diskurzu o zacílení na emoční stránku. V pozdějších pracích však v rámci precizace vědecké práce tento postup ustupuje do pozadí.

Tento autor přináší další zpřesnění počtu obětí, když zmiňuje vzpomínky účastníků zářijových dnů roku 1792. Původně udávaná čísla v rozmezí 7 až 9 tisíc odsuzuje v rámci „*dědičného pařížského nadsazování*“. Co se tedy samotného vývoje počtu obětí týče, autor uvádí, že „*historie je značně snížila*“, a přiklání se k číslu 1532 obětí.¹¹⁸ Ve své knize věnované přímo masakrům, kde je ale popis zhuštěn pouze na popis vraždění ve vězeních v l'Abbaye, La Force a karmelitánském klášteře, Lenôtre vyjadřuje počty zemřelých v těchto věznicích i grafickým vyjádřením. Zde rozděluje oběti do 2 kategorií. První kategorie představuje oběti, u kterých byla smrt jednoznačně potvrzena, přičemž jako konečný údaj udává číslo 1176. Druhou kategorií jsou občané, u kterých smrt nebyla ověřena. Zde se autor dostal na počet 438. Celkově tak v tomto díle pracuje s počtem 1614 obětí. Lenôtre ovšem nevysvětluje rozdílné počty obětí uváděné v jeho dílech, přičemž věnuje pouze krátkou poznámku základním počtům u dalších věznic. Lenôtre tento krok opět ospravedlňuje tím, že archivy Komuny obsahující tyto informace byly zničeny během událostí roku 1871.¹¹⁹ Lítost nad touto událostí je koneckonců dalším z průvodních jevů liberální interpretace.

Pro úplné porozumění intencí a záměrů veskrze liberálních autorů nemůže být opomenuta role slavného liberálního historika Dalberg-Actona. V přednáškách tohoto autora je totiž explicitně zřetelná ona schizofrenie liberálních autorů, kteří sice přiznávají revoluci její místo v historii Francie, ale na druhou stranu nemohou akceptovat míru násilí, která provázela samotné masakry zářijových dní. Dalberg-Acton tedy odsuzuje masakry, ale nenápadně uvádí, že za jejich počátek nebyl odpovědný lid samotný, nýbrž dobrovolnické jednotky, mezi kterými explicitně jmenuje ty z Marseille.¹²⁰ Dalberg-Acton tímto způsobem vlastně legitimizuje

¹¹⁸ LENÔTRE, *Život*, s. 174.

¹¹⁹ LENÔTRE, *Les massacres*, s. 285.

¹²⁰ DALBERG-ACTON, s. 199–200.

s konečnou platností lid, což je výklad, který v průběhu 19. století u liberálních autorů postupně získává své místo. Tento historik tak vlastně precizuje rozdíl mezi lidem jako takovým, a lidem ulice, který si zachovává svou násilnou povahu. Alphonse Aulard (1901) pak vrahy nazývá buď jako „*zuřivé fanatiky*“ či „*notorické kriminálníky*“.¹²¹ I přesto však nelze tvrdit, že by se pařížský lid těchto masakrů neúčastnil. Patriotismus Pařížanů v těchto kritických dnech dosáhl dle Aularda téměř extrémní hladiny, ve které působil spíše jako droga.¹²² Toto Aulardovo tvrzení tak rovněž vysvětluje výběr Dantona jako hlavního politického hrdiny. Pokud totiž lid nedokázal ovládat své vlastní jednání, bylo třeba najít politika, který by dokázal pracovat spíše pragmaticky, a nikoliv ideologicky.

Samotný důkladný popis vězeňské situace nachází své uplatnění až u Pierra Carona. Tento autor ve svém díle postupuje metodicky, přičemž uvádí, že masakry trvaly pět dní za průběžného zasažení devíti různých věznic. Z těchto věznic vyzvedává především věznice Conciergerie a Châtelet, ve kterých došlo k největším ztrátám na životech. Paradoxně je však z těchto vězení k dispozici velmi malé množství informací a studijního materiálu.¹²³

Přínos Caronova díla spočívá především v jeho precizní práci týkající se celkového počtu obětí, který ostatně do dnešních dní přebírá množství dalších autorů. Celkový počet zavražděných na tomto místě není třeba opakovat, velmi zajímavým aspektem této knihy je však zejména procentuální vyjádření počtu ušetřených vězňů v průběhu masakrů. Tak např. ve věznici l'Abbaye tento údaj představoval 56,81–67,04 % vězňů, ve věznici Bicêtre pak 53,33 %. Z hlediska krajních možností pak bylo největší množství vězňů ušetřeno ve věznici Salpêtrière, a to 87,04 % uvězněných. Nejmenší množství vězňů pak bylo ušetřeno ve věznicích Châtelet, a to 20,07 %, a Saint-Firmin, kde toto číslo činilo pouze 18,47 %.¹²⁴

Jak ovšem tato čísla interpretovat, a proč např. Salpêtrière vykazuje tak vysoké množství omilostněných osob, např. při komparaci s věznicí l'Abbaye, kde nacházíme střední hodnotu okolo 50 %? Tato extrémní odchylka u věznice Salpêtrière se zdá být vysvětlitelná genderovým obsazením tohoto ústavu. Jak totiž

¹²¹ AULARD, s. 14.

¹²² Tamtéž, s. 86.

¹²³ CARON, s. 5–6.

¹²⁴ Tamtéž, s. 99.

sám Pierre Caron poznamenává, Salpêtrière byla věznice speciálně určená pro osoby ženského pohlaví, mezi které patřily primárně běžné zlodějky, prostitutky, apod.¹²⁵ Dá se tedy předpokládat, že účastníci masakrů přeci jen ucítili jakousi změnu atmosféry brutality, která v případě ženské věznice zmírnila lidové násilí. V případě bezbranných vězňů mužského pohlaví však toto násilí naopak získalo na síle.

Nevyhnutelným důsledkem této degradace lidství se pak přirozeně stalo i rabování a nejrůznější krádeže. Zmiňované incidenty ovšem Pierre Caron považuje za nevyhnutelnou součást lidového povstání.¹²⁶ Jde totiž pouze o doklad násilného charakteru zločinců, kteří budou ve společnosti přítomni vždy. Nejsou však přirozenou součástí lidu jako takového.

Někteří autoři si všímají ještě jednoho problému spojeného s explicitním pojetím násilí. Tímto problémem se stala recepce jakobínské ideologie, již plně svázané s násilím ulice, mimo hranice Francie. S odstupem lze podle mnohých autorů zcela bez pochybností tvrdit, že zářijové masakry jsou důvodem, proč američtí konzervativci tak tvrdě odsuzují tamní „jakobíny“.¹²⁷ Ačkoliv se tak revoluční Francie v USA těšila všeobecnému pochopení a oblibě, hrůzy zářijových masakrů způsobily ve spojených státech odklon od těchto tendencí.¹²⁸ Ralph Ketcham tak v 60. letech 20. století propojil zářijové masakry s událostmi v USA, což ilustruje na postoji Jamese Madisona. Tento významný americký politik byl ovlivněn proměnou vnímání revoluce jako celku. Revoluce v sobě totiž shromáždila filosofické kontroverze, které byly pro recepci revoluce stěžejní.¹²⁹ Stejný účinek měly zářijové masakry i na situaci ve Velké Británii, která se sice po roce 1789 jemně přiklonila na stranu revoluce, po zářijových masakrech však došlo k jasnému odklonu. K definitivnímu opuštění myšlenek revoluce došlo v průběhu

¹²⁵ Tamtéž, s. 3.

¹²⁶ Tamtéž, s. 111.

¹²⁷ CLEVES, Rachel Hope, *La terreur des esclavagistes: La révolution française et les origines de l'abolitionnisme en Amérique*, *Annales historiques de la Révolution française*, No. 363, 2011, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/41890476>), [citováno k 1.3.2022], s. 85.

¹²⁸ Tamtéž, s. 89.

¹²⁹ KETCHAM, Ralph L., *France and American Politics, 1763-1793*, *Political Science Quarterly*, Vol. 78 (2), 1963, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/2146123>), [citováno k 15.5.2022], s. 198–199.

teroru let 1793–1794.¹³⁰ Na druhou stranu, vyhrocení násilí ve Francii s sebou přineslo, jako jakýsi zvrácený vzor, paradoxně i vyhrocení aktivity radikálů ve Velké Británii.¹³¹

Lze tedy násilí, které je využito k prosazení určitých cílů ospravedlnit? Tuto otázku si historik François Furet (1978) položil ve své knize *Promýšlet francouzskou revoluci*. Furet se v ní věnuje především republikánské historiografii teroru, kterou analyzuje za účelem nalezení spouštěče tohoto typu události. Furet dochází k závěru, že omluvou republikánské historiografie pro tyto excesy jsou primárně národní zájmy.¹³² Důraz se zde tudíž opět přesouvá primárně na politické dění.

François Furet následně pracuje s komparací „divokých“ masakrů, které přišly po dobytí Longwy a obležení Verdunu, s velkým terorem „výborů“ ovládaných Maximilienem Robespierrem z let 1793–1794. Furet zde pracuje s myšlenkou, zda není teror ve skutečnosti důsledkem zhoršující se vojenské situace. Dochází přitom k závěru, že velký teror robespierrovského ražení nebyl přímým důsledkem vojenského ohrožení cizí mocností, ale spíše důsledkem různých okolností. Teror jako takový se tedy ve Furetově představě stává nedílnou součástí ideologie revoluce, bez které se revoluce stává bezzubou. Zářijové masakry roku 1792 tedy François Furet zařazuje do běhu revoluce jako logický důsledek revolučního dění.¹³³ Tímto se Furet jasně hlásí k obecnému liberálnímu diskurzu. Zářijové masakry totiž jsou sice událostí náhodnou, ta ale vychází z pochopitelných kořenů. Stejně tak zářijové masakry nijak nevyčnívají z kontinuity revoluce, protože jsou její nedílnou součástí.

Tzv. demokratická revoluce roku 1792 však byla dle Fureta i jeho spolupracovníka Denise Richeta bezpochyby násilná a totalitární. Jejím projevem pak bylo zejména striktní odmítnutí ideje individuální svobody jednotlivce.¹³⁴

¹³⁰ MANIQUIS, Robert M., *Holy Savagery and Wild Justice: English Romanticism and the Terror*, Studies in Romanticism, Vol. 28 (3), 1989, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/25600790>), [citováno k 5.3.2022], s. 373.

¹³¹ SCHOFIELD, Thomas Philip, *Conservative Political Thought in Britain in Response to the French Revolution*, The Historical Journal, Vol. 29 (3), 1986, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/2639050>), [citováno k 15.3.2022], s. 603.

¹³² FURET, François, *Promýšlet Francouzskou revoluci*, Brno 1994, s. 64. (orig. 1978)

¹³³ Tamtéž, s. 65.

¹³⁴ HELLER, Henry, *The Bourgeois Revolution in France, 1789–1815*, New York – Oxford 2006, s. 15.

Z tohoto vyjádření lze jasně vyselektovat volání po původních liberálních idejích, které by v tomto diskurzu měly zůstat základem revoluce jako celku.

I přes nervozitu a panickou atmosféru, které dokonale ovládly Paříž, se však v liberálním diskurzu nelze přenést přes „zradu“ lidu. Ten tímto činem smazal všechny vznešené myšlenky revoluce, která poprvé přinesla myšlenku svobody do obecného společenského diskurzu. Té revoluce, která ukázala, že lze demokratizovat absolutistickou moc, která se sice nejdříve brání, ale skrze revoluční ideály a revoluční univerzalismus se nakonec neutuchajícím tlaku podrobí. Christopher Hibbert (1980) si v této souvislosti všimá problematiky týkající se zdání legality, která by alespoň částečně dokázala skrze improvizované tribunály přemostit propast, kterou toto lidové násilí v samotném revolučním fenoménu vytvořilo. I proto věnuje ve svém díle značnou část svého popisu právě improvizovanému soudu ve věznici l'Abbaye, brutalitě a syrovosti těchto soudů, a obrazům již na pohled odpuzujících soudců.¹³⁵

Mona Ozouf (1984) doplňuje tento fenomén o tezi založené na předpokladu, že teror jako takový není jen pouhou reakcí na určité vnější podmínky, ale představuje spíše určité očekávání nadcházející reakce. Je tedy i nástrojem, který burcuje revoluční obyvatelstvo, a zdůrazňuje patriotické nálady lidu.¹³⁶ Tímto tvrzením se Ozouf spojuje s interpretací Fureta, a dává tak prostor politickému dění na úkor ekonomické a sociální stránky.

V otázce komplexního hodnocení zářijových dní však dle Mony Ozouf nelze hovořit o jakémsi komplexním a celistvém teroru, ale spíše o souběhu několika menších „terorů“, které se navzájem prolínaly a podporovaly. Celá záležitost zářijových masakrů však byla svého druhu dramatem, který byl řízen pomyslnou neviditelnou rukou, ve kterém účastníci sami nevěděli, co činí.¹³⁷ Tímto způsobem Ozouf vlastně odkazuje na původní liberální ideu, dle které je sice lid jako takový suverénní, ale je rovněž potřeba určitých morálních mezí, které stanovují základní pravidla společnosti.

¹³⁵ HIBBERT, Christopher, *Francouzská revoluce*, Ostrava 1999, s. 157–162. (orig. 1980)

¹³⁶ OZOUF, Mona, *War and Terror in French Revolutionary Discourse (1792-1794)*, *The Journal of Modern History*, Vol. 56 (4), 1984, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/1880323>), [citováno k 1.3.2022], s. 581–582.

¹³⁷ Tamtéž, s. 585–586.

Na přelomu 80. a 90. let 20. století přispěl k tématu násilí během zářijových masakrů i specifický autor Simon Schama. Pro Schamu představují masakry vrchol bezprostředního a nesystematického vraždění. Dokonce poznamenává, že historikové se tomuto tématu záměrně vyhýbají, přičemž značné kritice je podrobena zvláště historiografie anglo-americká.¹³⁸ Schamova kritika je tak vlastně jen zhuštěním Schamovy motivace k napsání díla *Občané*, neboť tento autor sám vyjadřuje touhu po vytvoření nových dějin revoluce.

Kritice se v Schamově textu nevyhnulo ani dílo Pierra Carona, které představuje pro velkou část badatelů základní zdroj informací k zářijovým masakrům. Dle Simona Schamy Caron důsledně upřednostňuje oficiální revoluční verzi událostí, zatímco opomíjí svědectví vězňů, které jakoby již z principu považuje za „*podezřelé*.“ Další záležitostí, na kterou Schama poukazuje, je Caronova interpretace, v níž tvrdí, že za masakry nikdo konkrétní odpovědnost nenese, neboť masakry samotné představovaly „*plod neosobních historických sil*“. V rámci nich sehrál svou roli jak masový strach, tak touha po pomstě za srpnové oběti. Schama zde souhlasí s koncepcí strachu z vojenské krize jako determinantu masového násilí, přičemž zdůrazňuje rovněž prvek vlivu rétoriky, která vyhrotila situaci ve smyslu „*očistění*“ revoluce od „*špíny*“. Dává ale prostor rovněž interpretaci Frédérica Blucheho, podle kterého bylo vraždění způsobeno konkrétními lidmi s vlastní politickou vůlí.¹³⁹ Dle Schamy ostatně z hlediska procentuálního vyjádření padlo za oběť zářijovým masakrům cca 50% pařížských vězňů, z hlediska věznic v l'Abbaye a karmelitánském klášteře cca 80% vězňů. Schama rovněž zdůrazňuje, že masakry se odehrály i jinde ve Francii, a jejich terčem zde byli stejně jako v Paříži primárně kněží a rojalisté.¹⁴⁰ U Schamy tak dochází k částečnému přehodnocení interpretace zářijových masakrů. Oproti svým předchůdcům zejména rozšiřuje vinu společnosti, a tyto události hodnotí jako čistě negativní.

Podobnou pozici jako Schama zaujímá i významný francouzský historik Marc Ferro (2001), autor populárního přehledového díla *Dějiny Francie*, které bylo vydáno v rámci nakladatelství NLN v roce 2006. V této knize je věnována primárně

¹³⁸ SCHAMA, s. 647–650.

¹³⁹ Tamtéž, s. 650–651.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 655–656.

pozornost událostem 10. srpna 1792. Dále je věnována pozornost i vlivu těchto událostí na horečnaté přípravy Paříže pod pláštěm strachu z vnější invaze i vnitřního ohrožení revoluce. Samotným záříjovým masakrům, které jsou interpretovány jako přímý důsledek předcházejících návrhů na záchranu státu, je věnován odstavec informující o aktivitě 3 pařížských sekcí, tedy Poissonnière, Luxembourg a Louvre. Výsledkem masakrů bylo podle Ferra cca 1100–1400 obětí masakrů, přičemž za hlavní viníky označuje představitele revoluce, kteří v těchto okamžicích drželi reálnou moc a nechali daným událostem volný průběh.¹⁴¹ Důraz na činnost sekcí, i důraz na vliv politického rozhodování, je v pojetí tohoto autora zcela přirozenou věcí. Přesun k vlivu politiky je totiž průvodním jevem všech koncepcí v rámci tohoto příběhu. Politické jednání je tak dle této logiky autonomní, a není výrazným způsobem ovlivňováno sociální situací společnosti.

Ačkoliv dle Tinkové Velká francouzská revoluce představovala sama o sobě v jistém směru jednolitou násilnou událost, záříjové masakry roku 1792 představují vrchol tohoto kontinuálního násilí.¹⁴² Jinými slovy, revoluce zvítězila právě pomocí násilí, které použila jako hlavního prostředku.¹⁴³ A i když lze teror, přirozeně v tomto případě v jasné korelaci s válkou, považovat za jev výjimečný, v případě tak extrémní události jako je Velká francouzská revoluce je primárně nutný pro ustavení dalšího stupně revolučního režimu.¹⁴⁴ Tímto se tak Daniela Tinková vlastně hlásí k liberálním autorům typu Thierse či Migneta. Interpretace této události podle této logiky stojí na dvou základních principech. Prvním je odsouzení masakrů jako nemorálního a zkaženého jednání. Druhým principem však je přijetí těchto masakrů jako nedílné součásti revoluce, která by bez této součásti nemohla přežít.

Postoj nekonfliktního zhodnocení masakrů každopádně nevyklučuje fakt, že se záříjové masakry velmi brzy staly problémem, který mezi vlivnými revolucionáři bojujícími o moc vykopal zásadní příkopy neshod.¹⁴⁵ S tímto dle Donalda

¹⁴¹ FERRO, Marc, *Dějiny Francie*, Praha 2006, s. 166–168. (orig. 2001)

¹⁴² TINKOVÁ, *Francouzská revoluce*, s. 129.

¹⁴³ TINKOVÁ, *Revoluční Francie*, s. 85.

¹⁴⁴ TINKOVÁ, Daniela, *Ohyzda na prodej a „zmatení pojmů“: Koncept svobody a rovnosti v protirevolučních brožurách z českých zemí (1793–1799)*, in: *Francouzský švindl svobody: francouzská revoluce a veřejné mínění v českých zemích*, edd. MADL, Claire – TINKOVÁ, Daniela, Praha 2012, s. 112–113.

¹⁴⁵ CENSER, Jack R. – HUNT, Lynn, *The French Revolution and Napoleon: Crucible of the Modern World*, Londýn – New York 2017, s. 69.

Sutherlanda souvisí i to, že masakry v Paříži, a provinční masakry rovněž, s sebou z hlediska okamžité reakce nenesly absolutně žádné právní ani jiné důsledky. Ty se objevily až se zřetelným zpožděním jako přirozený doprovod Robespierrova politického pádu.¹⁴⁶ Donald Sutherland tak vlastně ukazuje na sílu pragmatismu, který ovládá politické dění jako takové.

Konkrétním případem tohoto zpětného uplatnění právního postihu je tak dle Morrise Slavina např. Jean-Baptiste-Pierre Lenfant, člověk propojený s činností pařížské revoluční Komuny, který byl v post-robepierrovské Francii zatčen thermidoriány za podpis dopisu bránícího zářijové masakry.¹⁴⁷

Až v pozdější fázi tohoto příběhu je důsledněji zkoumán vliv společenských názorů na vývoj lidového násilí. Události zářijových dní roku 1792 však dle názoru pozdních historiků liberálního diskurzu naprosto univerzálně šokovaly veřejné mínění, a to jak obecně ve Francii, tak i za hranicemi francouzského státu.¹⁴⁸

William Doyle, jeden ze zásadních představitelů kritických koncepcí, tak tedy nepovažuje zářijové masakry za události, které by se vymykaly revolučnímu dění. Právě naopak, masakry byly naplánovány dle Doylea tak, aby zasáhly francouzskou společnost v celé její šíři. Doyle dodává, že zářijové masakry jsou typickou ukázkou toho, co se stane, pokud je širokým vrstvám ponechána volná ruka, a tento dav tak není kontrolován nějakou vyšší institucí či instancí. Těžko tedy lze zářijové masakry jakkoliv ospravedlnit, a jak sám Doyle podotýká, problémy s tímto ospravedlněním měli i samotní účastníci, či lidé, kteří si zářijové masakry ve své podstatě přáli.¹⁴⁹ Doyle se tímto vrací ke kořenům liberálního diskurzu. Uzavírá tím tedy představu liberního pojetí, které v sobě agregovalo autory tří různých století.

Doyle naznačuje ještě jednu z určujících otázek, a sice komu tedy masakry nejvíce politicky posloužily. Odpovědí se tak přirozeně v souladu s liberální představou primátu politického dění stávají Jakobíni, či šířeji řečeno samotná Hora.

¹⁴⁶ SUTHERLAND, *The French Revolution*, s. 141–142.

¹⁴⁷ SLAVIN, Morris, *Section Roi – de – Sicile and the Fall of the Monarchy*, in: *Bourgeois, Sans – Culottes and Other Frenchmen: Essays on the French Revolution in Honor of John Hall Stewart*, edd. SLAVIN, Morris – SMITH, Agnes M., Waterloo 2006, s. 66.

¹⁴⁸ DOYLE, s. 52.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 52.

Jak William Doyle zdůrazňuje, od chvíle počátku zářijových masakrů žil každý v Paříži v očekávání, zda se podobné násilné události budou bez varování nějakým způsobem opakovat. Takto se William Doyle ve své podstatě vrací k určujícímu aspektu tohoto příběhu. Tímto aspektem byl dle něj vliv strachu na jednání jednotlivce, a to jak v otázce spuštění násilí, tak i v opačné otázce jakéhosi podrobení se. Jakákoliv lidská sebeobrana se v tomto případě totiž stává v lidském myšlení zbytečnou a spíše sebepoškozující.¹⁵⁰ Doyle tedy ve svém díle přiznává hlavní roli politice jako takové, přičemž si je však vědom určité nevzdělanosti širokých vrstev společnosti, která může tuto politiku ovlivnit. Společnost nebyla na problémy tohoto typu připravena, a tak tyto události přijímala zcela automaticky.

U nejnovějších kritických koncepcí zářijových masakrů již dochází k jasnému zhodnocení vlivu 10. srpna 1792 na nadcházející události. Obecně je tak kladen typický důraz na jakýsi revoluční předěl, který nyní představuje povstání z 10. srpna 1792. Toto povstání, a následující vývoj, není u všech dotčených autorů a priori špatnou věcí, samotný běh revoluce je však přerušen právě šílenými událostmi začátku září. Tak například Peter McPhee (2001) hodnotí období léta roku 1792 jako sice svého druhu „všeobecně ozbrojené“, ale stále demokratické a republikánské. Tato tendence, a jakási „regenerace“ revoluce je násilně přerušena tragédií zářijových dnů.¹⁵¹ Důraz na povstání 10. srpna představuje potvrzení nevyzpytatelného politického dění, které nelze předvídat. Revoluce tak vlastně nepředstavuje nijak předem danou událost, ale naopak souhrn několika dílčích procesů.

Je ovšem důležité nezapomínat na fakt, že ona „všeobecná ozbrojenost“ mnohokrát přerostla v násilné střety. Tak např. výzkum soudobého historika Donalda Sutherlanda ukazuje, že mezi červencem a zářím došlo v provinciích k cca 65 násilným incidentům.¹⁵² Sutherland ostatně analýze masakrů v provinciích věnoval prostor i v jednom ze svých článků, ve kterém porovnával a analyzoval 3 vybraná francouzská města. Oproti pařížské situaci však dochází k závěru, že kombinace vnější hrozby a vnitřní konspirace se u těchto 3 měst – Versailles, Meaux a Reims – neobjevuje. Mezi hlavní aspekty utváření atmosféry těchto měst

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 52.

¹⁵¹ MCPHEE, Peter, *The French revolution, 1789–1799*, Oxford 2001, s. 100.

¹⁵² SUTHELAND, *The French Revolution*, s. 140.

autor jmenuje především důraz na mobilizaci dobrovolníků a zajištění materiálních zásob.¹⁵³ Období září roku 1792 je tak v očích autorů tohoto příběhu mezníkem, během kterého došlo k přesunu politické dynamiky.¹⁵⁴ I přes některé Sutherlandovy nové myšlenky však stále zůstává tato interpretace v mezích prvního příběhu.

V tomto směru je nutné uvést, že se jedná o svébytný trend ve výzkumu revoluce. Autoři umírněných liberálních koncepcí toto provinční „nadšení“ spíše upozadili, v případě autorů jiných koncepcí naopak došlo k výrazné reflexi těchto událostí. Byť v provinciích proběhly určité náznaky masakrů již v červenci a srpnu, rozhodně tyto události nelze považovat za nějaký spouštěč masakrů v Paříži. Paříž je tak dle Maxe Madörina nutno chápat jako ohraničený výchozí bod masového vraždění. Myšlenkové nastavení obyvatelstva, které v sobě integrovalo citlivé emoce, mělo silný vliv na praktické chování. Vznikl tak vlastně univerzální mix emocí, který může propuknout v masové míře kdekoli, a přirozeně s sebou dokáže strhnout i nevinné oběti.¹⁵⁵ Náhoda tedy s konečnou platností získala své nezastupitelné místo v revolučním příběhu liberálního diskurzu.

Překotné změny v průběhu srpna a září roku 1792 s sebou z pohledu autorů prvního příběhu přinesly rovněž nutnost reformulace sociálních vztahů. Tyto vztahy by dle tohoto pojetí měly zcela přirozeně pěstovat sekulární a emancipační myšlenky nového politického řádu.¹⁵⁶ Hugh Gough (1990) ostatně ve svém hodnocení revoluční Francie trval na tom, že reformy z této země učinily nejdemokratičtější zemi Evropy. V jeho očích tedy byly symbolicky otevřeny brány věku svobody a rovnosti. Co ale přineslo s konečnou platností konec těmto vznešeným myšlenkám? Dle Gougha byla tímto aspektem válka, která ukončila legální konstituci, a místo snů o svobodě a rovnosti, přinesla noční můru systematického teroru a pronásledování.¹⁵⁷ Gough tedy neodsuzuje jen myšlenku násilí, ale reflektuje i ztrátu určité legální kontinuity s obdobím revoluce po roce

¹⁵³ SUTHERLAND, Donald M. G., *Justice and Murder: Massacres in the Provinces, Versailles, Meaux and Reims in 1792*, Past & Present, No. 222, 2014, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/24544646>), [citováno k 18.5.2022], s. 133.

¹⁵⁴ SHUSTERMAN, Noah, *All of his Power lies in the Distaff: Robespierre, Women, and the French Revolution*, Past & Present, No. 223, 2014, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/24545154>), [citováno k 14.5.2022], s. 144.

¹⁵⁵ MADÖRIN, Max, *Die Septembermassaker von 1792 im Urteil der französischen Revolutionshistoriographie: 1792–1840*, Bern 1976, s. 19.

¹⁵⁶ DESAN, Suzanne, *The Family on Trial in Revolutionary France*, Berkeley – Londýn – Los Angeles 2004, s. 9.

¹⁵⁷ GOUGH, Hugh, *The Terror in the French Revolution*, Londýn 2010, s. 14.

1789. I soudobí autoři tak pracují s tematikou oprávněného a neoprávněného jednání, což potvrzuje komplexní charakter prvního příběhu, který v sobě shrnuje několik koncepcí dohromady.

I u soudobých autorů se tak setkáváme s důrazem na vliv špatné vojenské situace, která v období léta 1792 vygradovala natolik, že svým vyhroceným nepřátelstvím ovlivňovala politickou oblibu více než kdy jindy.¹⁵⁸ Jeremy D. Popkin (1994) dokonce přímo označuje invazi zahraničních armád jako spouštěč záříjových masakrů, neboť tyto masakry interpretuje jako okamžitou reakci na tuto situaci. Záříjové masakry jsou pak podle něj „nejvíce kontroverzní epizoda násilí celé revoluce“.¹⁵⁹ Politická situace tak zcela jasně usměrnila, a vlastně i vyhrotila, situaci ve společnosti.

Vlivem několika faktorů tak z pohledu soudobých autorů došlo k nevídaně extrémní radikalizaci Paříže. Tato situace vygradovala právě prostřednictvím jednotlivých sekcí, které sloužily jako určitý prostředník mezi ulicí a vyšší politikou.¹⁶⁰ I autoři kritických koncepcí tedy otevřeně připouští, že lidové vrstvy a sansculoti představovaly jednu ze stěžejních rolí v pařížské politice.¹⁶¹ Jakkoliv paradoxně toto tvrzení zní, nesmí se zapomenout na fakt, že již v počátcích liberálního diskurzu dochází k rozdělení lidu na jeho pozitivní a negativní část, které je třeba vnímat odděleně.

Ačkoliv však sansculoti, jako reprezentanti divokého lidu, v průběhu revoluce dle Alfreda Cobbana reprodukovali různé politické názory, nebyly dle tohoto autora tyto názory produkovány sansculoty samotnými, ale spíše jejich faktickými lídry. Tito lídři však často ani nepatřili do stejné společenské třídy. Paradoxně přitom pocházeli právě z vyšších příček společnosti. Dá se tak tedy dle Cobbana říci, že bez tohoto vedení by lidové hnutí bylo „bezmocné a neplodné“.¹⁶² I tak ovšem o této vrstvě někteří autoři tvrdí, že byla po dobu pulzující revoluce

¹⁵⁸ SHUSTERMAN, Noah, *The French Revolution: Faith, Desire and Politics*, New York 2014, s. 114.

¹⁵⁹ POPKIN, Jeremy D., *A Short History of the French Revolution*, New York 2016, s. 60.

¹⁶⁰ LACHENICHT, Susanne, *Die Französische Revolution*, Darmstadt 2012, s. 53.

¹⁶¹ HELLER, s. 86.

¹⁶² COBBAN, Alfred, *Social Interpretation of the French Revolution*, Cambridge – New York 1999, s. 126–127.

vždy v centru hrdinských činů, ale i v centru násilí jako tzv. „*les septembriseurs*“.¹⁶³ Pro Cobbana je tedy jednou ze zásadních složek revoluce symbolika, která má nezpochybnitelný vliv na chování společnosti.

V úvodu svého příspěvku k dějinám revoluce se autor David Andress (2004) dotýká další stránky tohoto zajímavého fenoménu, a sice vlivu otázky identity na samotný počet obětí této lidové justice. Jak totiž bylo řečeno již výše, násilí se tímto okamžikem stává průvodním jevem změny politické.¹⁶⁴ Toto je ve svém důsledku možné právě proto, že násilí v tomto okamžiku získalo specifickou, kolektivní formu.¹⁶⁵ Andress tímto vlastně přebírá myšlenku kolektivního subjektu, který je ovlivněn politickým rozhodováním elit jen velmi málo. Situaci zářijových masakrů ostatně nazývá „*kolektivní psychózou*“ i německý autor Hans Ulrich Thamer (2004).¹⁶⁶ Vlivem událostí jsou tak lidé vrženi do panikou ovládaných skutků odplaty. Typickým příkladem takto vyprovokované události jsou pak právě zářijové masakry.¹⁶⁷

Andressyho globální pohled je nicméně dnes podroben kritice jako svého druhu příliš kontroverzní. Badatelé dnes běžně tvrdí, že autority mohly a měly udělat více. Zářijové události podle těchto kritiků proběhly pod jasně určeným vedením, rozhodně však nebyly nijak průběžně regulovány.¹⁶⁸

Fascinaci fenoménem kolektivního myšlení každopádně již o několik desítek let dříve potvrdila i Mona Ozouf (1976). Manipulaci kolektivní psychózou označila za ono propojení násilných masakrů z hlediska vnitropolitického s nebezpečím, kterému stát čelí jak z vnější, tak i vnitřní strany.¹⁶⁹ Dle Mony Ozouf jsou tak jediným možným ospravedlněním těchto událostí náznaky lidského citu, které byly občas mezi svědky masakrů k vidění. Ozouf tvrdí, že tyto znaky do jisté míry vybalancovaly míru brutality, kterou se zářijové masakry projevovaly.

¹⁶³ MAZEAU, Guillaume, *La violence éviée: citoyens ordinaires face à l'assassinat de Marat*, Revue d'histoire moderne et contemporaine (1954-), T. 57e (1), 2010, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/27862101>), [citováno k 19.3.2022], s. 47.

¹⁶⁴ ANDRESS, David, *The French Revolution and The People*, Londýn – New York 2006, s. XIV.

¹⁶⁵ LACHENICHT, s. 54.

¹⁶⁶ THAMER, Hans Ulrich, *Die Französische Revolution*, München 2004, s. 59.

¹⁶⁷ HUFTON, Olwen, *Women in Revolution*, French Politics and Society, Vol. 7 (3), 1989, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/42844107>), [citováno k 21.4.2022], s. 68–69.

¹⁶⁸ CENSER, Jack R., *Historians Revisit the Terror—Again*, Journal of Social History, Vol. 48 (2), 2014, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/43306019>), [citováno k 11.5.2022], s. 389–390.

¹⁶⁹ OZOUF, *War*, s. 587.

Ačkoliv Ozouf vidí v násilném charakteru masakrů okamžitou reakci na vojenskou porážku, v žádném případě podle ní nevedly k systematickému řešení vztahu nového politického řádu k válce jako takové.¹⁷⁰ Náhoda v politickém dění je tak z hlediska liberálního příběhu základním determinantem společenského pohybu.

Snaha odlišit pozitivní od negativního je každopádně dle historiků prvního příběhu viditelná i díky využití „*lidových tribunálů*“, které pro mnohé obyvatele Paříže dodaly zdání právní legálnosti.¹⁷¹ Tímto způsobem bylo skrze tyto lidové soudy dle McPheeho posláno na smrt cca 240 kněží, což v mysli odpůrců revoluce znamenalo konečné potvrzení bezbožnosti a anarchičnosti revoluce. V tomto ohledu je extrémně viditelná právě rozporuplnost zářijových masakrů, neboť opoziční strany byly vždy zcela přesvědčeny o nutnosti a spravedlnosti násilných událostí.¹⁷² O život ostatně přišlo v průběhu masakrů množství duchovních, mezi kterými ztratil svůj život např. i Abbé de Boisgelin.¹⁷³ U soudobých autorů tak dochází k přehodnocení koncepce antagonismu, kterou bylo možno zaznamenat již v raných fázích liberálního diskurzu.

1.3 Koncept třetí: obrazy extrémního násilí

Zcela specifickým rysem prvního příběhu pak je důraz na sledování momentů extrémního, často absurdního až bizarního, násilí, které zářijové masakry provázelo. Ačkoliv by se však na první pohled mohlo zdát, že tyto momenty lze považovat za potvrzení výjimečnosti zářijových masakrů, interpretace liberálního diskurzu tvrdí pravý opak. Extrémní momenty v liberální interpretaci spíše potvrzují anarchičnost ulice. Tyto jevy byly důsledkem nepřítomnosti autority. Mezi extrémní momenty lze přitom primárně zařadit mučení vybraných obětí masakrů. Dalším sledovaným prvkem pak je problematika rozšíření fám o kontrarevolučním spiknutí. Zmiňovaný důraz na mučení obětí kladou převážně autoři raných děl tohoto příběhu. Postupem času tento trend slábne, a to zejména

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 587–588.

¹⁷¹ KUHN, Axel, *Die Französische Revolution*, Ditzingen 2013, s. 96.

¹⁷² MCPHEE, Peter, *A Social History of France 1789–1914*, Londýn 2004, s. 51.

¹⁷³ GREENBAUM, Louis S., *Talleyrand as Agent-General of the Clergy of France: A Study in Comparative Influence*, *The Catholic Historical Review*, Vol. 48 (4), dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/25017140>), [citováno k 9.3.2022], s. 475.

kvůli zdůrazňování vlivu náhody na politické dění. Do popředí se tak u pozdějších autorů dostává spíše samotná otázka spiknutí.

Adolphe Thiers shrnuje svůj postoj k názoru obyvatelstva na zahájení těchto masakrů velmi výmluvně. Jeho postoj k lidem ulice lze pochopit již z jeho slov: „..., a poslední ze čtyřadvaceti kněží je stát za křiku rozrušeného obyvatelstva.“¹⁷⁴ V případě samotného průběhu vraždění pak dodává: „Zrůdné bytosti, které od doby neděle prolévají krev...“.¹⁷⁵ V další části svého díla Thiers přistupuje k popisu vraždění v rozličných pařížských vězeních, přičemž zde se mísí pocity vyděšených vězňů s improvizovanými soudy Stanislase Maillarda, strach bezmocných vězňů s řevem všemocných vrahů, a vše je umocněno bizarními obrazy násilí.¹⁷⁶ „Ve stejné chvíli se napijí, a položí na stůl krevi poskvřněné sklenice. V průběhu tohoto masakru avšak ušetří několik obětí, a pocitují při tom nepředstavitelnou radost z toho, že těmto [jedincům] vracejí jejich život.“¹⁷⁷ Adolphe Thiers je tak opět modelovým autorem, u kterého lze vysledovat typický jev liberální interpretace, a tedy důraz na extrémní momenty popisovaných dějů. Sám Thiers pracuje poměrně do hloubky s tématem osvobození, v rámci něhož dav zažívá zvláštní vnitřní uspokojení při záchraně života jednotlivce. Dokonce lze dle něj říci, že se v těchto okamžicích osvobození mění celá atmosféra okamžiku.¹⁷⁸ Důraz na tento typ události je u Thierse pochopitelný díky jeho politickým postojům. Jako liberální politik považuje otázku morálky a vzdělání za jednu z nejvyšších hodnot.

To, že v okamžicích masakrů lze najít chvíle milosrdenství, však v očích liberálů nijak nezlehčuje zrůdnost masakrů. Mignet tak pracuje s tezí o konečném potrestání viníků těchto událostí, ve které lze najít až jakýsi biblický podtón konečného zúčtování.¹⁷⁹ Pokud totiž pro Migneta představoval rok 1789 začátek nového úseku lidských dějin, lidové násilí toto nadšení značně otupilo.

Pohled liberála Carlyla na široké vrstvy obyvatelstva je přitom v souladu s pohledem ostatních autorů tohoto příběhu. Výraz „šílení patrioti“ poměrně jasně ilustruje sympatie, či lépe řečeno antipatie Thomase Carlyla k činům rozvášněného

¹⁷⁴ THIERS, s. 311.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 327.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 311–320.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 318.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 318–320.

¹⁷⁹ MIGNET, *Dějiny*, s. 214.

davů. Řečeno přímo slovy Thomase Carlyla: „*Těchto sto hodin dlužno připočísti k hodinám bartolomějského krveprolití, armagnackého vraždění, siciliánských nešpor anebo k čemukoli nejukrutnějšímu v annálech tohoto světa.*“¹⁸⁰ Tyto pokusy o srovnání s jinými událostmi představují zcela přirozenou tendenci raných liberálů, která byla zaměřena na emoce čtenáře.

Thomas Carlyle je mistrem květnatého popisu. V případě obrazů zářijových masakrů je tento typ vyjadřování propojen se syrovým popisem lidových soudů, které nazývá „*soudem pomsty a lynchu*“, či s popisem pařížských událostí, které zbavovaly lid zábran: „*Představte si řev těchto mužů, jejich skrvácené a spocené tváře, ukrutnější ještě skřek žen, neboť jsou tu také ženy, a smrtelný bližní je v to všechno vržen nahý!*“¹⁸¹

Ve sledovaném období ovšem nacházíme i popis laskavého jednání. Toto jednání v představách těchto autorů navozuje zdání lidskosti a vzájemné sounáležitosti. Carlyle si tak všímá např. osudu M. de Sombreuille a jeho dcery, která – jak Carlyle trefně poznamenává „*může-li se věřiti všeobecné pověsti*“ – byla donucena vypít pohár krve na znamení své nenávisti k aristokratům. Tímto činem v jakési zvláštní představě potvrdí otcovu nevinu a dosáhne tedy jeho propuštění ze spárů vraždících jedinců.¹⁸²

Jak tedy interpretovat tuto fascinaci zvláštnostmi extrémních okamžiků, která se přirozeně prolíná liberálními texty? Kromě otázek morálky a vzdělání, se obecně dá říci, že se liberální historikové snaží o vyzdvihnutí konstitučně-monarchického systému. Ten je v jejich představách založen právě na morálním jednání elit a amorálním jednání širokých vrstev obyvatelstva. Ostatně již samotné jméno, kterého se dostalo účastníkům zářijových masakrů, „*septembriseurs*“, vyzařovalo pro své současníky zvláštní auru nesoucí v sobě prestiž, sílu či význam. Jak Carlyle sám poznamenává, bylo to jméno „*lesku pekelného ohně*“.¹⁸³ Toto zdůraznění určitého mýtického prvku představuje snahu o rozčlenění revoluce na její oprávněnou a bezprávnou část. Právě druhá zmiňovaná část přitom přitahuje nevzdělané vrstvy. Obraz nemorálního jednání širokých vrstev je ostatně podpořen

¹⁸⁰ CARLYLE, s. 46–47.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 48–49.

¹⁸² Tamtéž, s. 52–53.

¹⁸³ Tamtéž., s. 69.

i Carlylovou snahou o ukotvení a popularizaci svého díla skrze emotivní vyjadřování.

Trend popisu extrémních obrazů násilí je pak zřejmě nejvíce viditelný v díle liberálního autora Alphonse de Lamartinea (1847–1848), který se v těchto popisech přímo vyžívá. Typickou ukázkou je např. obraz dvou starých příslušníků kněžského stavu, kteří jsou smířeni se svým osudem. Svým klidem tak v podání tohoto autora dodávají zářijovým událostem nádech božího soudu nad lidem v deliriu.¹⁸⁴ Obdobným způsobem je pak prezentován i Lamartineův popis lidového veselí při promenádě před Templem, místem pobytu královské rodiny, s hlavou madame de Lamballe na revoluční píce.¹⁸⁵ Fascinace krví pak jen dokládá tezi o vnitřním antagonismu revoluce jako průvodním jevu liberálního příběhu: „*Jména spravedlnosti a lidskosti neozývají se v srdci šelem opojených vínem a krví.*“¹⁸⁶ V tomto konkrétním případě je to přirozeně „krev a špína“ proti „čistotě revoluce“.

V intencích prvního příběhu i Georges Lenôtre se zanícením popisuje milosrdenství a vzájemnou pomoc v okamžicích extrémního násilí.¹⁸⁷ Na počátku 20. století však dochází k určitému přelomu, a autoři liberálního diskurzu upouštějí od detailních, až senzacechtivých popisů bizarního násilí. Svou pozornost přesouvají spíše k tématům náhody a konspirace. Tento přesun lze vysvětlit snahou o díla založená na myšlence objektivního poznání. To totiž vylučuje ze zkoumání ústně předávané zkušenosti a smyšlenky.

Od této chvíle tedy dochází k určitému útlumu zájmu o tento typ událostí. Událostem jako je např. popis popravy kněžny de Lamballe, se tak opětovně věnuje až v roce 1989 Simon Schama. Jak bylo již uvedeno v textu dříve, Schama svůj styl připodobňuje právě k raným liberálním koncepcím. Kromě toho se opakovaně vrací ke kritice Pierra Carona, který celý výše uvedený incident zpochybňuje. Schama jde své kritice ještě dál, když kritizuje samotného Pierra Carona za jeho tezi o brutálních incidentech jako nevyhnutelných excesech, které byly v dané situaci považovány za dobový zvyk.¹⁸⁸ V tomto ohledu se Simonem Schamou souhlasí i

¹⁸⁴ LAMARTINE, Alphonse de, *Historie Girondinů. Díl 3.*, Praha 1852, s. 191. (orig. 1847–1848)

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 203–204.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 209.

¹⁸⁷ LENÔTRE, *Život*, s. 170–172.

¹⁸⁸ SCHAMA, s. 652–655.

Lynn Hunt (1997), která ve svém příspěvku k problematice feminity v době francouzské revoluce uvádí madame de Lamballe jako nejproslulejší oběť záříjových masakrů.¹⁸⁹ Schéma tak každopádně omezuje roli lidové suverenity, která byla v dřívějších dobách zdůrazňována. Naopak se přiklání spíše k výkladu, který lze nalézt např. u Françoise Fureta. Díky tomu tak zdůrazňuje roli politiky, která je ovlivněna náhodným děním, a přikládá význam vnějším okolnostem, které nelze ovlivnit.

V pozdější době se nicméně hlavním tématem výzkumu mainstreamové literatury tohoto diskurzu stala myšlenka konspirace a síly jednotlivých fám o rojalistickém spiknutí. Samotné fámy o konspiraci hrály významnou úlohu již od začátku revoluce, a to právě primárně mezi lidovými vrstvami Paříže. Obvinění z konspirace, a představa věznice jako místa sdružujícího nebezpečné živly, se dle autorů tohoto příběhu stalo katalyzátorem rozbourané společenské diskuze.¹⁹¹ Paradoxním faktem však zůstává, že z tohoto turbulentního období srpna a září roku 1792 bylo dochováno pouze poměrně malé množství korespondence a dalších materiálů, které by pomohly historikům rozkrýt podstatu těchto fám. Tuto situaci lze vysvětlit právě extrémním společenským chaosem.¹⁹² Nad nedostatkem korespondence si zoufá i výše zmiňovaný Pierre Caron, který tomuto typu pramenů připisuje velmi podstatnou úlohu. Přídomek „*soukromá*“ však Caron používá s velkou opatrností, neboť většina autorů tohoto typu dobového materiálu byla spjatá s veřejnou mocí, či s veřejnou funkcí.¹⁹³

Pokud se ovšem v tomto okamžiku ještě na chvíli zastavíme u liberálního obrazu pomalu se plnících věznic v létě roku 1792, dostáváme i obraz věznic, které nebyly tak úplně dokonale chráněny a stráženy, což vedlo k občasným útěkům. A jsou to i tyto občasně útky, které měly vliv na vyhrocující se nálady ve společnosti.¹⁹⁴ Incidentsy tohoto typu totiž podle autorů prvního příběhu potvrzovaly

¹⁸⁹ HUNT, Lynn, *THE MANY BODIES OF MARIE ANTOINETTE: Political pornography and the problem of the feminine in the French Revolution*, in: *The French Revolution: Recent debates and new controversies*, ed. KATES, Gary, Londýn – New York 2002, s. 289.

¹⁹¹ TACKETT, Timothy, *Rumor and Revolution: The Case of the September Massacres*, *French History & Civilization*, Vol. 4, 2011, dostupné online (<https://h-france.net/rude/wp-content/uploads/2017/08/TackettVol4.pdf>), [citováno k 16.3.2022], s. 60–62.

¹⁹² TACKETT, Timothy, *Conspiracy Obsession in a Time of Revolution: French Elites and the Origins of the Terror, 1789-1792*, *The American Historical Review*, Vol. 105 (3), 2000, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/2651806>), [citováno k 12.5.2022], s. 699–700.

¹⁹³ CARON, s. 122.

¹⁹⁴ MADÖRIN, s. 15.

představu veřejného mýtu o konspiračním jednání nepřátel revoluce a vedly k radikalizaci celkového myšlení.

Věznění muži, ženy i děti se v tomto diskurzu stávají jednodušou hmotou, která v sobě nenesla žádné rozlišovací znaky. Vysvětlením této ztráty rozlišovací schopnosti může být dle liberálních historiků samotná psychopatologická reakce vrahů. Ti totiž již ve své krvežíznivosti nedokázali žádným způsobem racionálně myslet.¹⁹⁵ Tento názor koneckonců podporují i mnozí autoři, kteří se této problematiky ve svém díle dotýkají. Max Madörin (1976) tak např. tvrdí, že onen mýtus o rozšířeném aristokratickém spiknutí ve formě fám přímo zapříčinil radikalizaci Komuny.¹⁹⁶ Tato problematika obecně nabývá na významu až v poslední době. Nelze však tvrdit, že by vznikala bez propojení s předchozím badáním. Již v počátcích kritických koncepcí 2. poloviny 20. století byl kladen důraz na problematiku náhody a nečekaných událostí. Vznik fám pak představuje téměř ideální model tohoto typu problému. Z hlediska autorů tohoto příběhu jsou fámy a konspirace potvrzením vlivu náhody na revoluční dění. Tyto fámy se však v jejich pojetí projevují specifickými důsledky.

Patrice Higonnet v této souvislosti uvádí, že události zářijových masakrů byly svého druhu nepředstavitelnou událostí, a to právě do doby, než se skutečně udály. Jejich provedením vlastně došlo k jakémusi návratu k dávným, a tedy i primitivním zvyklostem, které ve Francii nebyly k vidění od dob náboženských válek.¹⁹⁷ Toto smíření revolučního dění s děním předcházejícím je v poslední době u historiků revoluce ostatně často opakováno. Podle nich dochází rovněž k centralizaci revoluce, která již není rozdělena na více rozdílných částí.

Spojení spiknutí vězněných s invazí zahraničních armád představuje naplnění představy o silném vlivu vnějších okolností.¹⁹⁸ Tyto okolnosti tak dle autorů tohoto příběhu ovlivnily chování společnosti, která jen reagovala na vnější podmínky, ve kterých musela fungovat.

Množství fám poté doslova explodovalo v období srpna 1792. V tomto období došlo k situaci, ve které jednotlivé fámy splynuly do jednodušé podoby velké

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 15.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 13.

¹⁹⁷ HIGONNET, s. 37.

¹⁹⁸ CENSER – HUNT, *The French Revolution*, s. 69.

konspirace. Tato tenze a zvláštní situace, ve které neexistovala centrální autorita, společně vyprodukovaly nedůvěru v oficiální zdroje informací. To dle autorů prvního příběhu následně ospravedlnilo touhu po pomstě tím, že revoluční názoroví oponenti byli zcela nepokrytě demonizováni. Koneckonců strach ve společnosti byl natolik intenzivní, že došlo k utvoření jakési „*fámy s obecnou platností*“. Ta se dokázala rozprostřít napříč třídami. Timothy Tackett (2011) uvádí, že toto je jedním z důvodů, proč došlo k ospravedlnění záříjových masakrů společnosti.¹⁹⁹ Tento historik každopádně tvrzením o určité univerzální fámě ospravedlňuje i tezi o univerzálním charakteru revoluce jako celku.

Tackettovým závěrem je, že obsese konspirací, touha po odplatě, strach z cizích armád a nedůvěra ve vládu zformovaly lidový hněv a strach natolik silný, který překonal hranice běžného chování. Dle Tacketta však ani tento stav nemohl trvat věčně a tak po několika týdnech a měsících došlo k vytvoření nového náhledu na záříjové události. V tomto náhledu již převládal šok z násilí. Porozumění síle a přesvědčivosti fám v době revoluce je každopádně dle tohoto autora klíčové pro vysvětlení „*prvního teroru*“ či teroru obecně.²⁰⁰ Snaha o uplatnění kulturní analýzy se tak v současné době stala jednou z nejdůležitějších cest, jak zkoumat dění francouzské revoluce. Důraz na aktivitu lidu ve vytváření fám se stalo trendem současného badatelského zájmu.

Ovšem i sám Tackett se nedokázal ubránit poznámce o přínosu „druhé revoluce“ z léta roku 1792, která přinesla novou vlnu demokracie. Ta dle něj ale nesporně zanechala i nesmazatelnou krev na ulicích Paříže.²⁰¹ Velmi podobný výraz nalezneme i u Hunt a Censera (2017). Tito autoři tvrdí, že sledované události představovaly posun k demokracii, byť upozorňují na stále nedostatečně reflektované zájmy a práva žen.²⁰² Politická aktivita v jejich vidění přímo determinuje další rozvoj vnitřního stavu společnosti. Otevření prostoru pro tuto problematiku značí opětovný návrat ke kořenům liberálního diskurzu, ve kterém je kladen důraz na náhodu v politickém dění.

¹⁹⁹ TACKETT, *Rumor*, s. 63–64.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 63–64.

²⁰¹ TACKETT, *When the King*, s. 215.

²⁰² CENSER – HUNT, *The French Revolution*, s. 70.

I v těchto otázkách prvního příběhu nicméně nacházíme prvky kontroverze, a to právě i mezi autory navzájem relativně blízkými. McPhee tak tvrdí, že pro Simona Schamu, Françoise Fureta či Normana Hampsona byla eskalace násilí výsledkem revolučního mesianismu. Ten ale byl přítomen v revoluční mysli již v roce 1789, kdy ovšem k ničemu takovému podle něj nedošlo. Kontrarevoluce byla tudíž spíše produktem revoluční paranoie i lidové krvežíznivosti. McPhee dále tvrdí, že výše zmíněný „mesianistický“ argument minimalizuje dopady obrazů vnějšího a vnitřního nepřítele. Nepřímo rovněž ignoruje výhrůžky rojalistů, které lze nalézt na stranách rojalistického tisku. Jinými slovy, v sázce bylo tolik, že preemptivní útok a aplikace stále brutálnějšího násilí se zdály pro obě strany, prorevoluční i protirevoluční, zcela legitimním nástrojem k záchraně, respektive k zastavení revoluce jako takové.²⁰³ Revoluční dění má dle těchto autorů charakteristický rozměr, ve kterém existují dva antagonistické subjekty, tedy představa revoluce a představa kontrarevoluce.

Dechristianizační kampaň let 1792–1794, která kráčela ruku v ruce s terorem jako takovým, ostatně dle autorů tohoto příběhu představovala stejný obraz násilného donucovacího prostředku. Do této kampaně tak byly zahrnuty změny názvů, korekce a přestavby kostelů či otázka svateb příslušníků kněžského stavu. Tento trend byl ve Francii k vidění i v předcházejících stoletích, a to zejména s ohledem na kalvinistické hnutí 16. století.²⁰⁴ Takovýto postoj vyjadřuje zcela jasnou snahu autorů prvního příběhu o ukotvení francouzské revoluce do běhu dějin Francie. Revoluce tak již není žádným výjimečným excesem, ale zcela logickou součástí celku.

1.4 Koncept čtvrtý: instituce ve víru masakrů

Politické dění ve smyslu soupeření jednotlivých institucí a osobností revoluce je pro první příběh zářijových masakrů stěžejní. Vliv politického dění je tedy zásadním jmenovatelem již u autorky Germaine de Staël.²⁰⁵ Určitou prodlouženou linkou tohoto příběhu se stává Thiersův popis neschopnosti

²⁰³ MCPHEE, *A Social History*, s. 51.

²⁰⁴ KLEY, Dale K. van, *The Religious Origins of the French Revolution: From Calvin to the Civil Constitution, 1560–1791*, Londýn – New Haven 2008, s. 367.

²⁰⁵ STAËL, Germaine de, *Considerations on the Principal Events of the French Revolution*, Indianapolis 2008, s. 333–334. (orig. 1818)

Zákonodárného shromáždění, které ztratilo faktickou moc. Zákonodárné shromáždění bylo překvapujícím vývojem situace prakticky paralyzováno.²⁰⁶ Viníci zářijových masakrů však zůstávají naprosto jasní. Jak uvádí Mignet, fanatické vrahy instruovala právě obecní rada Paříže, která „*jediná mohla všechno a nařizovala všechno*“. Zákonodárné shromáždění tak stejně jako u Thierse hraje roli ospravedlňujícího elementu, který z morální stránky věci, a otázky kontinuity legitimní formy revoluce, chtěl zářijovým masakrům předejít. Z hlediska praktické politiky však byla tato instituce zcela bezmocná.²⁰⁷ Takto nastavený pohled je zcela v souladu s liberálním pojetím, pro které je Zákonodárné shromáždění legitimně zvoleným orgánem, neboť při jeho volbě bylo dodrženo pravidlo dohledu určité autority. Tím bylo zajištěno omezení vlivu lidových vrstev na politické rozhodování.

Tento pohled je rozvinut zejména u Thomase Carlyla. Pro tohoto autora jsou zářijové masakry přímo spojeny se ztrátou základních autorit. Ve své podstatě jsou tedy důsledkem dočasné anarchie, která zachvátila revoluční Francii. Z jeho pohledu však nejsou masakry okamžikem anarchie, ve které by společnost odmítla skutečně veškeré zákony. Sám Carlyle uvádí, že ziskuchtivost a honba za lehce vydělanými penězi rozhodně nebyly motory těchto činů. Tím byla spíše „*šílená horečka patriotismu a šílenství hrůzy*“, které jsou doprovázeny tichým souhlasem většiny. Dle Carlyla je tak důležité vnímat vyšší cíle.²⁰⁸ Pro Carlyla je však okamžik masakrů problematickým tématem, který myšlenky revoluce zahaluje temným stínem. Toto morální dilema je pro revoluci samotnou ve své podstatě velmi těžké či dokonce nemožné vyřešit. Zářijové masakry roku 1792 jsou tedy pro liberály univerzálními černými dny v historii Francie. Jsou to dny, které ovlivňují každého člověka své doby, a které nikdy nebudou vymazány.²⁰⁹ Základním aspektem tohoto liberálního odsouzení je právě absence morální autority, která jednoznačně selhala. Ačkoliv je však do popředí jako viník masakrů stavěna pařížská Komuna, svou vinu nese v podobné míře i Zákonodárné shromáždění. To mělo sice hrát roli garanta

²⁰⁶ THIERS, s. 323–326.

²⁰⁷ MIGNET, *Dějiny*, s. 214.

²⁰⁸ CARLYLE, s. 67–68.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 69–71.

ústavnosti, dle Carlyla však v této pozici tato instituce nebyla schopna vlivem personálního obsazení obstát.

Tato myšlenka rezonuje i v díle Alphonse de Lamartinea, který přímo lituje toho, že se Zákonodárné shromáždění nechopilo moci jako absolutní diktátor. Díky tomuto kroku by pak stále existovala možnost zachovat monarchii. Tím by pak došlo k ochraně hranic před zahraničními okupanty, předešlo by se srpnovým hrůzám, a koneckonců i popravě kapetovského krále. V očích Lamartinea je to tak právě slabost Zákonodárného shromáždění, která zplodila hněv lidu. Ten se v jeho podání rozlil po revoluční Francii jako zhoubná choroba.²¹⁰ Jules Michelet pak s konečnou platností zářijové masakry interpretuje jako jev, který posloužil pařížské Komuně k udržení moci, a to právě skrze strach a násilí, které si pragmaticky osvojila.²¹¹ Zde je již zřetelný posun, ve kterém je hlavní vina připsána zcela bez debat neosobní Komuně.

I Edgar Quinet si položil otázku, zda si byla Komuna vědoma svého konání, a důsledků, které její záměry přinesou. V Quinetově obrazu je to však právě Komuna, která je hybatelem dění revoluční Paříže. Hlavní roli však, a zde se Quinet primárně shoduje s autory proudu konzervativního, sehrává Jean Paul Marat. Ten v Quinetově díle zběsile volá po krveprolití, přičemž zářijové masakry se v této interpretaci stávají završením Maratova dlouhodobého snažení o destabilizaci politicko-společenské soustavy. Marat tak v podání Quineta činí apelem na nejnižší pudy obyčejných lidí, a je to právě on, kdo dokázal nejvíce ovlivnit revoluční instituce.²¹²

S tímto postojem souhlasí i Mortimer Ternaux, který v případě svého obrazu zářijových obrazů až pateticky volá po vzkříšení Danteho, který by tyto hrůzy dokázal snad nejlépe zachytit.²¹³ Autoři republikánského pohledu tak v tomto případě vlastně hledají určitého nepřítele, který by hrál roli odsouzeníhodného elementu. Nejde ovšem ani tak o snahu tohoto nepřítele nějakým způsobem demonizovat, jako spíše najít kompatibilní dvojice, které by představovaly

²¹⁰ LAMARTINE, s. 149.

²¹¹ MICHELET, *Francouzská revoluce*, s. 318–323.

²¹² QUINET, s. 376–380.

²¹³ TERNAUX, s. 253.

dominantní prvek na straně jedné a opoziční prvek na straně druhé. Díky tomu mohou tito autoři pracovat s konceptem vnitřního antagonismu samotné revoluce.

Z tohoto úhlu pohledu je tak opět hlavním zklamáním revoluce skutečně Zákonodárné shromáždění, které jednoduše neudělalo sebemenší efektivní krok k zastavení prolévání krve.²¹⁴ Ačkoliv se na počátku 20. století Georges Lenôtre snažil o zdání nezaujatého pohledu, v interpretaci tohoto autora reprezentuje hlavního viníka zářijových masakrů pařížská Komuna.²¹⁵ V tomto ohledu tedy představuje Komuna pro liberální historiky ideální terč. Nejen, že v ní měl svůj nezpochybnitelný vliv Maximilien Robespierre, ale především tato instituce představovala souhrn radikálních zájmů lidových vrstev. Z tohoto úhlu pohledu pak Komuna v očích autorů tohoto příběhu představuje instituci, která nemá svoji legitimitu, a z tohoto důvodu je také od počátku 20. století souzena jako hlavní viník těchto událostí.

Tato instituce tak v Lenôtrově podání nejdříve řeší, jak se zbavit problémových obyvatel, přičemž následně nechá šířit fámy o konspiraci. Interpretace tohoto autora je však poněkud zmatečná. Byť Lenôtre nejdříve pokládá otázku, zda byly masakry dílem vlády či Komuny, obratem tvrdí, že nikdy nebyl objeven písemný důkaz, který by potvrdil či vyvracel jeden z těchto pohledů. Dále tvrdí, že vláda těmito událostmi utrpěla katastrofu, neboť politickou iniciativu přebrala Komuna. Ta masakrům nebránila, a naopak dělala vše, aby nahromaděné emoce vybuchly. V Lenôtrově podání se tak stávají masakry velkým divadelním představením, jehož symbolika, např. v podobě černé vlajky nad radnicí, měla svůj jasný konečný cíl: „*Tato nebezpečná divadelní inscenace byla určena k tomu, aby vytvořila hrdiny*“ : *a to přímo z vrahů.*²¹⁶ Na všeobecná tvrzení tohoto typu však reaguje Pierre Caron kritikou historiků, kteří pařížské Komuně sice přisuzují díl odpovědnosti, přičemž se ovšem zříkají obvinění konkrétních osob.²¹⁷ Tato kritika je vyslovena právě z hlediska doznívající snahy o objektivní poznání skutečnosti, a to skrze analýzu všech dostupných písemných pramenů.

²¹⁴ Tamtéž, s. 279.

²¹⁵ LENÔTRE, *Les massacres*, s. 15–19.

²¹⁶ Tamtéž, s. 15–19.

²¹⁷ CARON, s. 265.

Ve svém obrazu zářijových masakrů Dalberg-Acton rozvíjí teorii, která spočívá na předpokladu iracionálního a spontánního aktu deprivovaných jedinců, kteří lačnili po krvi. Nebyla to tedy revoluční Paříž, která by způsobila zářijové masakry, nýbrž Paříž kriminální, která do sebe absorbovala komplexní vinu. A právě mezi tuto kriminální Paříž zahrnuje Dalberg-Acton opět pařížskou Komunu.²¹⁸ Zajímavým aspektem, který je v tuto chvíli zřetelný, je právě specifikace konkrétní části lidu, která nese za masakry vinu. V těchto novějších liberálních interpretacích tak již lze pozorovat konkrétní zmenšení viny Zákonodárného shromáždění, a to právě na úkor pařížské Komuny. Ta s konečnou platností přebírá pozici hlavního viníka zářijových událostí. Tento trend lze vysvětlit již dokonalým prolnutím čistě liberálního pohledu s pohledem republikánským. V tomto směru pak lze považovat Zákonodárné shromáždění za jeden z prvků kontinuity legální revoluce.

S tímto souhlasí i Alphonse Aulard, který jako jeden z důvodů uvádí i existenci improvizovaných tribunálů. Tyto tribunály totiž navodily zdání legality. Jako hlavního viníka událostí pak rovněž označuje právě pařížskou Komunu. Toto obvinění však ponechává spíše v obecné rovině Komuny jako celku.²¹⁹ Dle těchto autorů tak došlo k oklamání legálně zvoleného Zákonodárného shromáždění, a masakry byly zcela jistě naplánovány pod rouškou spontánní, ale řádně ideologicky zdůvodněné spravedlnosti lidu.²²⁰ I tak však lze říci, že se Zákonodárné shromáždění, jako garant kontinuity revoluce roku 1789, vrací na počátku 20. století mezi hlavní ideje liberálního diskurzu. V tomto smyslu tedy pařížské vraždění není žádným spontánním aktem pomsty, nýbrž promyšlenou akcí. Tato akce si však nekladla za cíl ani tak zavraždit obyvatelstvo, ale spíše osvobodit jej od strachu a dosáhnout jeho vděčnosti.²²¹ Důraz na lidskou stránku událostí, i znechucení nad škodou, kterou zářijové masakry revoluci přinesly, tak vlastně ukazují na opatrnou snahu o kritiku absolutistického, a tedy i násilného, zřízení obecně.

²¹⁸ DALBERG-ACTON, s. 199–200.

²¹⁹ AULARD, s. 14–15.

²²⁰ SCHEIBER, s. 59.

²²¹ Tamtéž, s. 80.

Pierre Caron čtenáři předkládá dvě možná vysvětlení zářijových událostí, ve kterých upozaduje roli politických institucí. První vysvětlení, které ovšem tento autor pokládá za nepravděpodobné, považuje za jednoho z hlavních viníků vládu. Ta skrze neuvědomělou myšlenku připustila průběh této brutální reality. Ta se mohla rozšířit skrze pocit sdílené odpovědnosti. Druhým vysvětlením je pak spontánní reakce širokých vrstev. I toto vysvětlení je však stále příliš nejednoznačné, a nevěnuje pozornost vybraným dílčím aspektům událostí. Caron tedy z obou možných vysvětlení vytvořil určitou syntézu, ve které se zářijové masakry staly masovým aktem. Ten nevyplýval z organizované politické přípravy, ale spíše z kolektivního myšlení.²²² Na druhou stranu představuje Pierre Caron výjimku tohoto příběhu, neboť jako jeden z mála autorů odmítá masakry zasadit do situace, ve které je vše ovládáno politiky a institucemi.

I François Furet (1988), významný představitel revoluční historiografie, a krátkodobý člen francouzské komunistické strany, se spíše než zářijovým masakrům věnuje analýze povstání z 10. srpna 1792, přičemž zdůrazňuje důležitost sporu, či lépe řečeno faktického dvojvládí Zákonodárného shromáždění a pařížské Komuny. Toto dvojvládí vyústilo v nevyhnutelný konflikt v podobě jakési minimalistické „proxy války“.²²⁴ Povstání 10. srpna je tak u Fureta tím předělem, který determinuje další dění revoluce. Tímto se potvrzuje myšlenka o primátu politického dění, které ovlivňuje ostatní složky celého procesu, a nikoliv naopak. Lidové povstání, které smetlo konstituční monarchii, a s ním spojené Zákonodárné shromáždění, je tak vlastně důsledkem předchozích kroků, které vedly k postupné radikalizaci revoluce jako takové.

Ani jeden z významných hráčů na politickém poli však v tomto obrazu nedokázal „usměrnit“ povstalce. Ti se na základě špatných zpráv z fronty, které v tomto příběhu hrají roli spouštěče násilí, pustili do organizovaného vraždění. Furetových 1000–1500 obětí těchto událostí se tak nejdříve stává hříčkou v politických bojích Komuny, a následně v konkrétním vyjádření politické praxe Dantona, Robespiera a stále více slábnoucích girondinských poslanců.²²⁵

²²² CARON, s. 469.

²²⁴ FURET, *Francouzská revoluce*, s. 161–166.

²²⁵ Tamtéž, s. 161–166.

Čím však Furet toto oslabení Girondy vysvětluje? Pro Fureta se základem vítězství Hory nad Girondou stal opět obyčejný strach, kterým se tento text primárně zabýval v prvním konceptu tohoto příběhu. Strach totiž okamžitě zachvátil girondinské politiky již po prvotních okamžicích lidového násilí. Pro Fureta představují tyto masakry okamžik, ve kterém dochází k přechodu od vlády práva k vládě teroru, byť si Furet neodpustí velmi zajímavé polemiky s tématem problematiky zrady a trestu.²²⁶ Někteří autoři však s takto ostrým přechodem nesouhlasí, a tento přechod interpretují spíše jako souběh několika dílčích kroků. Mezi ně lze zařadit právě zářijové masakry vězňů roku 1792, ale i občanskou válku v provincii Vendée, a přirozeně i následné diktátorství provozované Výborem veřejného blaha.²²⁷

Z hlediska autorů kritických koncepcí tak právě Komuna skrze finanční úplatky nenápadně rozdmýchávala násilí v myslích obyčejných lidí.²²⁸ Christopher Hibbert v tomto smyslu navazuje na koncept rozděleného lidu mezi lid spořádaný a lid ulice, který se nechal svést nemorálním jednáním pokleslých politiků. Úspěšná politika pařížské Komuny, a s tím spojená diskreditace Zákonodárního shromáždění, tak vlastně byla možná právě díky precizní práci zainteresovaných politiků. Tito politici totiž dle Hibberta dokázali vytvořit iluzi pařížské Komuny, která byla ke svému dějinnému úkolu pověřena nejen samotným hlavním městem Paříží, ale celou revoluční Francií.²²⁹ Důraz na symbolický vliv Komuny rovněž zdůrazňuje vliv jednotlivých zločinců, kteří masakry záměrně připravili.

V interpretaci Simona Schamy následně hraje Komuna roli řídicího orgánu událostí, která se skrze své kroky pokoušela poskytnout této revoluční vlně zdání legality. Tímto tak vlastně dochází k otočení výše zmiňované problematiky naruby. Komuna se však rozhodně nijak nepokusila vraždění omezit, či přímo zastavit. Autor pokračuje podrobným popisem vraždění ve věznicích v l'Abbaye, karmelitánském konventu, Bicêtre, La Force, La Salpêtrière, apod., nicméně

²²⁶ Tamtéž, s. 161–166.

²²⁷ ELSHTAIN, Jean Bethke, *Hannah Arendt's French Revolution*, Salmagundi, No. 84, 1989, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/40548097>), [citováno k 23.3.2022], s. 208.

²²⁸ HIBBERT, s. 163–164.

²²⁹ HAMPSON, Norman, *Maximilien Robespierre*, Paříž 1982, s. 135. (orig. 1974)

samotný podrobný popis zářijových masakrů není účelem této práce, a čtenář může využít množství literatury tomuto popisu věnované.²³⁰

Schama si všímá i politického dění po skončení masakrů. V autorově podání se tyto události stávají základním prvkem sporů v nově konstituovaném Národním Konventu. Schama v nich zdůrazňuje primárně snahu Girondinů využít danou situaci v boji proti sílícím Jakobínům. Pro Schamu jsou tedy zářijové masakry ukázkou toho, že organizované násilí bylo hlavním prostředkem dosažení politických cílů v prostředí revoluce.²³¹ Tato teze tak potvrzuje představu o politickém rozhodování jako hlavní síle revolučního dění. Schama tak vlastně ve svém vyprávění potlačuje sociální problematiku do pozadí na úkor politického dění.

S tvrzením, že hlavní roli hrála pařížská Komuna, a tedy se i stala „vítězem“ zářijových masakrů, souhlasí i Johannes Willms (2014). Komuna nejen, že zlomila sílu buržoazie a girondínské frakce v Zákonodárném shromáždění, ale rovněž upevnila svou moc skrze jakousi kvazidiktaturu. To byla dle Willmse vrcholná politická hra Maximiliena Robespiera. Ten tak zajistil garanci vítězství levicových sil ve volbách do Národního Konventu. Komuna tudíž dle Willmse splnila svou úlohu a následně o svou rychle nabytou moc přišla.²³²

Vliv pařížské Komuny, která přebrala faktickou moc od Zákonodárného shromáždění a fungovala jako svého druhu „*protiparlament*“, však nelze podceňovat. To, že sloužila jako tribuna pro moc Robespiera, Dantona a Marata, kteří představovali abstraktního ducha revoluce, znamenalo zároveň i volání po lidové a násilné spravedlnosti.²³³ Extrémní zpolitizování pracujících a jejich následné ozbrojení tedy nejenže vedlo k vyhlášení republiky silou, ale představovalo i prolnutí moci ulice s politikou vysokou. Jakobíni tak svou rolí, ve spolupráci s pařížskou revoluční Komunou, vlastně nepřímo prokázali své politické vítězství.²³⁴ Kritika chování Zákonodárného shromáždění tak z hlediska liberálního

²³⁰ SCHAMA, s. 652–655.

²³¹ Tamtéž, s. 655–656.

²³² WILLMS, Johannes, *Tugend und Terror: Geschichte der Französischen Revolution*, München 2014, s. 339.

²³³ THAMER, s. 59.

²³⁴ BALLARD, Richard, *The Unseen Terror: The French Revolution in the Provinces*, Londýn – New York 2010, s. 3–4.

diskurzu v konečném důsledku představuje i kritiku násilí, kterému se odkaz revoluce roku 1789 nemohl svými omezenými možnostmi nijak bránit.

1.5 Koncept pátý: politické osobnosti

Logickým důsledkem důrazu na politické dění je i důraz na jeho jednotlivé osobnosti. Pokračováním kritické linky vůči Zákonomárodnému shromáždění pak je postoj vůči ministrovi Rolandovi, kterého Thiers popisuje jako čestného člověka, který se proti masakrům alespoň zčásti verbálně postavil. Roland tak v Thiersově interpretaci představuje určitou mravní kontinuitu s dědictvím revoluce před zářím 1792.²³⁵ Thiers koneckonců tento postoj zaujímá především v rámci reakce na zbytečné násilí. Liberální diskurz si obecně kladl za cíl především zachovat hodnotné revoluční ideje, které pokládal za životně důležité. Tak uvažuje i Thiers, který tímto jednáním potvrzuje svou nechuť k neřízené síle ulice.

Jak již bylo zmíněno, největší vliv na chování a jednání lidí, ale i např. na chaotické jednání Zákonomárodného shromáždění, měl strach. A je to právě opět strach, který hraje hlavní roli i v jednání Carlylova Dantona, jenž skrze provolávání k odvaze burcuje ostatní k organizaci obrany vlasti.²³⁶ V podání Thomase Carlyla se však do centra pozornosti dostává i Danton, který měl podle Carlyla jako ministr spravedlnosti do zářijových událostí důrazně zasáhnout. Carlyle tak Dantonovi vyčítá, tak jako se to děje u mnoha dalších autorů, naprostý nezájem o osud vězňů. Carlyle nicméně Dantonovi připisuje k dobru fakt, že nezemřel žádný z jeho přímých nepřátel.²³⁷ Danton se tak již v samém počátku liberálního pojetí stává nejméně problematickou osobností tohoto období revoluce. Dokonce se dá říci, že je tímto způsobem Danton ospravedlněn.

Poměrně kladný postoj chová k Dantonovi i Michelet, který byl dle něj „*jediný, kdo byl rozhodnut zachránit stát.*“ A to právě v okamžiku, kdy byla veškerá veřejná moc prakticky ochromena. Vývoj událostí je v Micheletově podání přímo ovlivněn strukturou pařížského obyvatelstva. Cílem vrcholných politiků pak bylo především obnovit jednotu veřejné moci ve společnosti. Michelet v této zajímavé

²³⁵ THIERS, s. 323–326.

²³⁶ CARLYLE, s. 40–42.

²³⁷ Tamtéž, s. 77–78.

pasáži popisuje možné cesty, kterými se Danton mohl v rámci svého politického prostoru vydat.²³⁸ Pragmatické chování se tedy v určité konkrétní situaci může stát v očích liberálů dokonce paradoxní výhodou.

Michelet však pracuje i s negativní stranou tohoto náhledu. Do popředí se tak naopak dostává Jean Paul Marat se svou chorobnou krvežíznivostí. Obdobné pozice se však u Julese Micheleta dostává i Maximilienu Robespierrovi, který v jeho textech přebírá pozici hlavního viníka zářijových masakrů. Micheletův Robespierre je tak viníkem chaosu, který zachvátil zářijovou Paříž.²³⁹ I přes tyto poznámky však u Micheleta nehraje osobnost význačných politiků tak významnou roli jako u ostatních autorů. Primární pozornost je v Micheletově díle totiž věnována spíše lidu jako celku. Toto je dáno Micheletovou fascinací rokem 1789, který v jeho díle představuje začátek nové epochy lidstva. V podobném duchu pokračuje i Edgar Quinet. U tohoto autora tedy opět nalézáme odkazy na promyšlený plán Jeana Paula Marata. Dále se Quinet zaměřuje na cíle politiků pařížské Komuny, kteří se chtěli stát skrze překotné události velkými politiky, stejně jako na oči přivírajícího, kariéristicky smýšlejícího Dantona. Ten se ovšem nyní již podrobil dominantní síle, nechal tyto události volně proudit, a propůjčil jim své jméno. Danton tak tedy v Quinetově interpretaci nehraje aktivní roli.

Paříž tedy v republikánském obraze zůstala k vraždění hluchá. Jak bylo již zmíněno výše, Quinet několikrát zdůrazňuje negativní roli Jeana Paula Marata. Ten dle něj dokonale ovládl veřejný diskurz zářijových dnů roku 1792. Při podrobnějším pohledu na Quinetovy texty si nicméně nelze nepovšimnout, že zářijovým masakrům prisuzuje význam dalece přesahující horizont babího léta roku 1792. V konečném důsledku je totiž považuje za klíčový bod obratu, který mezi Girondou a Horou definitivně vykopal hluboký příkop plnící se rychle potoky krve. Ten již nebylo možno překročit, usmíření od tohoto okamžiku jednoduše nebylo možné, a jedinou cestou zůstalo pokračování revolučního násilí.²⁴⁰ Girondinská frakce sice cítila jakousi morální povinnost zabránit situaci, ve které by se zástupci zvoleného shromáždění stali otroky pařížského lidu, zvolený Národní Konvent však

²³⁸ MICHELET, *Francouzská revoluce*, s. 314–316.

²³⁹ Tamtéž, s. 296–298.

²⁴⁰ QUINET, s. 389–390.

již byl plně v rukou Maximiliena Robespiera.²⁴¹ Quinet v tomto ohledu vidí potvrzení zločinného vlivu manipulativních politiků. V jeho očích se tak vlastně revoluce dostala na cestu své vlastní zkázy.

K atmosféře všeobecné zrady a rojalistického spiknutí Alphonse Aulard dodává, že i takový Maratův návrh na zavraždění 200 000 aristokratů, jakkoliv šílený se může zdát, byl v tomto období některými jedinci brát naprosto vážně.²⁴² Marat tak v Aulardově obraze představuje roli odporného vraha, který stojí po boku populistického Robespiera. Toto odsouzení těchto dvou politiků představuje přirozený vývoj, ve kterém se do popředí dostal s konečnou platností Danton. Tento politik totiž v představách republikánské koncepce dokázal sjednotit jak představu legální revoluce roku 1789, tak představu revoluce lidových vrstev.

Nová recepce Dantona je pak k vidění až v díle Françoise Fureta. Setkáme se zde sice opět s klasickým neaktivním Dantonem, který hrál jistou roli v organizaci obrany vlasti, nově však svým pragmatickým postupem s ohledem na svou politickou kariéru získal také pověst politika kryjícího vraždění.²⁴³ U Fureta se však setkáme s jednou výjimkou, kterou u ostatních autorů čtenář nepostřehne, a sice komparace tzv. „bílého“ teroru s událostmi počátku září roku 1792. François Furet totiž „bílý teror“ připodobňuje právě k těmto událostem, a nikoliv k institucionálnímu teroru let 1793–1794. Jak autor poznamenává, tento teror také řádil ve věznicích a také neměl svou institucionální podobu. I jemu byl ponechán, typicky valnou většinou pragmatických, či možná spíše řečeno „beznázorových“ politiků ve své podstatě volný průběh.²⁴⁴ Furet tímto však nekritizuje pragmatismus jako takový. Tímto způsobem naopak podporuje své tvrzení o politickém dění, které nemá svá jasná pravidla, a může být ovlivněno nevyzpytatelným chováním jednotlivých politiků.

Hlavní role Dantona v příběhu zářijových dní je naznačena i u Christophera Hibberta. Tento autor však spíše rozvíjí poměrně rozšířenou myšlenku, že byl Georges Danton placen královským dvorem, a hrál tak jakousi roli představené hlídky krále v defenzivě. Samotného Dantona pak vykresluje jako oportunistu a

²⁴¹ AULARD, s. 16.

²⁴² Tamtéž, s. 14.

²⁴³ FURET, *Francouzská revoluce*, s. 201.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 233.

pragmatického politika, u kterého došlo k největšímu kariérnímu posunu právě díky událostem 10. srpna.²⁴⁵ Danton tak díky svému pragmatismu získal možnost přivést revoluci na dráhu zločinu a zkázy.²⁴⁶ Dantonův postoj je v Hibbertově podání obecně nejednoznačný, přičemž autor deklaruje Dantonův jasný nezájem o osud vězněných. Hibbertův Danton má každopádně v tomto obraze plusové body za záchranu životů Lametha a Duporta.²⁴⁷

Hibbert následně přistupuje k popisu panických představ v Paříži, které zahrnovaly rozličné hrozby, rojalisty počínaje, církví a kontrarevoluční otázkou konče. V opozici těmto hrozbám stojí primárně Jean Paul Marat se svým *Přítelem lidu*, dále pak např. novináři Hébert a Fréron. Situace dokonce dle Hibberta dospěla do takového stádia, ve kterém nebylo o atmosféře ve společnosti vůbec žádných pochyb. Úřady tedy o blížícím se organizovaném útoku nepochybně věděly, samotná praktická stránka politiky však přiměla jednotlivce konat, či opět lépe řečeno „nekonat“ dle jednoduchých schémat.²⁴⁸ Oproti ostatním autorům zde vidíme velký důraz na vliv jednotlivých osobností, a to zejména těch, které vyčnívají nad ostatními. Důraz na výjimečné osobnosti je u Hibberta koneckonců dokladem jeho záliby v tvorbě rozličných životopisů.

Simon Schama ve své knize jasně uvádí, že strůjce, či alespoň hlavního podněcovatele výbuchu zářijového vraždění, představuje Jean Paul Marat, kterému připisuje naprosto nezpochybnitelné zásluhy na vyprovokování masakrů ve věznici l'Abbaye.²⁴⁹ Za viníky označuje i ministry Rolanda a Dantona, které kritizuje za jejich ignoranci a pasivitu. Zvláštní kritika pak míří především na Dantona, který dle Schamy nevyužil svůj politický vliv.²⁵⁰ Ačkoliv však podle Schamy Danton představoval zejména v dřívější německé romantizující literatuře jakousi fatalistickou obět' Robespierrovi tyranie, ve skutečnosti byl dle Schamy jakobínem, vulgárním a teatrálním politikem s řečnickým talentem.²⁵¹ Ministr Roland, ačkoliv byl jednou z plánovaných obětí masakrů, jakoby sám v rámci své osobité a „beznázorové“ reflexe těchto událostí tušil, že tyto masakry nastartují i obrat ve

²⁴⁵ HIBBERT, s. 153–156.

²⁴⁶ GAUTHEROT, s. 63.

²⁴⁷ HIBBERT, s. 166.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 156–157.

²⁴⁹ SCHAMA, s. 647–650.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 650–651.

²⁵¹ HIGONNET, s. 37.

veřejném mínění.²⁵² Oba tyto příklady, jak obraz Dantonův, tak Rolandův, potvrzují nový trend, který si kladl za cíl vytvořit nové revoluční hrdiny, kteří by dokázali usmířit obě strany tohoto konfliktu.

Hlavním aktérem organizace obrany se stává Georges Danton i v obraze Williama Doylea, a to na pozadí neklidné Paříže. Typickým obrázkem tohoto typu interpretace srpnových dní je i zatýkání podezřelých osob. Těchto „*drakonických a mimořádných pravomocí*“ bylo využito i kvůli vzrůstajícímu vlivu sansculotů, kteří v období léta roku 1792 získali poměrně velký podíl na faktické moci.²⁵³ Danton jako ryzí pragmatik představuje svého druhu záchytný bod, na kterém se liberální diskurz shodne. Opět se tak setkáváme s určitým záměrem vybrat osobnosti, které by hrály roli základní negativní a pozitivní postavy událostí. Ve zcela negativním světle v tomto příběhu stojí Jean Paul Marat a Maximilien Robespierre. Pozitivní osobností se v obecném měřítku typicky stává Georges Danton.

Daniela Tinková pak ve svém díle pokládá obecnou otázku, zda zářijové masakry představovaly události lidové pomsty či události kolektivní paniky. Dále se rovněž ptá, kdo tyto masakry spustil. Ačkoliv přiznává, že na tyto otázky neexistuje jasná odpověď, implikuje, že revoluční vůdci, a v tomto případě lze hovořit primárně o pařížské revoluční Komuně a Jeanu Paulu Maratovi, nechali události běžet svým vlastním tempem.²⁵⁴ Zejména v případě Jeana Paula Marata však jde o svého druhu jasný eufemismus, neboť Maratova „proslulost“ pochází právě z jeho volání po krvi a podněcování k násilí.²⁵⁵ Marat tak zcela jistě za zářijové masakry nese odpovědnost.²⁵⁶ Tento předpoklad je potvrzen i autorčinou myšlenkou, ve které vyslovuje přesvědčení o masakrech jako hlavním determinantu girondinských útoků proti Montagnardům.²⁵⁷ Zcela jasně zde převládá vina

²⁵² WILLMS, s. 342.

²⁵³ DOYLE, s. 52.

²⁵⁴ TINKOVÁ, *Francouzská revoluce*, s. 129.

²⁵⁵ NORMAN, Will, *Nabokov and Benjamin: A Late Modernist Response to History*, *Ulbandus Review*, Vol. 10, 2007, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/25748166>), [citováno k 2.3.2022], s. 90.

²⁵⁶ PATRICK, Alison, *Political Divisions in the French National Convention, 1792-93*, *The Journal of Modern History*, Vol. 41 (4), 1969, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/1878003>), [citováno k 12.5.2022], s. 459–460.

²⁵⁷ TINKOVÁ, Daniela, *Gironde mezi rudou a bílou I.*, in: *Interpretace francouzské revoluce*, edd. HANUŠ, Jirí – VLČEK, Radomír, Brno 2004, s. 43.

Komuny, která je i zprostředkovatelem politického dění. To pak představuje rámec, který generuje nové, a nevyzpytatelné, události.

Kompromis, kterého se v této situaci ujali přesvědčení brissotini a umírnění republikáni, tak pro Tinkovou představuje z hlediska tohoto příběhu zásadní chybu, kterou Robespierre okamžitě využil.²⁵⁸ Porážka brissotinů znamenala vítězství Robespierrovo. Toto vítězství bylo charakteristické právě vznikem podezření vůči zradě Girondinů, což Robespierrovi nad míru vyhovovalo. O to méně Robespierrovu plánu na likvidaci Brissota, Rolanda a dalších vlivných politiků hrál do karet politický postoj ministra spravedlnosti Dantona. Tento zdatný politik na druhou stranu svou obratnou akcí zavázal poslance Zákonomárného shromáždění k účasti na akci, kterou naplánovala pařížská Komuna. Toto jednání se následně projevilo nejen ve sjednocení proti vnějšímu nepříteli, ale právě i ve zločinu zářijových masakrů.²⁵⁹ Danton tak vlastně přetrvává v pozici nejméně problematického politika vyhroceného období roku 1792. Tento přístup se dá vysvětlit právě Dantonovým pragmatickým chováním, které lze aplikovat a skloubit s různými politickými postoji. Danton tímto způsobem tedy v očích liberálních historiků často nevyvolává ani pozitivní, ani negativní emoce.

McPhee (2012) také přiznává zřejmě nejvýznamnější roli v ideologii „nové revoluce“ Maximilienu Robespierrovi. Ten, i přes jakousi morální překážku událostí srpna a září, dokázal transformovat pojem „lidu“ do synonyma všeobecného dobra.²⁶⁰ Tento trend lze podle autorů tohoto příběhu v jeho vyhrocené podobě vysledovat již od února roku 1792, kdy strmě stoupá republikánský sentiment, patriotické myšlenky a antiklerikalismus.²⁶¹ A pokud se do takto vyhrocené situace přidal vliv vojenského útoku zahraničních armád, situace přeplněných věznic a ad hoc zřizování věznic nových, došlo k vytvoření jakési dichotomie mezi všeobecným dobrem ve formě lidu, a strachem z vnitřního nepřítele, který se zhmotnil do podoby neurčité, ale o to více nebezpečné páté kolony.²⁶² Ačkoliv však McPhee považuje Robespiera za nejvlivnější osobnost,

²⁵⁸ GAUCHET, Marcel, *Robespierre: l'homme qui nous divise le plus*, Paříž 2018, s. 101.

²⁵⁹ WILLMS, s. 333–334.

²⁶⁰ MCPHEE, Peter, *Robespierre: A Revolutionary Life*, New Haven 2012, s. 145.

²⁶¹ DESAN, s. 54.

²⁶² BURLEIGH, Michael, *Earthly Powers: The Clash of Religion and Politics in Europe, from the French Revolution to the Great War*, HarperCollins e-books (elektronická edice) 2007, s. 64.

rozhodně jej nijak neospravedlňuje. Tato myšlenka naopak spíše potvrzuje zlobnost politického radikalismu, která se projevuje právě vlivem příležitostí, které se Robespierrovi naskytly.

Není to jen Peter McPhee, který Robespierrovi připisuje zásadní vliv na ideologický rámec revoluce. V této pozici dokázal Robespierre politiku ovlivnit především prakticky, což napomohlo k zajištění zvýšeného počtu domácích nepřátel. Tento trend následně napomohl k odrazu od paniky a porážky, a tedy k přesunu kolektivního myšlení do sféry sebevědomí a vítězství. Smyslem spontánního i institucionálního teroru je tak přivést do společnosti novou energii, která nejen, že přispěje k vítězství ve válce, ale rovněž pomůže vyřešit ekonomické problémy, a vypořádá se se zrádci a kontrarevolucí.²⁶³ Jde tak vlastně o určitý systém pyramidy, v rámci kterého vyšší hodnota automaticky vyřeší problémy hodnot nižších.

Ovšem i zde se setkáváme s výklady, jež výše uvedenému v rámci prvního příběhu odporují. Kritiky se tak v poslední době dočkala např. i francouzská historiografie obecně. Ta totiž dle Johannese Willmse dlouhodobě propagovala slavnou tezi Robespierre z 5. listopadu 1792, kterou použil v rámci svého obvinění girondinské frakce v Národním Konventu. Robespierre dle Willmse tvrdil, že masakry byly výrazem velkého strachu, směsice nejistoty a pomsty. Lid tak dle Robespierre zachvátila kolektivní paranoia, jež vyvstala vlivem pádu Verdunu do rukou Prusů. Masakry tak byly jen a pouze důsledkem strachu lidí z vězeňské vzpoury, která by nejen pomohla nepříteli porazit revoluci, ale v zájmu svého vítězství i zmasakrovat do revoluce zapojené obyvatelstvo. Celý diskurz masakrů je tak dle Willmse již od časů Robespierrových charakterizován zastíráním odpovědnosti s pomocí důrazu na spontánnost a neosobní povahu dění. Hněv lidu, ať již byly jeho kořeny kdekoliv, byl navíc ve svém důsledku omezen na několik málo míst a omezený okruh obětí, což podle Willmse sloužilo jen k dalšímu ospravedlňování hlavních politických aktérů.²⁶⁴ Willms naproti tomu akcentuje tezi o primátu politického vlivu. To, že bylo možno násilí dávkovat podle potřeby, je pro Willmse zcela jasným důkazem řízení těchto událostí z pozice elit, a mezi nimi

²⁶³ HUNT, Jocelyn, *The French Revolution*, New York 2005, s. 53.

²⁶⁴ WILLMS, s. 336–337.

klade hlavní vinu k Robespierrovým nohám. Ten je tak pro autory tohoto příběhu konečným ztělesněním násilné a radikální politiky.

Hlavním cílem masakrů a záměrem jejich organizátorů bylo vytěžit z nich maximum politického kapitálu. Ačkoliv Willms přímo neuvádí, že by tímto organizátorem byl Maximilien Robespierre, přímo i nepřímo mu připisuje hlavní politickou a morální zodpovědnost. Willms tak činí primárně kvůli jeho rétorickým výlevům v pařížské Komuně.²⁶⁵ Zdá se tak, že v současné době dochází k přesunu politické odpovědnosti z osoby Jeana Paula Marata na osobnost Robespiera. Tento přesun má svou logiku. Pokud totiž politické rozhodování determinovalo jako hlavní síla revoluční události, Robespierre přirozeně představuje hlavního aktéra, jenž stál v samotném centru politického dění.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 339–340.

2 Příběh druhý: výplod zkažené revoluce

Co však mohly představovat zářijové masakry pro představitele konzervativního proudu, pokud již pro širokou paletu autorů, stojících na širokém břehu zahrnujícím autory liberální, republikánské, revizionistické či postrevizionistické, masakry představují událost, která zničila vznešené myšlenky, které dávaly revoluci smysl? Masakry jsou tak v tomto případě událostí, která vlastně přišla konzervativním autorům vhod. Vždyť tento zvrácený výplod revoluce, tento kulminující vrchol revolučního násilí v očích konzervativních autorů jen potvrzuje, že revoluce nikdy nefungovala. Odsouzení zářijových masakrů tedy představuje pouhý předstupeň před odsouzením celé degenerující revoluce.

Dalším aspektem, který je u těchto autorů naprosto jasně zřetelný, je role jednotlivých aktérů revoluce. V podání konzervativců a rojalistů tak již nelze hovořit o jakémkoliv odosobněném davu, lidu či neosobní historické síle, nýbrž právě naopak. V dílech těchto autorů do popředí vystupují jednotlivci, kterým jsou připisovány konkrétní činy, a konkrétní vina, se kterou jsou v rámci těchto událostí nevratně spojeni. Tento přístup pak nejlépe charakterizuje významný pozitivistický historik Hippolyte Taine, který svým typickým způsobem nahlíží na revoluci očima „vědecké analýzy“.²⁶⁶

Druhý příběh pak svým rozsahem představuje příběh mnohem stručnější. To je dáno zejména nevýhodným postavením této koncepce, která byla nejdříve zcela zastíněna koncepcí liberální, a následně koncepcí socialistickou a marxistickou. Tímto způsobem bylo konzervativní pojetí masakrů, a tedy i celé revoluce, zatlačeno na dlouhou dobu do pozice nejméně vlivné koncepce. Vzhledem k propojení konzervativního proudu s rojalismem, který v průběhu 19. století kontinuálně ustupuje do pozadí, je tento trend zcela přirozený.

U konzervativních autorů je viditelný posun v jejich vnímání konceptu kolektivního strachu. Tento koncept tak již nehraje roli nejdůležitějšího determinantu zářijových masakrů. Tuto roli přebírá spíše koncept násilného převzetí moci cílevědomou menšinou. Svůj nezpochybnitelný význam má i koncept

²⁶⁶ TINKOVÁ, *Revoluční Francie*, s. 189.

nevzdělané společnosti. Společnost pak v tomto stavu bez autorit generuje zlo a násilí.

2.1 Koncept první: návrat k tradicím

Pro autory konzervativního příběhu představuje revoluce nepřátelský prvek, který přerušil kontinuitu francouzských dějin. Otázka návratu k principům *ancien régime* je tak jednou z hlavních tezí jejich argumentace. Albert Sorel (1885–1904), autor monumentálního díla *L'Europe et la révolution française*, nerozporuje, že revoluce představuje ohromný předěl v lidských dějinách. Ten totiž dle něj ovlivnil život Francouzů v politickém i obyčejném životě. Hlavním problémem však je skutečnost, že francouzští občané nově zdůraznili myšlenku suverenity lidu. Sorel tvrdí, že tato suverenita se stala určitým novým aspektem, který ovlivňoval jak politiky samotné, tak masy lidí. Francouzi se tak dle Sorela oddali nadšení z „obnovy“ světa“, tedy myšlenky, že jsou iniciátory nového věku a nového světového uspořádání.²⁶⁷ U konzervativních autorů se tak primárním spouštěčem třenic mezi starým a novým režimem stalo odstranění dlouhodobých jistot, tedy náboženství a aristokracie. Tyto tradiční prvky totiž z pohledu konzervativců zaručovaly jisté morální hranice.

S tímto postojem souhlasí i Gustave Gautherot (1927), který uvádí, že zářijové masakry vlastně jen rozšířily pole svých násilných předchůdců.²⁶⁸ Společnost bez hodnot tak dle Gautherota vede jen a pouze k intenzivnějšímu násilí mezi lidmi.

Zářijové masakry jsou pro konzervativce dokladem absence řádu a morální autority. Konzervativci obecně tedy hledali určitý orientační bod, který by tento nedostatek vyřešil. Pro některé autory se tímto záchytným bodem stal *ancien régime*. Ten byl např. dle Pierra Gaxotta pro Francii přínosný vzhledem k jeho provázání s léty prověřenými tradicemi, které udržovaly Francii ve stavu rovnováhy. V Gaxottově díle se tak propojuje kritika násilného revolučního dění s požadavkem návratu k řádu, který by přinesl stabilizaci státu a společnosti jako takové. Gaxotte totiž v revolučních činech vidí odraz zvrácené vůle dominantní

²⁶⁷ SOREL, Albert, *L'Europe et la révolution française*, Paříž 1889, s. 516–518.

²⁶⁸ GAUTHEROT, s. 11–12.

menšiny.²⁶⁹ Ancien régime tak vlastně pro Gaxotta představuje původní ideální stav, do kterého by se měla společnost vrátit. Tento návrat k ryze stavovskému rozdělení společnosti je u Gaxotta vysvětlitelný zejména jeho extrémně pravicovými postoji.

V očích konzervativců tak v souvislosti se zářijovými masakry, a tedy násilím obecně, vyvstává i jakýsi abstraktní zákon násilí. V rámci tohoto zákona hynou všechny iluze, zklamání i pocity ponížení, které byly alokovány v mysli společnosti.²⁷⁰ Jednání jednotlivců je tak ovlivněno především jejich zjištěným chováním. Dle Louise Madelina (1928) tedy není možné vystavět nový režim na těchto základech, které nejsou podloženy morálním jednáním.

Teze o amorální revoluci každopádně získala své nejuvěrnější stoupence v katolické církvi. Antirevoluční katolický extremismus vyvěrá z logického dědictví samotných soudobých katolických kněží, kteří vyhlásili revolučnímu dění ostrý boj. Tuto situaci ve své krátké studii popsal i František Kutnar (1934). Na stránkách této studie čtenář nalezne charakteristiku katolické brožurky z roku 1793. Ta skrze představitele katolické církve vyjadřuje hrubý nesouhlas s ideály revoluce, a odsuzuje Francii za svůj úpadek z pozice střediska vědění. Jak pozoroval František Kutnar, dokladem oboustranné nenávisti jsou právě příznačné výzvy k recipročnímu násilí.²⁷¹ Tímto způsobem tak Kutnar dokládá antagonistické pojetí revoluce. Dle tohoto autora totiž tento všeobecný rys revoluce fungoval jako určitý zesilovač násilí samotného.

František Kutnar (1937) se antirevolučnímu boji věnuje i ve své další studii. Ten si dle Kutnara kladl za cíl líčit zhoubnost francouzské revoluce, a to primárně populárním, širokým masám lehce srozumitelným slohem.²⁷² S tímto záměrem pak zcela jasně koresponduje snaha těchto propagandistů vykreslit Francouze jako

²⁶⁹ TINKOVÁ, *Revoluční Francie*, s. 191.

²⁷⁰ MADELIN, Louis, *Les hommes de la Révolution*, Paříž 1979, s. 15.

²⁷¹ KUTNAR, František, *Velká revoluce francouzská v naší soudobé kritice (Příspěvek ke vlivu Velké revoluce.)*, Český časopis historický, Vol. 40, 1934, dostupné online (<https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:bcc021c3-45b9-11e1-4758-001143e3f55c?page=uuid:bcc021c4-45b9-11e1-4758-001143e3f55c>), [citováno k 16.3.2022], s. 40.

²⁷² KUTNAR, František, *Reakce státu v Čechách na Velkou revoluci francouzskou.*, Český časopis historický, Vol. 43, 1937, dostupné online (<https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:bf2c8de3-45b9-11e1-1027-001143e3f55c?page=uuid:bf2c8de4-45b9-11e1-1027-001143e3f55c>), [citováno k 16.3.2022], s. 521.

válkychtivé jedince, tedy po násilí bažící entitu, proti které je nutné v zemích rakouské monarchie vytvořit neproniknutelnou bariéru.²⁷³ Konzervativní autoři pozdější doby tyto teze ostatně ve svých dílech často zdůrazňují. Díky nim totiž lze přenést vinu za násilí na francouzskou společnost, a navrátit ztracenou důstojnost původním elitám Francie.

I přes všeobecné odsouzení zářijových masakrů konzervativními autory Jean Tulard v krátkém úvodu k dílu Frédérica Blucheho (1986) přiznává masakrům jakési výsadní místo v revolučním dění. Tyto události představují zlom v historii samotné revoluce. A právě zcela v souladu s tezí o fascinaci historiků prvního a druhého příběhu čistotou revoluce a Francie i Tulard zářijové masakry hodnotí jako „*nesmazatelnou skvrnu*“, která pošpinila hlavní město Francie, a dostala „*dobrá buržoazní města*“ do atmosféry hrůzy a paniky.²⁷⁴ Tulard tak potvrzuje tezi o jakési špíně, které masakry přinesly. Ty byly provedeny lůzou, a jako takové přinesly i zničení tradičního uspořádání. To, že bylo tradiční uspořádání odstraněno však potvrzuje zejména tezi o revoluci, která představuje dějinnou výjimku.

Samostatnou kapitolu konzervativního příběhu pak představuje dílo polského autora Jerzyho Nowaka (2003). Odpor k revolučnímu dění obecně z díla *Církev a Velká francouzská revoluce* tohoto autora přímo číší. Hned v úvodu své knihy totiž autor věnuje podstatnou část prostoru právě tomuto tématu. Na těchto událostech se tak snaží založit svou tezi o pokusech o zničení náboženství jako takového. Zničení časem osvědčených tradic starého režimu tak u tohoto autora představuje potvrzení jeho antirevolučního postoje. Jak lze již z volby slov vytušit, autor stojí pevně na půdě konzervativního pojetí, a neskrývaných sympatií k představitelům katolické církve.²⁷⁵

„*Bezbranní katoličtí duchovní*“ se tak v jeho příběhu stávají oběťmi „*novátorských metod*“ poprav, a to vše za účelem „*prodloužení agonie odsouzených*“. Obecný postoj autora je pak jednoduše vyjádřen již nadpisem nadcházejícího odstavce nesoucí název: „*Vylhaný obraz francouzské revoluce*“, a posteskem nad tím, že v Polsku dosud nebyla přeložena „*značná část nejlepších zahraničních knih z historie Francouzské revoluce od Thierse, Micheleta a*

²⁷³ Tamtéž, s. 523.

²⁷⁴ BLUCHE, s. 11–12.

²⁷⁵ NOWAK, s. 7–8.

Lamartina až po Carlyla a Quineta.“ To jsou ovšem na druhou stranu primárně autoři, kteří jsou představitelé liberální koncepce.²⁷⁶ Tento postoj však lze vysvětlit zálibou liberálního diskurzu pracovat s jistými extrémními chvílemi zářijových masakrů. Takto exponované chvíle totiž přirozeně vyvolávají velmi silné emoce. Nowak se snaží ve svém konzervativním pojetí o totéž, avšak s důraznějším postojem k odsouzení revoluce jako celku.

V další části autor přistupuje k barvitému popisu různých incidentů zářijových událostí, přičemž čerpá např. z konzervativních děl Pierra Gaxotta, či liberálních děl Alphonse de Lamartinea. Zajímavostí se pak stává to, že Nowak čerpá při obvinění Georgese Dantona z díla zřejmě nejtvrďšího marxistického historika francouzské revoluce Alberta Soboula. Chaotické zpracování knihy pak dokládá autorova práce s rozdílným počtem obětí zářijových dní. V závěru příslušné kapitoly totiž operuje s číslem 200 duchovních představitelů. Toto číslo však na dalších stranách své knihy různě modifikuje. Na tomto místě rovněž autor jmenuje rozšíření zprávy o masakrech v Paříži jako jednu z nejdůležitějších příčin rebelie ve Vendée, kterou interpretuje jako povstání na obranu víry. Oproti tvrzení dalších autorů také uvádí, že v rámci masakrů v provinciích bylo dokonce „*masakrováno všechno obyvatelstvo*“.²⁷⁷ Tento postoj je vysvětlitelný právě snahou autora o obranu katolické církve, která v jeho mysli představuje garanta starých tradic a morálky.

Myšlenkový postoj autora pak tedy lze shrnout právě jeho slovy: „*Chtěli pro nenáviděné „flandáky“ okamžitou smrt bez dlouhých cirátů.*“²⁷⁸

2.2 Koncept druhý: násilná povaha menšiny

Již Abbé Barruel (1797) vyjadřuje své znechucení z násilí, když truchlí nad revolučním osudem šlechticů, žen a zmasakrovaných rodin. Explicitně zmiňuje zejména incident z 3. září z Place Dauphine.²⁷⁹ Tento autor psal své dílo pod vlivem vlastního útěku z Francie, který proběhl těsně před samotnými zářijovými masakry.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 7–8.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 52–54.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 52.

²⁷⁹ BARRUEL, Abbe, *Memoirs, illustrating the History of Jacobinism: A Translation from the French: Part II. – Vol. II: The Antimonarchical Conspiracy*, Londýn 1797, s. 141. (orig. 1797)

Není tak tedy divu, že se v jeho díle dočkaly lidové násilnosti extrémního odsouzení. Po svém útěku tak shromáždil poměrně velké množství dokumentů, které se snažil primárně využít v rámci svého boje proti občanské ústavě duchovenstva. Svým způsobem tak Barruel útočí na téměř celou třídní paletu Francie.²⁸⁰ Pro Barruela je tedy národ složený z hloupých a násilných jednotlivců, kteří nedokážou udržet na uzdě své emoce.

Hippolyte Taine (1875–1883) v určitém smyslu přebírá toto pojetí. Nakonec se tyto události nicméně stávají jakýmsi prostředkem k filosofickému východisku. Taine se zamýšlí nad otázkou svrchovanosti. Dále se zabývá i otázkou role, které se jednatel jako takový musí zhostit, a kterou musí hrát v soukolí něčeho většího, co ve své podstatě nedokáže, a vlastně ani nemůže pochopit. Otázka perverzního násilí se tak ve vyhocené situaci mísí s ideály svobody a myšlenkou morální nadřazenosti. Jak pozoroval Taine, radost z vykonaného zla se může projevit i tancem a zpěvem. V takovém okamžiku lze podle tohoto autora v lidské mysli ospravedlnit i násilí a vraždy. Taine však přirozeně shledává nechutným již samotný záměr účasti veřejnosti, která nedokáže odolat touze po svém podílu na takové události.²⁸¹ Obrat do tohoto filosofického útočiště značí snahu o vytvoření nového pohledu na revoluci. Ten by totiž v konzervativních očích tuto událost zbavil její aury nedotknutelnosti, a naopak by filosoficky ukotvil její odsouzení.

S tímto tvrzením pak lze propojit slova Augustina Cochina (1909), který při hodnocení masakrů považuje tyto vyhocené události za nevyhnutelnou aktivitu, neboť každý z činů lidu má svůj vlastní kvalitativní motiv.²⁸² Záříjové masakry tedy nejsou žádnou náhodnou událostí ani epizodou revoluce. Jsou totiž spíše explicitním a přirozeně i odsouzeníhodným vyjádřením její fanatické doktríny.²⁸³ Cochin tak v podstatě navazuje na současníky revoluce, kteří tuto událost interpretovali jako zcela nezávislou na konání jednotlivce. Autor textu tak vlastně tímto způsobem dokládá anarchičnost tohoto období. To, že Cochin v tomto směru

²⁸⁰ GODECHOT, Jacques, *La contre – révolution : doctrine et action : 1789–1804*, Paříž 1984, s. 51.

²⁸¹ TAINÉ, s. 49–54.

²⁸² COCHIN, Augustin, *La crise de l'histoire révolutionnaire: Taine et Aulard*, Paříž 1909, s. 76.

²⁸³ GAUTHEROT, s. 160.

navazuje na Tainovy myšlenky je zcela přirozené, neboť francouzská společnost přelomu 19. a 20. století cítila velkou únavu z neukotveného politického dění.

Zcela specifické místo v tomto konzervativním příběhu pak zastává anglická autorka Nesta Helen Webster (1919). Ta zasadila francouzskou revoluci do svého myšlenkového schématu zahrnujícího antisemitismus, okultismus, a tvrzení o iluminátech snažících se o světovou nadvládu. Webster tak vlastně přímo navazuje na pojetí násilných masakrů abbé Barruela. Nesta H. Webster, tak jak je to pro konzervativní příběh typické, věnuje pozornost začátku masakrů během transferu vězňů, masakrům ve věznicích l'Abbaye a karmelitánském klášteře, a rozsáhlý popis věnuje i improvizovaným soudům Stanislase Maillarda.²⁸⁴ V rámci masakrů ve věznici La Force pak autorka zdůrazňuje osud madame de Lamballe. Autorka následně uvádí i tabulkový přehled obětí s dovětkem, že pro potřeby knihy není nutné uvádět celý popis masakrů, což je minimálně s ohledem na podrobný popis úvodu masakrů poměrně překvapující.²⁸⁵ Podrobný popis průběhu masakrů tak konzervativcům pomáhá především v jedné věci. I když jsou masakry událostí, která žije svým vlastním životem, lidé jsou jejím motorem. Pokud jsou však lidé neschopní reflexe vlastní nevzdělanosti, bude docházet k stále většímu rozvoji násilí.

V konzervativním příběhu se dočkaly kritiky i všechny vrstvy společnosti, které se jakýmkoliv způsobem pokouší ospravedlnit osobnosti porušující jakési základní principy lidskosti. Toto abstraktní a zevšeobecňující tvrzení však není žádným způsobem vysvětleno.²⁸⁶ Tento postoj je však pochopitelný, neboť v konzervativním pojetí je násilný dav pouhým obrazem nemorální menšiny, která získala neoprávněně moc.

V rámci dozvuků zářijových událostí Pierre Gaxotte dodává, že Maximilien Robespierre i Jean Paul Marat byli obviněni z úsilí o diktaturu a spojitosti s vrahy zářijových dnů.²⁸⁷ Z konzervativního hlediska tak z hlediska násilí není a priori nutné soudit katy samotné. Důležité je spíše odsoudit jejich objednavatele, politiky a ideology, kteří tyto události schvalovali, a vlastně je tak učinili nevyhnutelnými.

²⁸⁴ WEBSTER, s. 307–322.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 322–330.

²⁸⁶ GAUTHEROT, s. 161.

²⁸⁷ GAXOTTE, s. 262.

Takovýto popis zářijových masakrů tak vlastně zbaví, alespoň tedy v očích konzervativních historiků, tyto události chaosu v idejích, které zářijové masakry nutně posunuly do jiné úrovně chápání.²⁸⁸ V očích konzervativců je tak vina za masakry rozložena do více úrovní, základním předpokladem však zůstává snaha o návrat k původnímu stavu před revolucí.

Zářijové události jsou tedy ukázkou odpudivého, a velmi pečlivě organizovaného plánu konkrétních osobností. Tento plán by tak neměl být zaměňován se spontánním vzednutím nekontrolovatelného lidu. Konzervavec Christopher Dawson (1972) obviňuje primárně Dozorčí výbor Komuny, ve kterém hrál primární roli konzervativním proudem odsuzovaný Jean Paul Marat. Ten nese vinu nejen za události v Paříži, ale i za následné těžké masakry v departementech. V pozadí Dawsonova obrazu poté stojí Generální rada Komuny, ve které hrál svou roli Maximilien Robespierre a ministr spravedlnosti Georges Danton. Dawson tedy tyto jednotlivce dává dohromady, a přezdívá jim „*revoluční triumvirát*“. Nedílnou součástí tohoto příběhu je i jakési odsouzení nové politické kultury, a s tím souvisejících politických hrátek. V nich vidíme jasnou konfrontaci Girondy, reprezentované Rolandem a Brissotem, s politiky Hory, představované především Robespierrem a Maratem. Zářijové události tedy nejsou pro Dawsona jen odsouzeníhodnou událostí, byť se o to autor vehementně snaží, ale i bodem obratu politického dění. Gironda definitivně přišla o svou politickou iniciativu, a to primárně pod vlivem strachu z fyzického násilí. Jak Dawson sám poznamenává, byl to koneckonců strach, pod jehož vlivem proběhly i volby do nového Národního konventu.²⁸⁹ V tomto případě ovšem nejde ani tak o strach, který by determinoval další akci, jako tomu bylo u příběhu prvního. Jde spíše o strach, který v sobě integroval obavy o ztrátu národního dědictví a tradic. Tato ztráta je navíc způsobena nemorálními jednotlivci, kteří jen využívají neschopného lidu. K této interpretaci ostatně vybízí i autorovo zaměření na dějiny kultury a katolického křesťanství.

V souladu s myšlenkovým nastavením konzervativního proudu je pro Dawsona revoluční dění ve své podstatě stále pouhým spiknutím malé skupiny osob, která dokázala ovlivnit dění celé rozhárané země. Převratné události z 10. srpna 1792 tak označuje přímo za „*dílo odhodlané menšiny*“. Samotná pasivita

²⁸⁸ GAUTHEROT, s. 21.

²⁸⁹ DAWSON, s. 84–85.

autorit a významných představitelů revoluce pak předznamenala kolaps konstituční monarchie. Stejná pasivita je poté typická i pro období následující.²⁹⁰ Proč ale dochází k situaci, ve které je revoluce představena jako událost neosobní, přičemž je však vina kladena malé skupině konspirátorů? Revoluce samotná dle logiky tohoto autora představuje svého druhu trest, kterým je zasažen národ. Ten se totiž postavil proti přirozenému řádu věcí. Tato revoluce ovšem vychází ze zkažené části tohoto národa, což je opět teze, díky které lze najít vnějšího nepřítele. Díky tomuto myšlenkovému nastavení pak v očích konzervativních autorů vlastně lze najít cesty, kterými navázat na tradice a období ancien régime.

Autor Ferenc Fehér (1989) tak např. i volby do Národního Konventu ze září roku 1792 označuje za přímo těmito událostmi ovlivněné. Již tyto volby totiž položily základ další revoluci skrze vládu úzké skupiny osob, jež brzy přinesla své očekávané důsledky.²⁹¹

V podobném smyslu se vyjadřuje i soudobý autor Marcel Gauchet (2018). Prezentace menšinového jednání maskovaného jako vyjádření většiny skrze ušlechtilost revolučního cíle považuje za vrcholnou lest revoluční Francie.²⁹² V této představě revoluce vystupuje jako svébytná entita. Ta je nicméně ve svém důsledku v jistém směru závislá na konání jednotlivců, ale i na své vlastní intenzitě. Pokud ovšem v tomto anarchickém systému dochází k personálním obměnám, dochází tak nikoliv z vlastní vůle těchto jednotlivců, ale vlivem zhoubné síly revolučního cíle.

V tomto ohledu však s touto myšlenkou nekorespondují teze Jerzyho Nowaka. Ten se ovšem mimo jiné ve svém popisu masakrů rovněž dopouští i hrubých nepřesností. Např. v odstavci opět velmi barvitě pojmenovaném „*Danton: Chtěl jsem řeky krve*“, uvádí jako datum zářijových masakrů termín 2.–4. září 1793. Ze samotného lingvistického hlediska je zajímavý slovník autora, ve kterém lze vyhledat výrazy jako „*lůza*“, „*bestiální povraždění*“, apod. Z hlediska počtu obětí stanovuje poměrně přesné a uměle nenadsazené číslo, a sice 1340 „*bezbranných osob*“. Z toho počtu vyděluje 300 nepřisežných kněží, čímž se Nowak explicitně

²⁹⁰ Tamtéž, s. 82.

²⁹¹ FEHÉR, Ferenc, *The Legitimacy of the French Revolution*, French Politics and Society, Vol. 7 (3), 1989, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/42844111>), [citováno k 19.3.2022].

²⁹² GAUCHET, s. 100.

hlásí k Tainovu odkazu.²⁹³ Jak však bylo řečeno již výše, Nowak s čísly pracuje velmi chaoticky. V jiné části své práce totiž uváděl číslo 200 nepřisežných kněží. Toto značí buď nedůslednou práci s číselnými údaji, či záměrnou snahu manipulovat s emocemi čtenáře. Vzhledem k tomu, že Nowak obdobným způsobem pracuje i s některými kalendářními daty, lze usuzovat spíše na možnost první. Nowak tak vlastně navazuje na rané konzervativní interpretace, ve kterých je lůza představitelem nemorálního aspektu revoluce. Z tohoto pohledu je však vina přesunuta primárně na lid, a ne na úzkou menšinovou skupinu. Pro Nowaka je tak problémem spíše představa lidového odmítnutí katolické církve, než představa samotného násilí.

Tyto extrémní události jsou tak pro konzervativně naladěné autory ideálním materiálem, který s chutí využívají. Nejde totiž ani tak o jejich skutečné pozadí, jako spíše o jejich emoční náboj. Ten poté konzervativním autorům slouží i jako rámec, do kterého je zasazena revoluce jako celek.

2.3 Koncept třetí: politický vliv institucí a jednotlivců

Jaký obraz politiky zářijových událostí tedy konzervatismus vystavěl? Především se hned na počátku dostává do popředí dostává Georges Danton, kterému Hippolyte Taine v období roku 1792 připisuje hlavní roli. V tomto směru tak souhlasí s autory prvního příběhu. Tainův Danton je tak duchem událostí 10. srpna, ve kterých došlo k faktickému odstranění krále z politického života, i událostí, které se naplno projeví 2. září. Ačkoliv však Taine Dantonovi připisuje stěžejní roli v organizaci těchto událostí, nestává se Danton v jeho očích naprostým vyvrhelem, kterého je nutno za každou cenu dehonestovat. Taine tak svému Dantonovi přiznává jistou morální orientaci, neboť říká, že Danton nebyl od přírody krvežíznivý či pomstychtivý. Dokonce přiznává Dantonovi i zásluhy na záchraně některých jeho politických protivníků, a to i v přímé opozici Maratovi a Robespierrovi. V očích Tainea je tak Georges Danton zkrátka extrémně pragmatický politik, který si je vědom své pozice a svých schopností. Paradoxně se tak Danton v Tainově obrazu stává hlavním protagonistou, aktivním hybatelem, respektive v tomto případě bychom si mohli dovolit novotvar, „nehybatelem“

²⁹³ NOWAK, s. 52.

revolučního dění. Taine tak Dantona označuje nikoliv za ministra spravedlnosti, ale za „*ministra lidu*“.²⁹⁴ Výběr Dantona jako hlavní osobnosti tohoto období nicméně ukazuje i na snahu zprostředkovat obraz nevzdělané lůzy. Tímto způsobem pak Taine může aplikovat tezi o anarchičnosti revolučního dění na toto období revoluce jako takové. Pragmatismus Dantona totiž slouží i jako obraz nemorálního charakteru revoluční vlády. Tato snaha o eliminaci divokého lidu z politického rozhodování lze vysvětlit vlivem násilných politických událostí, kterých byl Taine v průběhu svého života svědkem. Potvrzením tohoto pohledu tak může být např. chování lidu Paříže během období pařížské Komuny roku 1871.

A jak se Taine dívá na další protagonisty revoluce? Ti už jsou v očích Taineho skutečně jen a pouze odsouzeníhodní. Santerre je tak pro změnu nazván přímo komparzistou 2. září. Maximilien Robespierre je v autorově obraze líčen jako zapřísáhlý nepřítel Girondy, a mazaný politik, který není nikomu a nic dlužen, zkrátka dokonalý „Neúplatný.“ Billaud-Varennes pak představuje roli zavrženíhodného štváče k násilí, který skrze líbivý populismus hecuje obyčejné lidi k ukrutnostem. Jean Paul Marat hraje podobnou roli, přirozeně s daleko větším dosahem do provincií. Nezanedbatelnou roli pak hraje Komuna a její komisaři, kteří byli dle Taineho do masakrů přímo zainteresováni.²⁹⁵ Amoralní jednání jednotlivců je tak zcela jasným dokladem toho, že společnost nemá schopnost, a vlastně ani právo, vládnout sama sobě.

Informace Komuny o vyslání vybraných deputací v rámci snahy o jakési řešení, či alespoň zmírnění masakrů pak toto propojení potvrzují. Mezi generální radou Komuny a Zákonodárným shromážděním tak došlo ke specifickému informačnímu boji.²⁹⁶ V Tainově podání si tak tedy především Jakobíni improvizovaným terorem udržovali nezákonnou autoritu.²⁹⁷ Jinými slovy, mechanismus samotných masakrů vychází ze samotného Jakobínského klubu, který řídil Sekce i Komunu.²⁹⁸ Taine tak vlastně odsuzuje celý revoluční systém. Činí tak

²⁹⁴ TAINE, s. 29–34.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 36–40.

²⁹⁶ French Revolution Digital Archive, fond Archives Parlementaires, Archives Parlementaires De 1787 A 1860 Première Série (1787 à 1799), Archives Parlementaires Règne De Louis XVI., Assemblée Nationale Legislative. Présidence De M. Héault de Séchelles, page 230, dostupné online (<https://sul-philologic.stanford.edu/philologic/archparl/navigate/49/2/17/>), [citováno k 19.5.2022].

²⁹⁷ TAINE, s. 61.

²⁹⁸ GAUTHEROT, s. 41.

zejména s ohledem na výše zmiňované bouřlivé přeměny politického systému francouzského státu. Svým způsobem tak ancien régime s konečnou platností představuje období klidného rozvoje, který byl přerušen násilným jednáním nemorálních jedinců.

V případě role Dantona pak Augustin Cochin rozebírá jakousi teorii lidové a suverénní pomsty. Jak Cochin podotýká, Georges Danton považoval neexistenci jakýchsi nejvyšších a suverénních soudů lidové pomsty za jeden z determinantů zářijových masakrů samotných.²⁹⁹ Pro Cochina je tato teorie pomsty potvrzením nevzdělanosti lidových vrstev. Pokud tak nevzdělanost plodí násilí, které je všeobecně špatné, značí v Cochinových očích tento trend nutnost návratu k určité formě vlády morální autority.

Hlavním organizátorem, a tedy i viníkem zářijových událostí, však je v raných konzervativních interpretacích především Jean Paul Marat. Ten využil tuto situaci ke zničení svých politických nepřátel a všech antirevolučních představitelů. A je to opět Jean Paul Marat, který představuje jakéhosi symbolického ducha Komuny, zářijových masakrů, i následující vlády teroru. Jean Paul Marat tedy vlastně inspiroval samotný systém k teroru vedoucí. Tento politik je zde rovněž obviněn přímo z plánování masakrů v období po 10. srpnu, přičemž Maximilien Robespierre je zde zobrazen jako Maratův komplic, či přímo autor těchto událostí. Např. Nesta H. Webster tak činí primárně kvůli Robespierrovu ospravedlňování zářijových dní.³⁰⁰ I kdyby totiž Robespierre neusiloval o provedení masakrů, stále zůstává z konzervativního pohledu odsouzeníhodnou osobou za své rétorické vyjadřování k revolučnímu dění.³⁰¹ Tento postoj tak charakterizuje obecné přesvědčení konzervativců. Nízké pudy nyní ovládají lid, a to znamená, že lid je nevzdělaný a prostý. Webster tímto vlastně vytváří ideál hlavního nepřítele, se kterým může dále pracovat.

Jako hlavní negativní postava zářijových masakrů vystupuje Jean Paul Marat do popředí i u Pierra Gaxotta. Maratovi se od Gaxotta dostává označení jako např. „*un demi – fou*“, napůl blázen, či „*un maniaque du crime*“, maniak zločinu.³⁰²

²⁹⁹ COCHIN, s. 38.

³⁰⁰ WEBSTER, s. 291–296.

³⁰¹ GAUTHEROT, s. 84.

³⁰² GAXOTTE, s. 252.

Pro stavovsky orientovaného autora je tedy člověk volající po vyhubení aristokracie zcela nechutnou osobou.

Pierre Gaxotte rovněž explicitně vyjadřuje své znechucení nad pařížskými, ale i následnými provinčními událostmi. Ve svém popisu masakrů pečlivě vykresluje improvizovaný tribunál ve věznici l'Abbaye pod vedením Stanislase Maillarda, vraždu kněžny de Lamballe, či scény z věznic Bicêtre a Salpêtrière: „*V Bicêtre a v Salpêtrière, kde jsou drženy děti a veřejné děvy, se odehrávají scény, které ani není možno popsati.*“ Gaxotte zde tvrdí, že Komuna si kladla za cíl zahrnout do tohoto vraždění i Girondiny, což dokládá vydáním zatykačů na její vybrané představitele.³⁰³ Komuna pak zcela ideálně zapadá do konzervativní představy o neosobní revoluci. Není tak tedy ani tak důležité, které osobnosti Komunu vedly, ale spíše jakým směrem se tato struktura pohnula.

Záříjové masakry nejsou něčím, co vyvěrá z lidu samotného i pro Christophera Dawsona. Daleko více v jeho obrazu záříjové masakry rezonují jako extrémní vyústění sporu mezi Zákonodárným shromážděním, které bylo ovládáno girondinskými poslanci, a revoluční pařížskou Komunou, která jako svou základní politiku prosazovala násilí. Vlivem těchto sporů, a samozřejmě i zpráv na válečné frontě, bylo umožněno Komuně volně a populisticky pracovat. Díky tomu mohla i pragmaticky využít pařížského lidu ke svým účelům a cílům.³⁰⁴ Komuna tak v Dawsonově představě ovládá nevzdělaný lid, a stává se tak představitelem spiknutí, které ovládlo Francii.

Historik Frédéric Bluche pak v 80. letech 20. století reviduje mnohé konzervativní postoje. Jako jeden z mála konzervativních historiků přiznává podstatnou roli psychologickému a politickému napětí, ve kterém se nacházel francouzský stát a společnost. Významnou úlohu přisuzuje i válečnému stavu, který zdůraznil strach Francouzů z ohrožení revoluce.³⁰⁵ Frédéric Bluche tak používá spíše argument praktického rázu. Ačkoliv dle Blucheho padla monarchie jako taková, její protagonisté stále zůstávali ve veřejném prostoru. Záříjové masakry však odsuzuje i proto, že rojalismus se v tomto období stal zanedbatelnou entitou,

³⁰³ Tamtéž, s. 253.

³⁰⁴ DAWSON, s. 83–84.

³⁰⁵ BLUCHE, s. 19.

a brutální násilí tak bylo naprosto neodůvodnitelným způsobem řešení situace.³⁰⁶ Tento přístup je dán i vlivem autorů moderního liberálního diskurzu, který svým znovu získaným vlivem zasáhl jak diskurz socialistický, tak diskurz konzervativní.

Aby bylo toto výjimečné vychýlení konzervativní interpretace dokonáno, Bluche, ačkoliv ponechává Jeanu Paulu Maratovi jeho auru cynického a brutálního iniciátora násilí, tvrdí, že to nebyl ani tak „*Přítel lidu*“, který skrze své stránky naváděl lidové vrstvy k útokům, ale spíše list jiného slavného revolucionáře, a sice „*Řečník lidu*“ Louise Frérona.³⁰⁷

2.4 Koncept čtvrtý: zkažená společnost

Abbé Barruel dokázal svým dílem zásadně ovlivnit podstatnou část konzervativního myšlení pozdější doby. Díky Barruelovu tvrzení, které v sobě do jednoho celku spojuje fanatické antikřesťanské vrstvy společnosti, a to včetně revoluční inteligence, vzniká samotný koncept nevzdělané a odsouzeníhodné společnosti.³⁰⁸ Abbé Barruel tímto způsobem vlastně přímo ovlivnil myšlení Taineho, který s odstupem doby od Barruela tento způsob nazírání v podstatě zcela přebírá.

„*Budou se procházet jako dobytek na jatkách, počet asi dvaceti řezníků na každé vězení, celkově tedy asi 2 až 3 stovky jedinců, je pro tento úkol dostačujícím.*“³⁰⁹ Zhruba těmito slovy lze shrnout Taineův náhled na obyvatelstvo a účastníky masakrů, mezi které patřily jak oddíly federovaných, tak nižší vrstvy obyvatelstva. Z nich pak jmenuje zejména obchodníky, řemeslníky, zedníky, řezníky, krejčí, ševce, dělníky, učně, atd. Na tomto rozsáhlém výčtu lze opět demonstrovat Taineův záměr zobrazit masakry jako dílo vykonané konkrétními jednotlivci, aby byla potvrzena teze o hloupém a nízkém lidu. Jsou to tedy konkrétní vrazi a zloději, kteří mají vliv na své okolí. Z toho se poté rekrutují otupělí lidé, kteří pak jednoduše jen dělají to, co dělá jejich okolí. Jde tak vlastně o vzájemné povzbuzování k činu, v rámci kterého se nakonec člověk dostane k „*religion du*

³⁰⁶ Tamtéž, s. 24–25.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 36.

³⁰⁸ GAUTHEROT, s. 122.

³⁰⁹ TAINÉ, s. 40.

meurtre“, náboženství smrti.³¹⁰ Obecný důraz na představu lůzy tak dostává rozměr celistvé společnosti. I formálně vzdělaní lidé v důsledku absence morální autority dle konzervativců ztrácejí své nastavené vzorce chování.

Slova Taineho, uváděné v reakci na vraždy dětí, pak opět vystihují i celý autorův postoj: „*Tentokrát jsme sestoupili pod úroveň lidství, do hlubin nižších pater říše zvířat, až pod samotnou vlčí přirozenost: ani vlci neškrtní [své] mladé.*“³¹¹ Tato vyjádření jsou zcela v souladu s konzervativním paradigmatem, dle kterého je společnost sama o sobě nemorální, a nemůže tak vykonávat samostatně vládu. Jedině morální autorita, v konzervativním pojetí aristokracie a církve, tedy může zajistit harmonické soužití společnosti jako celku.

Zvláštní osobnost v tomto náhledu na společnost představuje Albert Sorel. Ten je sice známý svými těžce konzervativními postoji, v jeho pojetí společnosti však nacházíme poměrně nepříliš ideologicky zatížený text. Sorel tak i přes výhrady k praktické politice jakobínů přiznává jejím politikům status jakési autority, která rozhodně měla schopnost organizace, a rovněž měla svůj jasně stanovený cíl. Díky tomu mohli jakobíni alokovat síly efektivně. Autor tak zdůrazňuje vliv událostí 10. srpna, které dokázaly spojit pragmatické politiky proti politikům girondinským. Události 10. srpna tak představují pro Sorela vrchol revoluce nižších vrstev. Tato revoluce pak jen dovršila zkázu monarchie jako takové. Revoluce se od této chvíle spoléhala absolutně a pouze na lidovou sílu, která podpořila národní vášně. Rozhodujícími činiteli se u Sorela tedy stávají anonymní dav a zákon síly.³¹² Pro Sorela je však v konečném hledisku nemyslitelné, aby revoluce mohla být ovládána amorální lůzou, která není řízena žádným vnějším prvkem. Tradičně nastavená společnost naopak poskytuje obyvatelstvu bezpečí, které společnost bez tohoto nastavení nikdy nemůže nabídnout.

Doplnění tohoto navýsost konzervativního tématu představuje část díla Nesty H. Webster, ve které se věnuje rozdílnostem mezi zářijovými masakry a masakry předcházejícího období. Webster dochází k závěru, že zářijové masakry byly charakteristické právě snahou o záměrné vyprovokování mas k útoku na předem vytipované lídry politické opozice. K tomuto účelu ostatně byly dle autorky

³¹⁰ Tamtéž, s. 41–43.

³¹¹ Tamtéž, s. 56.

³¹² SOREL, s. 521–524.

mezi lidmi záměrně rozšiřovány fámy o konspiraci. Cílem tohoto konání bylo dle Nesty Webster připravit široké vrstvy na vraždění tohoto rozsahu. Součástí této dlouhodobé strategie pak představovaly domovní prohlídky, zatýkání podezřelých osob, pamflety o zradě a situaci na válečné frontě tváří v tvář síle pruských armád, a záměrné lidové provokace s cílem rozvířit v pařížských ulicích paniku.³¹³ Tyto kroky tedy potvrzují konzervativní tezi o spiknutí, které ovládlo revoluci skrze útok na samotné kořeny společenské morálky. Ovládnutí lidu pak bylo možné i kvůli jeho náchylnosti k jednoduchým řešením.

Část, která přináší zřejmě nejzajímavější úsek autorčina obrazu masakrů se zabývá otázkou, kdo vlastně byli vrazi, kteří masakry jako takové utvořili. Primárně zde Webster upozorňuje na vliv alkoholu, který otupil jakési hrany lidskosti, a stal se tak drogou, která stupňovala zpočátku neurčitý hněv lidu. K organizaci masakrů Webster dodává: „*Pravdou tedy je, že jedinými lidmi, kteří připisovali zářijové masakry pařížskému lidu, byli titíž, kteří je sami vymysleli a nařídili.*“³¹⁴ Koncepce lůzy, jako hlavního viníka masakrů, tedy u Webster získala pozici hlavní teze. V její představě tedy hlavním problémem není ani tak lid samotný, který je z podstaty špatný. Hlavním problémem je spíše absence zákonné autority, která by dokázala tento problém vyřešit.

Myšlenkové nastavení Nesty Webster se nezapře, když zářijové masakry připisuje primárně anarchistům, ale hovoří i o roli Orleanistů, Girondinů, apod. Jakkoliv je každopádně tato část spíše úsměvná, autorka přináší zajímavý popis konzervativního vnímání jakési tajné revoluce s výplodem zářijových masakrů v Anglii v části nazvané „*The English Jacobins*“.³¹⁵

Zářijové masakry tedy představují jasný předstupeň odsouzeníhodného teroru, který svou organizovanou silou zasáhl a pokřivil celou francouzskou společnost. Autorčinými slovy: „*Proto je tedy tak nutné při líčení historie teroru začít v září roku 1792, aby byly ukázány postupná stádia, které nakonec vedly ke konečnému vyvrcholení.*“³¹⁶ Tenze ve společnosti, která nemá přiřazenu žádnou autoritu neustále roste, což s sebou přináší i další lidové násilí. Strach z této situace

³¹³ WEBSTER, s. 297–305.

³¹⁴ Tamtéž, s. 332–337.

³¹⁵ Tamtéž, s. 338–348.

³¹⁶ Tamtéž, s. 355.

tak vede konzervativní autory k odmítnutí jakékoliv formy demokratizace společnosti.

Kontroverzně pojímanou tezi o všeobecném nastavení mysli společnosti, jak ji zprostředkovala např. Nesta Webster, pak lze v 2. polovině 20. století vysledovat i u konzervativce Frédérica Blucheho. Ten však toto kolektivní nastavení mysli nazývá přímo jako „mýtus“.³¹⁷ Tímto způsobem je tak v konzervativním příběhu s konečnou platností zavržena myšlenka určitého společenského vývoje k dokonalejším stádiím.

V konzervativním podání je každopádně kritice podrobena i společenská role Georgese Dantona. Byť jako ministr spravedlnosti nesl hlavní tíhu odpovědnosti za status vězňů, a mohl sehrát i roli pozitivního modelu, neudělal vůbec nic, čím by zářijové události ovlivnil. Zářijové masakry jsou tak v Gaxottových očích hrůzami, které mají svou příčinu v rozsáhlém díle „banditů“. Dle tohoto autora to byla hrůza tak velká, že se obyvatelstvo ani neodvážilo uvažovat o zákroku proti těmto událostem, neboť ono se nezmohlo ani na pouhé protesty.³¹⁸ To je pak v očích Gaxotta potvrzením představy nevzdělaného lidu, který by měl být omezen morální a zákonnou autoritou. Vymazání autority ancien régime pak vlastně tuto nevzdělanost jen podpořilo.

V Dawsonově obrazu však obyvatelstvo zářijové masakry v určitém smyslu samo aktivně odsuzuje. Zděšení a apatie totiž dle autora v jistém smyslu vznikají současně. Autor sice uvádí, že autority revoluce zůstaly naprosto pasivní, nenechává však čtenáře na pochybách, zda byly masakry událostí spontánní, či událostí předem připravenou. V tomto kontextu lze využít zejména autorovy poznámky o občanských složkách a národní gardě, které masakry prováděly.³¹⁹ Dawson tak zcela jistě podřizuje svou interpretaci koncepci menšinového spiknutí, které dokázalo porazit většinovou společnost. V tomto směru lze hovořit o jisté proměně interpretace postoje obyvatelstva obecně. U autorů dřívějších totiž obyvatelstvo představovalo nevzdělanou a zkaženou

³¹⁷ BLUCHE, s. 23.

³¹⁸ GAXOTTE, s. 253–254.

³¹⁹ DAWSON, s. 83–84.

strukturu samo o sobě. V této interpretaci je obyvatelstvo sice stále nevzdělané, ale již není z podstaty zkažené.

Pravicově konzervativní historik Jean Tulard (1997) ve své knize věnované francouzskému politikovi a revolucionáři Josephu Fouché sice explicitně s tématem zářijových masakrů nepracuje, přesto však u něj nacházíme nosné myšlenky podporující konzervativní tvrzení o zhoubném vlivu lidového násilí nízkých vrstev. Zářijové masakry dle Tularda představovaly významný bod obratu ve veřejném diskurzu a v nastavení mysli politiků i společnosti. Autor zde poukazuje na zvláštní atmosféru, která byla ovlivněna všeobecnou panikou v rámci volební situace. Dle Tularda tak měly primární vliv na neklid obyvatelstva opět zejména události z 10. srpna, neboť pád monarchie pro mnohé představoval poměrně velké sousto ke strávení. Kromě toho Tulard svými slovy naznačuje, že provincie byly obecně naladěny proti těmto změnám. Tulard tak uvádí, že veřejné mínění na venkově bylo „pobouřeno 10. srpnem“ a „zděšeno zářijovými masakry“. Autor rovněž pracuje s tezí, že volby jako takové nemohly být volbami se vším všudy, neboť schůzka shromáždění volitelů byla započata 2. září. To tedy znamená, že zářijové masakry nebyly mnohým v tomto okamžiku vůbec známy.³²⁰ V pojetí tohoto autora tak zcela viditelně společnosti chybí určitá autorita, která by chování společnosti usměrnila. Absence řádu je tedy hlavním rysem neúspěchu samotného revolučního dění.

³²⁰ TULARD, s. 16.

3 Příběh třetí: na pomezí svobody a rovnosti?

Třetí příběh zářijových masakrů je příběhem socialistické a marxistické historiografie, které dominovaly koncepcím Velké francouzské revoluce po velmi dlouhé období 2. poloviny 20. století. Co však zářijové masakry pro tyto autory představují? Dá se říci, že třetí příběh je rozštěpen na dva dílčí narativy. Ty sice vycházejí ze stejných kořenů, ale liší se primárně v nuancích interpretace role lidu a v otázce ospravedlnění násilí. Paradoxním vyústěním pak je, že autoři nejstarších socialistických koncepcí mají mnoho společného s pozdně marxistickými autory typu Michela Vovella, přičemž se mezi takto retrospektivně propojené pozice vklínili radikální marxistické výklady. Mezi nimi nelze jmenovat nikoho jiného než francouzského historika Alberta Soboula. I přes tyto odlišné, ovšem svého druhu spíše kosmetické rysy, představuje třetí příběh událost, která byla pro běh revoluční dynamiky nutná. Zářijové masakry jsou tak především pro marxistické historiky vyjádřením dějinné nutnosti, která i přes své některé hrozivé důsledky přinesla revoluci více, než kolik jí mohla vzít. Zářijové masakry tak v revoluční historii třetího příběhu stojí zcela ospravedlněny. Možnost, že by snad mohly být tyto události nějakým způsobem z revoluce „odstraněny“ jako události nevhodné, či přímo odsouzené, tak jako to naznačují autoři příběhu prvního či druhého, je tak zcela mimo jakoukoliv pochybnost vyvrácena.

Oproti koncepcím předchozím zde dochází ke konečnému přijetí zářijových událostí jako událostí nutných k úspěchu revoluce. Toto přijetí je charakterizováno obecnou snahou o ospravedlnění příčin násilí, které vychází z filosofického základu. Násilí tak tedy není zamlčováno, ale interpretováno jako přirozený doprovod společenského vývoje. V tomto příběhu je také rozvinut koncept antagonistického pojetí revoluce. Konflikt je zde tudíž přirozeným prvkem společnosti.

3.1 Koncept první: ospravedlnění zářijových událostí

Snaha o ospravedlnění zářijových masakrů představuje základní kámen třetího příběhu těchto událostí. Ospravedlněním násilí těchto dní lze tyto události včlenit do revolučního dění, které pak není ničím přerušeno. Socialističtí autoři tímto vyzdvihují představu celistvé revoluce, kterou lze zasadit do celkového

obrazu francouzských dějin. Historik Philippe Buchez (1834–1838) tak v počátcích tohoto diskurzu zdůrazňuje vliv mediálních prostředků na plné ovládnutí mysli společnosti.³²¹ Tento autor tak zářijové masakry ospravedlňuje z pohledu jejich konsolidační role. Zářijové masakry totiž vlastně poskytly prostor pro konsolidaci lidu jako jednotné entity. Obdobný přístup pak představuje i revoluční politik Louis Blanc (1847–1862).

Blanc obecně zatlačuje do pozadí přímé obrazy násilí, a nahrazuje je spíše filosofickým zaměřením. V úvodu svého obrazu se tak zabývá lidskými vášněmi a jejich intenzitou ve společnosti. Ačkoliv 2. září 1792 je pro Blanca „*cette date horrible*“, ten strašný den, zářijové masakry představují události, které překračují jakousi pomyslnou hranu vnímání. Jsou tedy zvláštní entitou, která dostává revoluci do stavu určité krize.³²² Louis Blanc ovšem tuto krizi interpretuje primárně jako okamžik sjednocení lidu Francie. Tímto okamžikem pak v Blancových očích vstupuje francouzská společnost do nového období dějin. Jeho hlavním závěrem je pak právě teze o nemorálnosti a zkaženosti světa postaveného na filosofii, která je praktikována násilím.³²³ Tento pohled potvrzuje Blancovu pozici, ve které je uvězněn. Stojí totiž stále mezi myšlenkami katolického náboženství a rousseauovským postojem bratrství.

Blancovým kolegou, a ideologickým souputníkem, se se svým obrazem stal významný francouzský socialistický politik a historik Jean Jaurès (1898–1904). Autor samotné dění na počátku září roku 1792, na rozdíl od Blanca, legitimizuje již svým vyjádřením o vzestupu sil reakce. Tento vzestup přichází v době slabého Zákonodárného shromáždění, které mělo představovat primární politickou sílu. Namísto toho však prokázalo svou faktickou neschopnost. Legitimita události je podpořena i jakousi Jaurèsovou fascinací lidovou jednotou: „*Jaké to velkolepé hnutí celého národa.*“ I přes to se však Jaurès nemůže ubránit odsouzení masakrů, které v jeho mysli představují překročení jisté morální hranice. Je to podle něj opět strach, který dohnal lidi k fanatickému šílenství, v něm se mísil primitivní vztek s jakousi zvrácenou touhou, které znevážilo dosaženou velikost revoluce. Jaurès sám totiž poukazuje na to, že by bylo absurdní předpokládat bezbrannost a nemohoucnost

³²¹ BUCHEZ, s. 409.

³²² BLANC, s. 131.

³²³ Tamtéž, s. 194–195.

Paříže, a to i v případě odchodu většiny dobrovolníků na frontu. Tuto absurdní myšlenku však Paříži vnukl onen nevypočitatelný strach.³²⁴ Analýza sociálních hledisek však Jaurèse neustále vrací do pozice, ve které nemůže masakry odsoudit zcela. Stejně tak však na druhou stranu nedokáže zářijové masakry přijmout jako nedílnou součást revoluce.

Jaurès se tak řečnický ptá, zda vůbec tyto vraždy šlo nějakým způsobem ospravedlnit. A dále, zda tyto události byly pro revoluci vůbec nějakým přínosem. „*Je lehkomyšlné si myslet, že tento „akt spravedlnosti“ je chvályhodný.*“, odpovídá sám sobě Jaurès. Jako by však měl potřebu opět posílit lidový obraz revoluce, obratem dodává, že spousta vrahů zářijových masakrů byli poctiví patrioti. Ti však byli strženi okolnostmi vyrůstajícími z onoho zmiňovaného strachu. To však v očích historie, alespoň dle Jaurèse, způsobilo větší škodu revoluci, než jakou kdy mohli napáchat zajatci ve vězeních. Je to tedy i otázka odpovědnosti, která na výše uvedenou tezi má svůj nezanedbatelný vliv.³²⁵ V těchto raných interpretacích má svůj nezastupitelný vliv otázka morálního odsouzení násilí. Tyto interpretace jsou tudíž ovlivněné liberálním diskurzem.

Výjimku z tohoto pravidla raných socialistických interpretací představuje historik Ernest Belfort Bax. Tento autor masakry otevřeně ospravedlňuje jako formu sebeobrany v zoufalé situaci.³²⁶ Lidový výkon násilí tedy u tohoto autora představuje pouhé potvrzení suverenity lidu. V pojetí Baxe totiž moc lidu představuje novou formu kultu, který je třeba prosadit i násilím.

Postupem doby každopádně zářijové masakry přecházejí do své nové podoby. Již u Alberta Mathieze (1922–1924) se tak jedná primárně o událost, která si klade za cíl napravit zločiny dvora a krále. V masakrech se tak vlastně začínají projevovat určité pragmatické cíle. Zářijové události jsou tedy vyústěním atmosféry strachu, paniky a nedůvěry, ale i vyústěním atmosféry 10. srpna, která v očích širokých lidových vrstev představovala další stupeň revolučního dění. A tak to je dle Mathieze i pomalá práce nedávno zřízeného mimořádného soudu, která přispěla k událostem, ve kterých se pařížský lid konečně dočkal své vytoužené pomsty.³²⁷

³²⁴ JAURÈS, s. 111–113.

³²⁵ Tamtéž, s. 113–115.

³²⁶ BAX, Ernest Belfort, *The Story of The French Revolution*, London 1892, s. 45–46.

³²⁷ MATHIEZ, s. 163–165.

Mathiez tak vlastně v tomto dění vidí posun demokratického roku 1789 do nové dimenze. Hlavním pozitivem je u tohoto autora definitivní odpoutání se od tradic ancien régime. Ten tímto způsobem ztratil svůj vliv na formování revoluce.

Myšlenka vykonání jakési abstraktní msty se tak stává určitým pojátkem, který do sebe integruje autory socialistické spolu s autory marxistickými. Dokladem toho, že Mathiez stojí na jakémsi mostě mezi idealistickými socialisty typu Louise Blanca a pevnými třídně uvědomělými marxisty typu Alberta Soboula, je jeho postoj k pařížské Komuně. Komuna sice v Mathiezově příběhu hraje hlavní roli, ale rozhodně není ušetřena kritiky ve smyslu viny z vyhrocení situace. Komuna tak dle tohoto autora vyhecovala pařížské sekce k extremistickým akcím. I tak ovšem Komuna zůstává v autorově příběhu jako určitý pozitivní element, neboť vina za lidové excesy je kladena zejména jednotlivým sekcím.³²⁸ Mathiez se tímto způsobem snaží o zdůraznění demokratického úsilí. Sekce, jako instituce nejnižších vrstev lidu, představují prvky, u kterých lze jejich selhání ospravedlnit nemožností jejich plné kontroly.

Co se týče důsledků záříjových masakrů v provinciích, Albert Mathiez ve své podstatě tvrdí, že Francie v jistém smyslu souhlasila s Paříží, přičemž popisuje vraždění v několika dalších městech, např. v Lyonu, Caen, Remeši, atd. Už samotné výrazivo typu „*akty spravedlnosti*“ nicméně ukazuje na jakési ospravedlnění lidového počínání v pařížských ulicích ze strany dozorčího výboru Komuny. Pro pochopení pozice Alberta Mathieze je rovněž důležitá pasáž, ve které se autor zabývá otázkou odbojných kněží coby z hlediska revoluce nejnebezpečnější skupiny. V této pasáži se Albert Mathiez, jako autor stojící mezi „morálními socialisty“ a „skalními marxisty“, překlání na stranu marxistickou. Při hodnocení problematiky sekularizace a proticírkevních opatření, které byly zaváděny již od dob Ústavodárného shromáždění v období „neposkvrněné“ revoluce, se Mathiez zabývá i čistě praktickými důsledky politické perzekuce kněží. Ta dle něj vedla k problémům s vedením matrik, neboť administrativní práce tohoto typu byla po vybraných proticírkevních opatřeních převedena právě na nové správní úřady.³²⁹

³²⁸ Tamtéž, s. 165–166.

³²⁹ Tamtéž, s. 168–173.

Důraz na tyto praktické záležitosti každopádně značí již určitý posun od morální problematiky k více pragmatickým tématům.

V socialistické interpretaci je rovněž příkládán rozhodující význam i fámám o smluvení vnitřních nepřátel revoluce s nepřítelem vnějším. Tak např. v podání Stanislava Kostky Neumanna (1927) vypadá úvod zářijových masakrů jako téměř organizovaný soud osob, které byly zapleteny do dvorských machinací, či se podíleli na událostech 10. srpna a jednoduše stály na špatné straně. Neumann každopádně stojí na podobném mostě mezi ideologiemi jako Albert Mathiez. Při popisu vyhnání vězňů z jejich cel, a následném lynčování těchto osob širokými vrstvami obyvatel tento autor ani nezakrývá své zděšení a odsouzení: „... *krvavá orgie živočišných pudů, o které marně filosofovali.*“ Neumannova příslušnost k třetímu příběhu je však jasně potvrzena jeho tvrzením, ve kterém uvádí, že tyto excesy je přeci jen nutno chápat v širších souvislostech. Ten, kdo chápe zločiny ancien régime, chápe také jednání lidu, který hledal cestu ven ze spirály nesvobody. Stanislav Kostka Neumann připouští, že těmto událostem šlo předejít jakousi dohodou o spravedlivém potrestání mezi prorevoluční a protirevoluční částí společnosti. Z ideologického hlediska, tak podstatné záležitosti pro autory třetího příběhu, nicméně tuto možnost nebylo možno uskutečnit. V zájmu politického přesvědčení, a tedy i výchovy širokých lidových vrstev, bylo nutné vyřešit situaci tímto způsobem. Jak autor uvádí, rozpory stran jsou ve své podstatě primárně rozpory třídních, a tím tedy hospodářských zájmů.³³⁰

Typickým představitelem třetího příběhu, nyní postaveného již na čistě marxistických stavebních kamenech, je francouzský autor Albert Soboul (1948). Vzhledem k jeho ideologickému nastavení není rozhodně žádným překvapením charakteristický náhled, kterým nazírá na revoluci. Samotnou revoluci s konečnou platností přetavuje v revoluci sociální. Ta je determinována třídním rozdělením Francie, a představuje tedy nevyhnutelný střet společenských tříd, ve kterém zákonitě ztrácí své pozice aristokracie. Tyto pozice jsou pak přirozeně ihned zastoupeny třídou buržoazní. V případě Alberta Soboula je ostatně konflikt zásadním aspektem politického a společenského vývoje, neboť i v případě samotných zářijových masakrů lze v Soboulově díle nalézt základní konflikt mezi

³³⁰ NEUMANN, Stanislav Kostka, *Maxmilián Robespierre: populární čtení historicko – politické*, Praha 1927, s. 116–117.

Zákonodárným shromážděním a pařížskou revoluční Komunou. V něm je zrcadlen konflikt mezi mocí legální a mocí revoluční, která díky vlivu všeobjímajícího lidu získává faktickou moc. Pojem „lid“ ostatně v myšlení mnohých marxistických autorů dostává podobu jakéhosi představitele nového civilního „náboženství“, respektive minimálně podobu uctívaného kultu.³³¹

Jaký postoj ovšem tento francouzský autor zaujímá k samotným zářijovým dnům roku 1792? Především tedy Soboul charakterizuje inkriminované období jako tzv. „první období teroru“.³³² Soboul ostatně spojuje masakry s institucionálním terorem do jednoho celku. V očích autora tak vlastně revoluce dostává svou konečnou jednotnou podobu.

Zářijové masakry se v případě marxistických autorů stávají nedílnou součástí širšího dějinného procesu. Existují ovšem i autoři, kteří zářijové masakry od teroru důsledně oddělují. Ti tvrdí, že masakry stojí na svých samostatných základech. Nenáleží tedy k teroru jako takovému o nic více než jakákoliv jiná násilná událost, které snad byly účastníci revoluce svědky. Zajímavou paralelou vztahující se k oblíbenému postoji marxistických autorů, tedy propojení revoluce francouzské s říjnovou revolucí bolševickou je tvrzení, že tyto násilné skutky v prvních letech revoluce, a tedy i zářijové masakry samotné, jsou násilnými událostmi stejného druhu, které provázely první roky revoluce v ruském prostředí.³³³ Pokud tedy u liberálního příběhu představuje francouzská revoluce ve srovnání s revolucí bolševickou vesměs pozitivní událost, v případě socialisticko-marxistického příběhu je ruská revoluce na její francouzské verzi zcela závislá. Zásadní paralelou je v tomto případě představa propojení jakobínské politiky s bolševickým hnutím.

Albert Soboul věnuje pozornost i souběžné přípravě voleb do nového Národního Konventu. Jak sám Soboul uvádí, poslanci byli zvoleni menšinou obyvatelstva, což interpretuje tak, že tato reprezentující menšina hájí výdobytky revoluce. Teror tedy sice byl výbuchem lidového hnutí, ale i záměrným

³³¹ SOBOUL, *Francouzská buržoasní revoluce*, s. 137–138.

³³² Tamtéž, s. 137.

³³³ THOMPSON, Charles Willis, *The French and Russian Revolutions*, *Current History* (1916-1940), Vol. 13 (1), 1921, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/45329087>), [citováno k 18.5.2022], s. 150.

prostředkem vlády proti vnějším i vnitřním nepřátelům.³³⁴ Tento typ interpretací událostí Velké francouzské revoluce tak Soboulovi vlastně slouží i jako model, kterým ospravedlňuje události socialistické revoluce v ruském prostředí.

Vypuknutí těchto masakrů na počátku září má dle tohoto autora svou přirozenou souvislost se zavedením povinných finančních dávek. Ty zahrnovaly např. výdaje na vyzbrojení, ošacení, apod.³³⁵ Vidíme zde tedy konečný posun k ekonomickým a sociálním prvkům. Francouzská revoluce je tak již plně revolucí sociální, a nikoliv politickou.

Krise prvních zářijových dní roku 1792 je nicméně dle Soboula charakterizována právě jakýmsi návratem k přirozenému, tedy téměř až animálnímu stavu. V tomto stavu se však mísí určité původní, rousseauovskou terminologií „přirozené chování“, s primitivním animalismem, kdy prastaré atavismy vystupují na povrch právě v období vyhocených politicko-společenských událostí. Jak Soboul uvádí, tento „*Lidový výkon spravedlnosti, přívlastek svrchovanosti, ...*“ proběhl bez odporu a velkého množství odpůrců právě proto, že poukazoval na přirozené právo lidu. Kromě toho však také ve jménu obrany vznešené revoluce překonával nebezpečí, a ospravedlňoval události jakési sub-revoluce z 10. srpna 1792. Soboul tedy ospravedlňuje excesy pařížského lidu z pozice určité nápravy dlouhodobé nespravedlnosti. Dále tak tyto události ospravedlňuje i tím, že tyto excesy jsou vlastně důsledkem bezbřehé svobody, ve které se lid teprve učí své nově nabyté pravomoci účinně ovládat.³³⁶ Tento přístup ovšem přirozeně značí spíše snahu o nalezení alespoň zčásti přijatelného vysvětlení pro široké masy.

„*Zářijové masakry je nutno hodnotit z hlediska místa a času, v němž se odehrály.*“, pokračuje Albert Soboul ve svém vrcholném díle *Velká francouzská revoluce*. Svou myšlenku dále rozvíjí s tím, že existuje vztah mezi revoluční krizí a

³³⁴ SOBOUL, *Francouzská buržoasní revoluce*, s. 140–141.

³³⁵ SOBOUL, Albert, *Pařížští sansculoti: z dějin Velké francouzské revoluce*, Praha 1962, s. 86. (orig. 1958)

³³⁶ Tamtéž, s. 110. Toto vysvětlení je koneckonců pro mnoho marxisticky orientovaných autorů typické, a to nejen s ohledem na zářijové masakry, Velkou francouzskou revolucí jako celek, ale i všeobecně v rámci rozšířené paralely mezi Velkou francouzskou revolucí a říjnovou revolucí roku 1917 v Rusku. Tuto poměrně rozšířenou tezi tak lze vysledovat v množství literatury mnohdy ospravedlňující excesy a chyby sovětského Ruska, respektive Sovětského svazu, ve které je zmiňována právě nedostatečná vzdělanost obyvatelstva a společnosti, která nedokázala, a dle různých interpretací ani nemohla unést nově nabytou svobodu.

národními rysy. To tedy znamená, že v zářijových masakrech se prolínaly aspekty národní se sociálními.³³⁷ Jinými slovy, Albert Soboul toto sledované období charakterizuje přímo jako vrchol sepětí národní otázky se sociální skutečností.³³⁸ Posun revoluce do nové fáze tak pro Soboula představuje primárně její posun k legitimizaci teroru a násilí obecně.

Obdobné hodnocení masakrů předkládá i Walter Markov (1973). Ten k masakrům uvádí, že je třeba na tyto události nahlížet v kontextu situace prohloubení krize. Tato krize upevnila jednotu lidu a urychlila prolnutí sociálního a národního aspektu revoluce. Lidé tak denně vnímali domnělé i skutečné hrozby. V tomto ohledu ostatně tvoří Markov společně s Albertem Soboulem nerozlučnou dvojici. Lid dle těchto autorů zaujal pevné stanovisko s ohledem na strach o národ, a strach o revoluci. S růstem strachu z nepřátel vnějších, tak rostla i nenávist třídní.³³⁹ Propojení těchto prvků tedy představuje základní předpoklad pro úspěch revoluce jako takové.

Bitva u Valmy, v období přímo navazujícím na zářijové masakry, pak přinesla morální, a tedy svého druhu univerzální úspěch, který posloužil k ospravedlnění činů nové republiky.³⁴⁰ Pokud se totiž vrátíme na začátek masakrů, Dantonův projev v Národním shromáždění lze chápat jako jisté orámování úseku revoluce, ve kterém došlo k až extrémnímu využití symbolů a morálky. To vše za účelem prosazení pragmatických politických cílů.³⁴¹ Takto vyhrocená symbolika přirozeně napomohla k usměrnění lidu tak, jak si představovala avantgarda revolučního hnutí.

Tuto marxistickou tezi lze aplikovat i na provinční masakry, které však proběhly v mnohem menším měřítku. Dle marxistů celý tento soubor dílčích kroků skutečně zasel strach do myslí kontrarevolucionářů, a došlo tak skutečně k obraně revoluce jako takové.³⁴² Období tohoto prvního teroru nejen, že podle nich uchránilo revoluci před reakcí, ale mělo vliv i na pozdější volby, ve kterých získala

³³⁷ SOBOUL, Albert, *Velká francouzská revoluce*, Praha 1964., s. 190. (orig. 1962)

³³⁸ Tamtéž, s. 190–191.

³³⁹ MARKOV, 1789: *die Grosse Revolution*, s.155.

³⁴⁰ HELMERT, Heinz – MARKOV, Walter, *Schlachten der Weltgeschichte*, Leipzig 1977, s. 254.

³⁴¹ MARKOV, Walter, *Revolution im Zeugenstand: Frankreich 1789–1799: Gesprochenes und Geschriebenes*, Leipzig 1986, s. 293–294.

³⁴² MARKOV, Walter, *Revolution im Zeugenstand: Frankreich 1789–1799: Aussagen und Analysen*, Leipzig 1986, s. 246.

poměrně silné pozice levice, a to právě na úkor neúčastníci se pravice. V provinciích však měly masakry na volební výsledky Hory spíše nepříznivý účinek.³⁴³

Ačkoliv toto období představuje z jednoho úhlu pohledu období politické nestálosti, z pohledu druhého lze u marxistických autorů vysledovat právě jakousi fascinaci touto tvorbou nového řádu. Eric Hobsbawm (1962) tak toto sledované období označuje přímo za novou etapu lidských dějin. Své tvrzení podporuje i aplikací nového revolučního kalendáře, a poznámkou o probíhajících volbách, které vytvořily „pravděpodobně to nejpozoruhodnější shromáždění v historii parlamentarismu“.³⁴⁴ Všechny tyto výjimečné události potvrzují nutnost dějinného vývoje, ve kterém dochází k upevnění revoluce jako jednotného celku.

Miroslav Hroch³⁴⁵ (1981) pak ve své knize opakuje tezi o tom, že hlavním aspektem vyhocení situace ve městech byl postup rakouských a pruských vojsk směrem na Paříž. To mělo za důsledek vytváření specifických obranných opatření. Mezi ně patřilo dle tohoto autora např. jmenování komisařů s mimořádnými pravomocemi. Hroch tímto krokem vlastně přebírá politickou optiku liberálního diskurzu. Samotné zářijové masakry představují v Hrochových očích vyvrcholení napětí, které se ve francouzských městech hromadilo již delší dobu.³⁴⁶ Tímto způsobem se tedy Hroch hlásí k primátu politického dění. Příčinou událostí září jsou vojenské kroky zahraničních států. Jinými slovy, zářijové události jsou logickým důsledkem vojenského ohrožení. Třídní hledisko je tak v tomto případě zatlačeno do pozadí na úkor hlediska politického, ale masakry jsou v tomto pojetí stále výsledkem činnosti kontrarevolučních sil.

Zářijové masakry tentýž autor okrajově zmiňuje i ve svém díle *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*. Činí tak zejména v souvislosti se zmínkou o obvinění Jeana Paula Marata z přípravy diktatury. Jak Hroch poznamenává, Marat dokázal tato obvinění odrazit, nicméně přirozeně pouze ve

³⁴³ Tamtéž, s. 251–252.

³⁴⁴ HOBBSAWM, s. 66.

³⁴⁵ Tento autor sice přímo zářijovým masakrům nevěnoval žádné své dílo, náznaky interpretace této události však lze poměrně dobře vysledovat v jeho rozsáhlých pracích věnovaných komparativní analýze buržoazních revolucí v Evropě, a vlivu revolučních myšlenek na Evropu a naopak. Ačkoliv tak Miroslav Hroch vychází z marxistických základů, díky svému inovativnímu pojetí revoluce jej lze zařadit i ke kritickým koncepcím 2. poloviny 20. století.

³⁴⁶ HROCH, Miroslav, *Buržoazní revoluce v Evropě*, Praha 1981, s. 191.

smyslu veřejného mínění.³⁴⁷ To bylo ostatně způsobeno spíše myšlenkovým nastavením většinově přihlízející společnosti, která byla z hlediska stupňujících se požadavků na vyhocení násilí již zcela otupěna.³⁴⁸ Hroch tuto situaci nijak hlouběji nerozebírá, což je pochopitelné zejména kvůli prostředí, ve kterém jeho dílo vzniká. Otevřená kritika Jeana Paula Marata tak byla svého druhu nemyslitelná.

Tento „*všeobecný neklid ve společnosti*“, jak Hroch eufemisticky nazval tyto pařížské události, měl v podání tohoto autora za důsledek smrt cca 1400 lidí. Mezi nimi byli zejména političtí vězni, kam patřili většinově aristokraté a duchovní, ale např. i lichváři.³⁴⁹ Nebezpečí pro vnitřní průběh revoluce pak představovaly zejména vnitřní boje v Paříži a vzpoury v provinciích. Skrze provincie byla Paříž donucena ukázat svou schopnost účinně reagovat na problémy periferie ve vztahu k politickému, společenskému, sociálnímu a kulturnímu centru.³⁵⁰ Ačkoliv však Hrochovo dílo představuje svébytnou strukturu, stále se v jistých aspektech drží obecného marxistického diskurzu.

Revoluce, která je výsledkem dějinného vývoje, každopádně v tomto příběhu představuje ideální model, který slouží svému okolí jako určitý návod. Při svém zkoumání přesahu zářijových masakrů do zahraničí vychází Květa Mejdrická (1989) např. z rukopisné pozůstalosti finančního úředníka Johanna Ferdinanda Opize. Jeho slovy jsou zářijové masakry roku 1792 jistým způsobem omlouvány jako věc nutná k udržení chodu revoluce. Interpretace Johanna Opize spočívá primárně v jakémsi barvitěm zdůraznění nutnosti těchto opatření, které byly ve své podstatě vyvolány právě oběťmi těchto událostí. Opiz tak říká, že nepřátelé lidu dali sami svým vrahům k tomuto činu podnět. Dále pro své omluvy využívá všechny klasické argumenty, mezi které lze zahrnout nutnost zbavení se vnitřního nepřítele při ohrožení vlasti vnějším nepřítelem, či právo lidu na svobodu. Samotná vina za násilí, které v pařížských ulicích propuklo s tak nesmírnou intenzitou je následně připsána „*nepřátelům lidstva*“.³⁵¹

³⁴⁷ HROCH, *Velká francouzská revoluce*, s. 209.

³⁴⁸ BAKER, Keith Michael, *Transformations of Classical Republicanism in Eighteenth-Century France*, The Journal of Modern History, Vol. 73 (1), 2001, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/10.1086/319878>), [citováno k 16.4.2022], s. 47.

³⁴⁹ HROCH, *Buržoazní revoluce*, s. 191.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 195.

³⁵¹ MEJDŘICKÁ, *Listy*, s. 150–152.

Jak Květa Mejdřická poznamenává ve svém díle *Čechy a francouzská revoluce*, zářijové masakry roku 1792 jsou bodem obratu celé revoluce.³⁵² Mejdřická tuto tezi zdůrazňuje právě vlivem obecného marxistického východiska, dle kterého byla revoluce svébytnou událostí, která však byla zadušena vlivem vnějším sil.

Masakry se tak staly přirozeným důsledkem strachu z porážky revoluce. Pro Mejdřickou jsou ovšem zářijové masakry i předchůdcem teroru institucionálního. Ve zkratce jsou tedy jakousi první vlnou teroru, kterou se nikdo neodvážil zastavit, ani ji nějakým způsobem usměrnit. Zářijové masakry se v podání této autorky stávají smutnou událostí ne kvůli svému násilí, ale spíše kvůli jejich dopadu na veřejné mínění o revoluci v zahraničí. Zářijové masakry se tak vlastně staly důvodem ztráty popularity v zahraničních zemích.³⁵³ I přes tuto nepříjemnost však masakry zcelily revoluci do jednotného bloku. Ten pak totiž mohl podpořit obnovení jednoty lidu jako takového.

Zejména odbojní kněží, jako představitelé církve, fungují jako jakýsi hromosvod souboje dvou náboženství, náboženství katolického a nového kultu sekulární svobody.³⁵⁴ Již tato teze potvrzuje základní myšlenku socialistického příběhu o přechodu do nové dimenze vývoje společnosti a její navýsost konfliktní povahu. Výše zmíněnou tezi potvrzuje myšlenka Richarda Cobba (1972), který ve svém díle uvádí, že myšlenka náboženských válek byla v době revoluce v lidských myslích zcela bezpochyby přítomná. Tato tendence byla koneckonců znásobena právě zářijovými masakry.³⁵⁵

Charakteristický přístup, který ve svém díle prezentoval i autor Petr Křivský (1989), lze nalézt v díle *Dobrodružství Velké revoluce 1789–1799* Josefa Hotmara (1989). Díla obou autorů byla vydána přibližně ve stejném období. Josef Hotmar nicméně představuje v rámci českého marxistického dějepisectví poměrně zajímavou výjimku, která by se snad dala připodobnit k literárnímu stylu připomínajícímu téměř až kronikářství. Dalo by se tedy symbolicky říci, že Josef Hotmar představuje autora, který jde proti obecnému trendu. Tento autor se totiž

³⁵² MEJDŘICKÁ, Květa, *Čechy a francouzská revoluce*, Praha 1959, s. 34–35.

³⁵³ MEJDŘICKÁ, *Listy*, s. 25.

³⁵⁴ KŘIVSKÝ, s. 34–35.

³⁵⁵ COBB, Richard, *Reactions to the French Revolution*, Londýn 1972, s. 164.

vrací k velkému vyprávění, které bylo typické pro díla vydávaná v 19. století. Josef Hotmar každopádně ve svém díle připodobňuje období po povstání 10. srpna 1792 k období jakési další revoluce v revoluci. Ta se musí vypořádat primárně s hrozbou vnější, neboť vnitřní hrozba byla redukována díky odstranění krále, který symbolizoval možnou zradu uvnitř Francie.³⁵⁶ Revoluce tak nepochybně představuje sociální zvrat, ale na přelomu 80. a 90. let již v socialistickém diskurzu získávají svůj prostor i otázky politické a kulturní. Přechod k tomuto typu interpretace je u Hotmara zřetelný i díky celkovému charakteru jeho díla.

Originální pojetí fenoménu masakrů pak lze nalézt u marxisticky orientovaného autora Georgese Rudého (1991). Ačkoliv tento autor otevřeně hodnotí události zářijových dní jako otřesnou epizodu doprovázenou „*narychlo improvizovanými lidovými soudy*“, i tento autor se nemůže zbavit určitého opojení silou tohoto okamžiku. Na jednu stranu tak Rudé popisuje zářijové masakry jako produkt panického strachu z kontrarevoluce a vojenské invaze. Na stranu druhou však těmto masakrům přisuzuje plášť tajemna, který tyto události obklopuje.³⁵⁷ Rudé tak ve svém díle zcela vědomě zdůrazňuje konfliktní pojetí revoluce.

I zde jsou však masakry zmíněny jako akt lidové justice. Ačkoliv se dle Rudého k masakrům, i přes vzájemné girondinsko-jakobínské pŕtky, po jejich skončení náhle nikdo nehlásil, násilí se díky této revoluční epizodě stalo všeobecně akceptovanou zbraní v politickém boji. Tomuto trendu se ostatně neubráníl ani sám Rudé, který ve svém konečném verdiktu zářijovým masakrům přisuzuje jejich nezpochybnitelné místo a význam. Zářijové masakry tak zkompletovali „*vítězství revoluce*“, a to právě z vnitřní strany těla Francie. Vítězství Francie z vnějšku pak bylo v tomto pojetí dokonáno slavnou bitvou u Valmy.³⁵⁸

3.2 Koncept druhý: násilí ve společnosti

Oproti předcházejícím příběhům získává v socialistickém příběhu násilí určitý morální rámec. V tomto případě tak tedy nejde ani tak o hodnocení samotné formy násilí, jako o hodnocení konečných cílů, které mělo násilí zprostředkovat.

³⁵⁶ HOTMAR, s. 131.

³⁵⁷ RUDÉ, *The French Revolution*, s. 78–79.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 79.

Louis Blanc tak pracuje s tematikou odlišení zářijových masakrů jako dvou protichůdných tendencí. První tendencí jsou zářijové masakry jako organizované a systematické vraždění. Druhou tendencí jsou zářijové masakry jako spontánní okolnost, která vyvěrá ze samé podstaty lidových vrstev.³⁵⁹ Pro Louise Blanca je tedy násilí také určitým prostředkem. Díky němu totiž lze v rámci této optiky zajistit lepší podmínky pro široké vrstvy chudého obyvatelstva.

Podobně jako autoři předchozích dvou příběhů si i Louis Blanc všímá zvláštních okolností zářijových masakrů, jako např. osudu madame de Lamballe, či problematiky ochrany Templu s uvězněnou královskou rodinou. Tuto ochranu, která byla provedena skrze natáhnutí trikolory okolo tohoto zařízení, připodobňuje Louis Blanc až téměř k jakési posvátné ochraně.³⁶⁰ V tomto ohledu je Blancova interpretace v mnohém podobná interpretacím liberálním, které si všímají zvláštních a extrémních jevů tohoto období.

S postupným vývojem třetího příběhu přirozeně dochází i k určité reformulaci sledovaných aspektů. U některých aspektů však zůstávají v platnosti osvědčená pravidla interpretace raných socialistů. Tak např. i Albert Mathiez je v otázce náchylnosti lidu k násilí zařazen spíše do role následovníka Louise Blanca a Jeana Jaurèse, než do role předchůdce Georgese Lefebvrea a Alberta Soboula.³⁶¹ Trend postupného zvyšování intenzity násilí však potvrzují i někteří autoři 19. století. U těchto autorů je násilné chování davu během masakrů přímou předehrou teroru a popravy krále.³⁶² I když se však mezi obyvatelstvem našlo množství zločinců, chátřů, obyčejných lidí, či pouhých idealistických nástrojů revoluční síly, v Mathiezově příběhu hledí pařížské obyvatelstvo na masakry bez jakéhokoli zájmu, či pouze s lehkým uspokojením. Rozhodně se tak nejedná o nějaké živelné výbuchy nadšení z nápravy pohasínající revoluce. V díle Alberta Mathieze je však nutno velmi pečlivě rozlišovat. A to mezi konkrétními činy revolučních protagonistů, které jsou v Mathiezových očích často jakoby ušpiněné bahnem nečistých úmyslů, a činy velkých myšlenek, které jsou zahaleny do všeobjímajícího vlastenectví. To představuje typickou ukázkou výše popsaného paradoxu

³⁵⁹ BLANC, s. 149.

³⁶⁰ Tamtéž, s. 174–183.

³⁶¹ MATHIEZ, s. 165–166.

³⁶² BAKUNIN, Mikhail Aleksandrovich, *Bakunin: Statism and Anarchy*, Cambridge 1990, s. 229. (orig. 1873)

v Mathiezově díle. Slovy samotného autora: „*Vznešené se stýkalo s odpuzujícím.*“³⁶³ Tento postoj lze vysledovat i v předchozích příbězích, v tomto případě však ona špína reprezentuje pouze doprovodné škody, kterým v případě velkých událostí nelze nikdy zcela zabránit.

Úřady samotné pak nechaly masakrům v autorově příběhu volný průběh. Ať už to pak byl Santerre a údajná nespolehlivost Národní gardy, postoj ministra vnitra Rolanda, či bezmocné Zákonomárné shromáždění, které na místa masakrů vysílalo bezmocné delegace bez reálné politické síly, vždy za tímto výsledkem stál strach z násilí. Do popředí se tak dostal jednoduchý obraz toho, že v období roku 1792 došlo k jakémusi vyprázdňení osobností politického prostoru. V tomto období tak dle marxistů dochází k určité proměně. Oficiální revoluční moc se transformuje spíše do určité představy moci symbolické, která se v období vyhrocených myšlenek přetavuje v moc faktickou.³⁶⁴ Násilné jednání tak sice nelze morálně zcela přijmout, ale představuje zcela legitimní formu třídního boje ve společnosti. Tento postoj lze u Mathieze vysvětlit právě díky jeho důrazu na sociální a hospodářské aspekty revoluce. Jsou to tedy sociální podmínky, které vlastně rozhodují o přítomnosti či nepřítomnosti násilí.

V rámci celkového pohledu pak Mathiez, i na základě zpráv z vybraných volebních shromáždění departementů, uvádí, že provincie jako takové masakry rozhodně uvítaly³⁶⁵ Opakování takto veřejně exponovaných masakrů nicméně bylo zabráněno Národním Konventem tím, že byla teroru dána oficiální a institucionální podoba.³⁶⁶ Jinými slovy lze říci, že v očích marxistických autorů zářijové masakry vzešly z postupně vystupňovaného násilí. Násilí zářijových masakrů však následně samovolně a přirozeně přešlo v teror.³⁶⁷ V tomto pojetí jsou tedy masakry ospravedlněny jako přirozené vyústění dějinného vývoje. Mathiez tak vlastně stojí na počátku čistě marxistické interpretace tohoto příběhu.

Výše zmíněné tvrzení ohledně provincií je každopádně v jasném nepoměru s příběhem liberálním. V liberálním příběhu jsou v porovnání s příběhem

³⁶³ MATHIEZ, s. 165–166.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 165–166.

³⁶⁵ Tamtéž, s. 207.

³⁶⁶ LEFEBVRE, Georges, *The coming of the Revolution*, Princeton – Oxford 2019, s. 119–120. (orig. 1939)

³⁶⁷ Tamtéž, s. 211.

socialistickým provincie spíše otroky hlavního města, a tím spíše otroky dozorcího výboru pařížské Komuny.³⁶⁸

Socialistický příběh se rovněž obecně snaží o určitou revizi obrazů extrémního násilí, které byly doménou příběhu prvního. Zejména Ralph Korngold cítil jistou povinnost vymezit se vůči autorům liberálního stříhu. Tento autor obecně zpochybňuje tento typ událostí. Jako modelovou situaci si ostatně zvolil incident se sklenicí krve podané slečně de Sombreuil. Korngold tuto událost označil přímo za jednu z pověstí zářijových masakrů, která si nezádá s šílenými nesmysly. Tento incident má dle něj původ ve sklenici vína, která byla ženě podána, aby neomdlela. Tudíž se nejednalo o incident násilný, ale naopak laskavý. Autor pak obviňuje zejména Lamartinea, který ve svém díle *Historie Girondinů* bral tyto senzacechtivé incidenty vážně. I takto lze tedy ilustrovat onu kontroverznost zářijových masakrů.³⁶⁹ Zpochybnění těchto incidentů ukazuje na snahu o legitimizaci masakrů. Revoluční dění v takovém případě představuje přirozený proces, který postupuje od nižších stádií ke stádiím vyšším.

Při svém poměrně podrobném popisu vraždění v nejrůznějších vězeních pak Albert Soboul zdůrazňuje právě roli odbojných kněží, kteří u marxisticky orientovaných autorů, ať už vědomě či nevědomě, představují pilíř opozičního světonázoru. Tento opoziční názor je přirozeně ze strany marxistů nutné jasně odsoudit. Přibližně 1100 obětí tohoto zářijového vraždění jsou v Soboulově podání tedy spíše oběťmi násilné neosobní síly, kterou nelze zastavit. V Soboulově obrazu těchto událostí je ostatně neschopnost úřadů efektivně zakročit evidentní. Zákonodárné shromáždění představuje instituci zcela neschopnou jakékoliv akce, girondinští poslanci, kteří sami cítili své ohrožení, zase byli zcela zděšení událostmi, které absolutně neočekávali. Zářijové masakry tak byly jedním z prvních incidentů, ve kterém bylo použito skutečně brutální násilí k prosazení myšlenek svobody a humanity. Tato situace je sama o sobě ostatně dosti ironická. Důsledky zářijových masakrů se projevily jak v otázkách náboženských, tak v otázkách sociálních a politických. Jak již bylo zmíněno výše, Soboul tak vlastně tvrdí, že zářijové masakry roku 1792 pouze zdůraznily následky událostí 10. srpna 1792. Zářijové masakry poskytly širokým vrstvám obyvatelstva konečně určitý

³⁶⁸ TERNAUX, s. 321.

³⁶⁹ KORNGOLD, Ralph, *Robespierre a čtvrtý stav*, Praha 1948, s. 166–167. (orig. 1941)

uspokojivý mezník, kterým došlo k překlopení revoluční moci plně do rukou radikálních revolučních vůdců. Ti byli dle názoru Soboula všeobecně nakloněni jakési dobové přímé demokracii lidových vrstev.³⁷⁰ Odkaz roku 1792 je tedy z pohledu Alberta Soboula nutno chránit. Nejen, že díky tomuto roku došlo k potvrzení jeho představy dějinného procesu, ale rovněž tento rok představuje symbol, který je třeba v rámci představy všeobecné rovnosti zachovat.

V ulicích Paříže tak v jeho interpretaci došlo k vraždění nevidaných rozměrů. Při těchto událostech úřady mlčely, girondinská frakce byla vyděšená, Danton neaktivní a Komuna využívala každou příležitost k ospravedlnění těchto činů.³⁷¹ Girondini měli dle marxistů jednoduše strach, a to je vedlo k nejrůznějším politickým chybám.³⁷²

Marxističtí autoři se obecně nijak nesnaží skrývat počty obětí. Např. Walter Markov stanovuje počet zabitých osob mezi 2.–5. zářím na číslo 1100–1400 osob. Dále tvrdí, že přibližně čtvrtina zavražděných představovala skutečně politické vězně.³⁷³ I těžké váhy marxismu tedy přiznávají, že ne všichni, kteří se stali obětí zářijové „lidové justice“, byli kontrarevolucionáři. V očích marxistů však byl minimálně splněn Maratův požadavek na vypořádání se s vnitřním, a tedy v této koncepci třídním nepřítelem. Tento první teror se v jejich očích stal výrazem znepokojení nad osudem Francie, a tím i celé revoluce, přičemž byl ukončen vlastně až vojenským řešením na frontě.³⁷⁴ Vyřešení tohoto problému tak vlastně potvrdilo dějinnou roli lidu. Ta v očích marxistů, i vlivem interpretací bolševické revoluce roku 1917, získala zpětně úplně novou podobu.

Jak již však bylo uvedeno výše, socialističtí a marxističtí autoři ve svém obrazu revoluční Francie zářijovým masakrům nepřiznávají nijak zásadní politický vliv. V jejich podání totiž vystupuje do popředí spíše až rok 1793, který představuje počátek teroru jako takového.³⁷⁵ Mezi zastánci takto nastaveného revolučního běhu tedy rezonuje názor, který představuje masakry jako počátek konce rozmachu

³⁷⁰ SOBOUL, *Francouzská buržoasní revoluce*, s. 139–140.

³⁷¹ MARKOV, *1789: die Grosse Revolution*, s.155.

³⁷² MARKOV, *Revolution im Zeugenstand: Frankreich 1789–1799: Aussagen*, s. 245.

³⁷³ MARKOV, Walter, *Exkurse zu Jacques Roux*, Berlin 1970, s. 150.

³⁷⁴ HOLZAPFEL, Kurt – MARKOV, Walter (edd.), *Die grosse Französische Revolution 1789–1795: illustrierte Geschichte*, Berlin 1989, s. 206–207.

³⁷⁵ BASZKIEWICZ, Jan, *Francúzska revolúcia 1789–1794: občianska spoločnosť*, Bratislava 1989, s. 209–210. (orig. 1983)

lidového násilí, které bylo nahrazeno násilím státního rozměru.³⁷⁶ Zářijové masakry tak v představách třetího příběhu nepředstavují vrchol revolučního násilí, nýbrž spíše jen jednu z jeho mnoha součástí. Masakry tedy představují spíše přechodný stupeň, který předznamenává teror institucionální.³⁷⁷ Tato tendence potvrzuje snahu o začlenění zářijových masakrů, a vlastně tedy i celistvé revoluce, do jednotného proudu francouzských dějin.

I v díle Petra Křivského *Francouzská buržoázní revoluce* autor zářijové masakry prezentuje především jako skutečný počátek revolučního teroru, který byl zažehnut právě lidovým násilím.³⁷⁸ Socialistická interpretace tedy zářijové masakry skutečně využívá jako svého druhu spojovací můstek mezi lidovým a institucionalizovaným násilím.

Iniciativní roli v socialistickém příběhu hrají pařížští sansculoti. Ti, jako představitelé uvědomělé složky lidu, získávají jakýsi neosobní nádech neviditelné a všemocné síly. V souladu s tvrdým jádrem tohoto třetího příběhu zůstává i hlavní role pařížské revoluční Komuny, kterou interpretuje Petr Křivský jako orgán, u kterého moc vychází přímo z lidu samotného. Jedná se tedy o orgán fungující jako protiváha „buržoázním ústavním orgánům“. Komuna v očích tohoto autora představuje hlavního hráče s nejvýraznějším vlivem a rolí v obraně státu. Komuna tak jednoduše „bděla nad klidem a pořádkem“ ve městě. Jak Křivský v souladu s ostatními autory poznamenává, byla to opět primárně panika a strach z kontrarevolučního převratu vězňených, která determinovala události září. Tyto entity pak 2. září 1792 vyprovokovaly násilí, a tedy i masakry.³⁷⁹ Lid tedy v tomto pojetí reagoval na vnější podmínky, proti kterým se potřeboval vymezit. V tomto ohledu se socialisticko-marxistický příběh přibližuje snahám raných představitelů liberálního příběhu. Ti se totiž pokoušeli teror ospravedlnit rovněž vnějšími podmínkami.

George Rudé (1964) si v otázce samotného obrazu masakrů všímá zvláštního jevu, který se týká lidské lítosti. Jak tento historik poznamenává, zářijové

³⁷⁶ SINGER, Brian C. J., *Violence in the French Revolution: Forms of Ingestion/Forms of Expulsion*, Social Research, Vol. 56 (1), 1989, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/40970542>), [citováno k 19.3.2022], s. 276–277.

³⁷⁷ Tamtéž, s. 281–282.

³⁷⁸ KŘIVSKÝ, s. 92.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 34–35.

masakry násilně postihly pouze ty jednotlivce, kteří byli vinni dle improvizovaných tribunálů.³⁸⁰ Rudé tak potvrzuje snahu o jakousi morální obhajobu nutného násilí. Na druhou stranu si všímá i jistého rysu vykonavatelů násilných činů, kteří jaksi automaticky předpokládali určitou protihodnotu za své vykonané činy. Toto představuje jakýsi pseudo-marxistický obrat k liberálním koncepcím 19. století. V případě zářijových masakrů pak tato protihodnota zahrnovala především jídlo a nápoje.³⁸¹

3.3 Koncept třetí: konfliktní politické dění

Téma konfliktu představuje obecný základ socialisticko-marxistického diskurzu. Tento koncept využívá i Louis Blanc, který úvodní události zářijových masakrů zasazuje do tohoto schématu. Ve své podstatě se z pohledu tohoto autora jednalo o jakýsi zkrat nervů. Lidé tak uvěřili tomu, čemu chtěli sami věřit, neboť takováto taktika byla pro tyto vrstvy daleko více přijatelná. Tento druh politického myšlení lze v Blancově díle vysledovat v rámci popisu vlivu Dantona na burcování národa k obraně vlasti, ale i v rámci popisu výzev k očištění od nepřátel a sebeobětování vlastního života při obraně svobody.³⁸²

Blancův celkový postoj je vyjádřen i v interpretaci samotné záminky k těmto masakrům. Louis Blanc, v podstatě jako vůbec první autor, explicitně tvrdí, že úvodní masakry u věznice l'Abbaye byly vyprovokovány právě útokem jednoho z odbojných kněží. Rozzuřený dav se následně na tyto převážené vězně jednoduše a bezduše vrhl. Jak však již bylo výše poznamenáno, Louis Blanc poněkud vystupuje do popředí jako jeden ze svébytných autorů, které lze velmi těžko zařadit. Toto lze doložit i na příkladu rozložení viny v Blancově obrazu těchto událostí. Zodpovědnost v očích historie tak u tohoto autora přebírá nejen Komuna, jak soudí většina autorů prvního, a všichni autoři druhého příběhu, ale rovněž Zákonodárné shromáždění, girondinští poslanci a politici, i ministři vlády Francie. Zákonodárné shromáždění tak v Blancově obrazu čile jedná s Komunou, ale zůstává fakticky pasivní skrze jmenování prakticky (bez)účelových komisařů.³⁸³ Už v tomto

³⁸⁰ RUDÉ, George F. E., *The crowd in history : a study of popular disturbances in France and England 1730-1848*, New York – Londýn – Sydney 1964, s. 253.

³⁸¹ Tamtéž, s. 227.

³⁸² BLANC, s. 139–147.

³⁸³ Tamtéž, s. 150–169.

okamžiku socialistické interpretace tedy Zákonodárné shromáždění představuje instituci neakceschopnou, a tedy pro vývoj revoluce zbytečnou.

Pragmatická politika ovšem, ostatně jako tolikrát, opět zvítězila, a spory mezi Komunou a Zákonodárným shromážděním byly vyřešeny skrze zástupnou událost. Komuna se neúnavně pokoušela zbavit své odpovědnosti, a přehodit toto břemeno lidového hněvu na vrávorající Zákonodárného shromáždění. A reakce tohoto tělesa? Zákonodárné shromáždění jednoduše neudělalo nic, v podstatě spíše ještě umožnilo toto dílo dokončit. Ať už však byly pohnutky shromáždění jakékoliv, vedly jen a pouze k jejich diskreditaci.³⁸⁴ V této interpretaci však Zákonodárné shromáždění nehraje vyloženě negativní roli. Postoj Zákonodárného shromáždění je tak v očích raných socialistů spíše tragický než odsouzeníhodný. Tato instituce totiž přeci jen představovala určitou formu kontinuity s demokratizačním hnutím revoluce. Otázka legálnosti je tak pro mnohé rané intepretace socialistického diskurzu důležitým aspektem.

I přes všechny výše zmíněné nedostatky revoluce však v tomto pojetí již jasně převládá určitá představa sjednocení společnosti. Zničením monarchie totiž došlo k symbolickému posunu do nového vývojového stádia.³⁸⁵ Pro tyto autory pak samotný vývoj společnosti představuje i vývoj v otázce morální.

Pro autory tohoto třetího příběhu tedy zůstává primárním hráčem léta roku 1792 pařížská revoluční Komuna. Ta i dle Alberta Mathieze doslova převálcovala „oficiálního představitele lidové moci“, kterým bylo Zákonodárné shromáždění, a to zejména v otázce jakéhosi závazku k vlastenecké povinnosti. U Mathieze už lze vysledovat přeci jen silnější odklon od určité morální stránky ilegálnosti těchto událostí. Mathiez na prosloveh Georgese Dantona, politické činnosti Fabra d'Eglantina, či pouliční novinářiny Jeana Paula Marata ukazuje zářijové masakry jako nedílnou součást revoluce. Tento autor tak tímto způsobem masakry záměrně zbavuje jejich nálepky nežádoucí události.³⁸⁶

U Mathieze se rovněž poprvé dostává do popředí jistá dehonestace girondinské politiky. Činí tak např. skrze poukázání na girondinské noviny, které

³⁸⁴ JAURÈS, s. 117–118.

³⁸⁵ BAX, s. 41.

³⁸⁶ MATHIEZ, s. 163–165.

podle něj v okamžiku zářijových masakrů tyto události obhajovaly, či je různými způsoby omlouvaly.³⁸⁷ Tento posun lze vysvětlit Mathiezovou inklinací k marxismu a radikální levicové politice. Girondini, kteří představovali frakci buržoazní složky společnosti tak tedy představovali ideální cíl revolučního nepřítele.

Mathiez při svém hodnocení Dantona vytahuje na povrch, tak jako většina autorů prvního i druhého příběhu, Dantonův pasivní a lhostejný postoj během zářijových dní. Tento postoj však přirozeně nešel dohromady s jeho funkcí ministra spravedlnosti. U Alberta Mathieze je nicméně Dantonovi přiznán podíl na jakési záchraně, či lépe řečeno pomoci Brissotovi a Rolandovi. Jak Mathiez zdůrazňuje, Dantonovo pragmatické rozhodnutí spojit své síly s pařížskou Komunou, která po 10. srpnu 1792 získala faktickou moc ovládat lidový prvek ulice, přispělo k naplnění politických cílů Dantona i Komuny. To však byly cíle v mnohém se překrývající, v rámci kterých hrálo hlavní roli zastrašení girondinské frakce z hlediska blížících se voleb do nového Národního konventu. V Mathiezově obraze zářijových masakrů pak zásadní roli v politickém vyjednávání s Komunou hráli radikální politici Billaud-Varennes a Maximilien Robespierre, kteří se snažili maximálně využít příležitosti zničit girondinskou stranu. Prostředkem se měl stát útok na jejího nejvýznamnějšího představitele Brissota. Taková příležitost se vyskytla ve formě fám o spiknutí ve prospěch vévody Brunšvického.³⁸⁸ Samotný návrat Robespiera do centra pozornosti lze u Mathieze vysvětlit stejným způsobem jako v případě otázky násilí. Robespierův vzestup na politický vrchol způsobily okolní podmínky, nikoliv Robespierova osobnosti samotná.

Komuna tedy měla dle autorů tohoto příběhu své vlastní politické zájmy, a jako jeden z hlavních mocenských aktérů zakročila jen ve prospěch určitých nepolitických vězňů. Daleko větší důraz je v socialistické interpretaci však kladen na fakt, že představitel legální moci, tedy Zákonomádné shromáždění, nedokázalo reagovat adekvátním způsobem. Zcela v souladu s vyzněním tohoto třetího příběhu je přenesena odpovědnost za vyústění masakrů na girondinskou stranu. Hlavním důvodem pak dle Stanislava Kostky Neumanna bylo údajné girondinské

³⁸⁷ Tamtéž, s. 166–167.

³⁸⁸ Tamtéž, s. 166–167.

politikaření, a snaha přenést odpovědnost na revoluční pařížskou Komunu.³⁸⁹ Z hlediska raných socialistických koncepcí tak Komuna představuje opět určitou rozporuplnou instituci. Na jedné straně totiž stojí na hranici morálního odsouzení. Na straně druhé však představuje zachránce revoluce.

Dle Georgese Lefebvrea (1939) je nicméně nutné rekonstruovat původ a obsah kolektivních představ, z nichž vzešel samotný teror. Teprve následně si lze uvědomit, že koncepce „*aristokratického spiknutí*“ je vlastně jedním z klíčů k historii revoluce. Onen extrémní strach se totiž vrátil vlivem vojenského tažení Prusů a emigrantů, kteří se dostali v roce 1792 na půdu Francie.³⁹⁰

Zcela v zajetí svého světonázoru pak Lefebvre hodnotí tzv. následný režim rekvizic a socialistických tendencí, který vyděsil nově konstituovanou buržoazii. Ta se instinktivně sjednotila za girondinskou frakci.³⁹¹ Tento posun buržoazie k girondinům tak podle něj vlastně jen potvrzuje neschopnost této třídy naplnit jakákoliv kritéria morálky na ní kladená.

V souvislosti s interpretací osoby Dantona pak Lefebvre tvrdí, že v interpretaci Alphonse Aularda Danton masakry akceptoval bez výčitek a rozpaků. Zcela vědomě jim tak i dle Lefebvrea nechal volný průběh. Pro marxisty tak představují masakry dějinnou nutnost, a tato Aulardova interpretace potvrzuje jejich teze.³⁹²

Symbolickým bodem obratu, ve kterém Komuna skutečně získala onu faktickou moc nad legální mocí, která byla ztělesněná Zákonodárným shromážděním, pak v marxistickém pojetí Alberta Soboula představuje žádost pařížské Komuny o zřízení mimořádného trestního soudu. Vzhledem k ústupkům Zákonodárného shromáždění byly prostřednictvím pařížské Komuny schváleny i domovní prohlídky u podezřelých osob, což mělo dle tohoto předního zástupce marxistické historiografie hlavní vliv na atmosféru v zemi.³⁹³ To, že takto nově definovaná legitimní instituce prosadila tuto formu politického boje značí zcela zřetelný přesun faktické moci. Již samotná myšlenka specifického soudu pak

³⁸⁹ NEUMANN, *Maxmilián Robespierre*, s. 117–118.

³⁹⁰ LEFEBVRE, *The coming of the Revolution*, s. 119.

³⁹¹ LEFEBVRE, *La révolution*, s. 267.

³⁹² LEFEBVRE, Georges, *Études sur la révolution française*, Paříž 1954, s. 29.

³⁹³ SOBOUL, *Francouzská buržoasní revoluce*, s. 138.

představuje určitou snahu o vymezení vnitřního nepřítele, kterého je třeba zlikvidovat v rámci všeobecného dobra.

Albert Soboul ve svém obrazu dokonce staví jakousi bariéru, ve které na jedné straně stojí ministr Roland se svou koncepcí evakuace, a tedy koncepcí slabosti, přičemž na straně opačné stojí právě Georges Danton se svou koncepcí obrany, a tedy koncepcí revoluční hrdosti a kontinuity.³⁹⁴ Pro tohoto autora představuje neústupnost Dantona potvrzení jeho představy o správnosti republikánského zřízení, které je třeba uchránit před reakčními silami. Oproti předcházejícím autorům tohoto příběhu však již do popředí vystupuje i role Jeana Paula Marata. Ten nevystupuje v Soboulově příběhu jako pouhá bestie toužící po krvi a smrti, ale spíše jako obratný novinář a politik, který svými zprávami o kontrarevolučních vření dokázal umně vyhrotit situaci.³⁹⁵

Rétorika souboje politických entit je ostatně v Soboulově díle prakticky všudypřítomná. Období po 10. srpnu 1792, které je v Soboulově díle protkáno vlivem „vítězů“ těchto událostí na revoluční dění, je přímo charakterizováno jako období konfliktu svébytných mocí. V tomto případě přirozeně konfliktu mezi revoluční Komunou, jako reprezentantkou a zastupitelkou onoho všeobjímajícího lidu, se Zákonodárným shromážděním.³⁹⁶ Opět se tak dostává ke slovu antagonismus dvou entit, z nichž dle marxistického hlediska jedna přetrvává, a jedna vzhledem ke svým slabostem opustí jeviště dějin.

Samotné zářijové masakry se tak u marxistů stávají vyvrcholením tohoto turbulentního období prvního teroru. Čím pak ovšem bylo v Soboulově podání toto období determinováno? V první řadě to je vnější nebezpečí zahraničního nepřítele, které skrze zprávy z vojenské fronty frustrovalo jak politické představitele, tak široké vrstvy obyvatelstva. Z hlediska vnitřního fungování státu je pak pro Soboula důležitý postoj Georgese Dantona v roli ministra spravedlnosti, ruku v ruce s pařížskou revoluční Komunou. V tomto ovzduší, které bylo naplněno napětím, podezříváním a strachem se rozhodujícím hráčem stala právě Komuna, která skrze svůj vliv „... opět šla příkladem ve vlasteneckém nadšení.“³⁹⁷ Georges Danton tedy

³⁹⁴ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 189.

³⁹⁵ SOBOUL, *Francouzská buržoasní revoluce*, s. 139–140.

³⁹⁶ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 187–188.

³⁹⁷ SOBOUL, *Francouzská buržoasní revoluce*, s. 139.

ustoupil do pozadí. Jeho role tak v tomto nově definovaném pojetí spočívá spíše v roli určité spojky mezi Robespierrem a Komunou.

Zasazení událostí zářijových masakrů do období překotných změn státního uspořádání představuje další zlom třetího příběhu. Tato „*revoluce rovnosti*“ vzešla z povstání srpna roku 1792 totiž musela čelit evropskému rojalistickému spiknutí.³⁹⁸ Květa Mejdrická připisuje velmi významnou roli mezinárodní situaci jako takové. V rámci ní vytlačuje do popředí zejména vliv rakousko-pruské intervence v podobě obranného spolku, který však prakticky funguje jako spolek útočný.³⁹⁹ Analýza sociálních prvků je tak doplněna o politický rámec. V tomto schématu je pak možno hlouběji analyzovat sociální a kulturní prvky, které revoluci ovlivňují.

Polský autor Jan Baszkiewicz (1989), dalo by se téměř říci socialistický souputník Simona Schamy, ve svém kronikářsky pojatém díle zářijové masakry zase téměř ostentativně ignoruje. Jakoby tak do příběhu Velké francouzské revoluce ani nepatřily. V první části své knihy se zmínce o zářijových masakrech umně vyhýbá, byť poměrně důkladně analyzuje přechod revoluční Francie k republikanismu.⁴⁰⁰ Baszkiewicz nicméně zářijové masakry spojuje s problematikou Národní gardy, která dle tohoto autora v období září 1792 působila jako poměrně demokratická instituce. Neúčast Národní gardy v zářijovém vraždění autor interpretuje jako důsledek stejného politické postoje a smýšlení, ale i obav z občanského hněvu.⁴⁰¹ Smíření demokracie a socialistického směřování se tak vlastně stává průvodním jevem autorů umírněného marxistického pojetí.

Zvláštností této pozdní interpretace je, že události zářijových masakrů jsou z období roku 1792 určitým způsobem potlačovány. Ačkoliv je tak např. u Petra Křivského poměrně pečlivě popsáno období roku 1792 jako „*měsíc porážek*“, a je zdůrazněna i problematika paralyzovaného vojska Francie, samotné pařížské zářijové události do hlavního textu nejsou vůbec zahrnuty. Od hodnocení vnitřního stavu státu rovněž Křivský plynule přechází k popisu bitvy u Valmy z 20. září

³⁹⁸ MEJDŘICKÁ, *Listy*, s. 24–25.

³⁹⁹ MEJDŘICKÁ, *Čechy*, s. 31.

⁴⁰⁰ BASZKIEWICZ, s. 32.

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 126.

1792.⁴⁰² Tento krok potvrzuje návrat socialistického příběhu k hodnocení politických událostí.

V obdobném duchu se koneckonců ještě před těmito autory vyjádřil i Michel Vovelle (1988). Blízkost války totiž vytvořila prostor pro konflikt mezi těmi, kteří přijali situaci jako logické vyústění dějinných sil, a těmi, kteří tento výklad událostí odmítali. Samotný výbuch hrozivého antiklerikalismu, který doprovodil „*krvavou epizodu*“ masakrů zářijových dní, pak dle Vovella představuje přirozený doprovodný jev nastalé politické krize.⁴⁰³ Tento autor tak vlastně do svého pojetí revoluce přijímá mnohé nové prvky, neboť Vovelle sám je silně ovlivněn koncepcemi francouzské školy *Annales*.

3.4 Koncept čtvrtý: Maximilien Robespierre

Jak lze na předchozích řádcích vidět, koncepce socialistické historiografie zasazuje zářijové masakry, a potažmo celé období Velké francouzské revoluce, do schématu vznešené revoluce. Ta se nese na vlnách velkých a posvátných myšlenek. Do tohoto schématu ideálně zapadal právě Maximilien Robespierre. Tento politik byl dle Ralpa Korngolda ostatně zcela jistě zahleděný do vyšších ideálů. Ty sice mohly přinést své oběti, ale rovněž splnily svůj konečný cíl. Tímto cílem bylo vzdělat onen nově posvátný lid, a tím zcela v intencích jakéhosi proto-totalitního zřízení vychovat nového člověka.⁴⁰⁴ Tato myšlenka přirozeně odradila mnohé morálně smýšlející socialisty. V případě marxisticky orientovaných autorů však tato tendence měla naprosto opačný efekt. Marxisté postupně upozadili vliv Georgese Dantona, a nahradili jej právě Robespierrem, který svým pevným postojem lépe symbolizoval jakobínskou ideologii revoluce.

Při popisu jednání odpovědných politických představitelů revoluce Louis Blanc jaksi jemně kritizuje zdrženlivé postoje, či opatrné schvalování těchto masakrů. Nakonec však masakry interpretuje jako politováníhodnou situaci, která se sice neměla odehrát tímto stylem, přesto však byly masakry událostí nutnou, ba dokonce žádoucí. V Blancově obrazu se také poprvé setkáváme s jakýmsi

⁴⁰² HOTMAR, s. 131–132.

⁴⁰³ VOVELLE, s. 15.

⁴⁰⁴ KORNGOLD, s. 163–164.

vzkříšením, ovšem nikoli ospravedlněním, postavy „neúplatného“ Robespiera. Robespierre v autorově obraze představuje postavu tiše trpící tímto násilím a pokřivením práva revoluční Francie.⁴⁰⁵ Odmítnutí Robespiera tak ukazuje stále na jisté ukotvení těchto autorů v roce 1789, a nikoliv v událostech lidové revoluce širokých vrstev obyvatelstva. Tímto způsobem tak není možné smířit demokratické úsilí roku 1789 s násilnými činy roků 1792 a 1793.

Popis postoje Maximiliena Robespiera je ostatně velmi zajímavou pasáží, neboť Blanc tvrdí, že se Robespierre vůči zářijovým masakrům neustále distancoval. Činil tak nejen v nově ustanoveném Národním konventu, ale i ve svých spisech. Ačkoliv by se však na první pohled mohlo zdát, že se jedná o určitou formu rehabilitace Robespierova postoje, je tomu právě naopak. I přes zvláště ambivalentní postoj k samotným zářijovým událostem je tato Robespierova dlouhodobá strategie tím aspektem, který jej odsuzuje. A to primárně proto, že i když byl nezpochybnitelnou a velkou autoritou své doby, neudělal nic, čím by zabránil lidovému lynči tohoto rozsahu. Toto je dle Blanca hlavní rozdíl mezi dvěma skutečnými politickými vůdci Francie po 10. srpnu 1792. Georges Danton jako pragmatický a bezskrupulózní politik s masakry souhlasil z čistě praktických důsledků. Maximilien Robespierre sice ze svých morálních pozic zářijové události odsuzoval, ale opět z pragmatických pozic těmto událostem nebránil.⁴⁰⁶ Autoři raného socialistického diskurzu tak tvrdí, že pasivita v této fázi revoluce vedla k moci. Tento trend byl potvrzen právě Robespierovým postojem během zářijových masakrů.⁴⁰⁷

Obdobný postoj zastává i Jean Jaurès. Robespierre je u tohoto autora představen jako politik, který je v první řadě ovládán nenávistí. Kromě toho však také tento politik dle Jaurèse účinně využil hněvu lidu ke svému osobnímu útoku. To pak vyostřilo již tak napjatou atmosféru. Robespierre tak má dle tohoto autora mnoho společného s Jeanem Paulem Maratem.⁴⁰⁸ Jean Jaurès sám v určitém smyslu tápe, jak se k této situaci postavit. Na jedné straně lze vyčíst z jeho díla snahu o jistou legitimizaci, na straně druhé je v Jaurèsových slovech cítit jasná nenávist

⁴⁰⁵ BLANC, s. 174–183.

⁴⁰⁶ Tamtéž, s. 190.

⁴⁰⁷ PROUDHON, Pierre – Joseph, *General Idea of the Revolution in the Nineteenth Century*, New York 1969, s. 167. (orig. 1851)

⁴⁰⁸ JAURÈS, s. 120–123.

k nemorálním vraždám. Postesk autora v závěru své kapitoly vystihuje jeho postoj zřejmě nejlépe: „*Ale jakou hořkost zanechaly tyto konflikty v lidských duších.*“⁴⁰⁹

Pozici nejvýznamnějšího politika přebírá Robespierre zejména u Mathieze. Děje se tak však velmi nenápadně, možná i spíše nevědomě, a velmi postupně. Tento krok je tak činěn spíše kvůli mnohotvárnosti Dantona, který z hlediska své pragmatické politiky projevil hned několik různých, a tedy i odsouzeníhodných politických poloh.⁴¹⁰

Dle Stanislava Kostky Neumanna bylo každopádně hlavní snahou Maximiliena Robespiera zdiskreditovat alespoň jednoho velkého vůdce girondinské strany. Z pohledu tohoto autora by tímto došlo k politické eliminaci celého uskupení. V tomto okamžiku se v Kostkově díle dostává Maximilien Robespierre do popředí celého příběhu jako skutečný „Neúplatný“, který vidí dál než ostatní. Stanislav Kostka Neumann sám ostatně v této souvislosti přímo tvrdí, že diskreditace Girondy byl sám o sobě dobrý plán. Robespierre činil v této souvislosti čestnou věc, a Neumann vyjadřuje lítost nad tím, že se celý plán nepodařilo uskutečnit. Nelibost nad počínáním Girondy Neumann neskrývá, naopak na základě vybraných ukázek ze zpráv girondinských časopisů z inkriminované doby interpretuje postoj Girondy jako silně pragmatický. Neumann dále tvrdí, že odpor Girondy k těmto událostem vznikl až mnohem později, a to zejména vlivem toho, že zářijové události posílily primárně ultrarevolucionáře z pařížské Komuny, a nikoliv etablované a umírněné politické strany. Dle Neumanna se pak girondinští sympatizanti následně podíleli na drbech a výmyslech z pozdější doby, které zářijové masakry zahalily téměř až do mýtického hávu úděsnosti a strachu.⁴¹¹ Pro Neumanna jsou tyto kroky nepřijemné zejména z hlediska jejich dopadu na představu kontinuity revolučního dění. Představa nejednotné revoluce totiž pro socialistický příběh představuje jeden z největších problémů.

Osobou Maximiliena Robespiera se v době 2. světové války velmi důkladně zabýval již zmiňovaný Ralph Korngold (1941). Autorův náhled na osobu Maximiliena Robespiera nám však poskytne ideální srovnání jistého morálně-

⁴⁰⁹ Tamtéž, s. 124.

⁴¹⁰ MATHIEZ, s. 166–167.

⁴¹¹ NEUMANN, *Maximilián Robespierre*, s. 117–118.

socialistického schématu se schématem pevně marxistickým. Marxistický příběh si totiž cení právě oné osudovosti a vyšší spravedlnosti, kterou ve svých rukou soustředil lid jako takový. Korngold, který na Robespiera nahlíží ve zcela pozitivním světle však v části věnované zářijovým masakrům uvádí: „*Lid nechtěl spravedlnost, nýbrž pomstu.*“, což je vyjádření negující základ marxistické interpretace zářijových dní. Korngold tuto tezi primárně aplikuje na Robespierovu roli v jeho odmítnutí funkce předsedy revolučního tribunálu. Při popisu atmosféry Paříže si Korngold všímá i jistého mystického vytržení, které ovládlo mysl pařížských obyvatel. Sám autor uvádí, že „svědomí“ města tyto akce vlivem předchozích událostí plně schvalovalo.⁴¹² Obnovení jednoty lidu tedy přineslo i změnu samotné atmosféry ve městě. Pro autory tohoto příběhu je každopádně určitá legitimizace událostí vlivem určitého sebeurčení lidu charakteristická.

V samotném hodnocení zářijových masakrů se sice Korngold, jako zástupce autorů morálně-socialistických, se Soboulem a dalšími marxisty rozchází, vzácná shoda však panuje právě na osobě a charakteru Maximiliena Robespiera. Tento politik je právě oním spojovacím můstkem mezi intenzitou ideologie těchto autorů. Korngold tak typicky zdůrazňuje, že „*Žádný význačný historik neobviňuje Robespiera, že by byl nějakým způsobem odpovědný za krveprolití, ...*“, což ukazuje na výsadní postavení tohoto politika v myslích autorů třetího příběhu zářijových masakrů.⁴¹³ Robespierre tak vlastně představuje zhmotnění abstraktních principů, což je pozice, které se pragmatický Danton nemohl nikdy zhostit.

Na obranu Robespiera pak Korngold uvádí, že násilí masakrů vlastně ani nešlo prakticky omezit. Okolnosti nic takového neumožňovaly, a Robespierre se tak vlastně stal pouhou další figurkou na poli dějinné nutnosti, kterou nemohl ovlivnit. Korngold zachází dokonce i tak daleko, kdy tvrdí, že záměr proti lidu by jednoznačně vedl k občanské válce a anarchii., Za přispění zahraniční intervence by došlo ke skutečné národní tragédii. Korngoldův Robespierre je koneckonců obhajován i v opozici Georgesovi Dantonovi, neboť na rozdíl od známého pragmatika Dantona nebyl Robespierre žádným řečníkem k obyčejnému davu. Robespierre naopak představoval myslitele a zprostředkovatele vznešených

⁴¹² KORNGOLD, s. 163–164.

⁴¹³ Tamtéž, s. 164–165.

myšlenek.⁴¹⁴ Jako politik tohoto druhu tak tedy potřeboval ve svém okolí schopné jedince, kteří by jej zastoupili v otázkách více praktických. Walter Markov toto nepřímo potvrzuje, kdy ve svém díle zdůrazňuje roli Robespierrova spolupracovníka Couthona, jehož dopis městské radě Clermont-Ferrand zcela jistě sehrál svou roli v praktickém rozběsnění provincií.⁴¹⁵

Zcela v souladu s autory z úvodu tohoto příběhu však Korngold připouští, že Robespierre propásl svou šanci v záříjových masakrech, a to především šanci na svou obhajobu.⁴¹⁶ Opět je tak potvrzen určitý Robespierrov opotunismus, který ubírá Robespierrovi až do doby Alberta Mathieze jeho revoluční význam. Marxisté tuto vlastnost obecně zatlačili do pozadí, a tím vlastně poskytli Robespierrovi hlavní roli v revolučním příběhu.

V jednom z děl, které bylo editováno Walterem Markovem, lze v úvodu od Georgese Lefebvrea narazit na zajímavou pasáž, která pojednává právě o charakteru Maximiliena Robespierra. Ten je charakterizován jako politik, který si byl zcela jist rozdílným způsobem mezi vládou během revoluce, a vládou v době míru. Tímto způsobem ve své podstatě ospravedlňoval veškeré činy revoluční vlády.⁴¹⁷

V pozdních interpretacích marxistických autorů pak lze vysledovat zcela opačný trend. Tím je jakési zatlačení Maximiliena Robespierra, představitele revolučního a rovnostářského jakobínského pohledu, do pozadí. To je zřejmě dáno i dobou vydání těchto textů, která byla vydány v oscilující, a svého druhu jakékoliv ideologii nepřející době roku 1989. Ústřední role je tak tedy opět přiznána Georgesovi Dantonovi. To už samo o sobě značí jakýsi postupný přesun marxistické historiografie, minimálně tedy jeho československé části, směrem k politickému středu. V těchto interpretacích hrají prim osobnosti spíše umírněné, a nevyhraňující se k žádnému pólu. Danton, jako hlavní postava lidového povstání z 10. srpna 1792, a zároveň pozdější oběť velkého, „robspierrovského“, teroru, představuje pro tyto autory ideálního protagonistu takto pozměněného příběhu. Georges Danton tedy např. v Křivského příběhu hraje opět po mnoha letech roli

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 165.

⁴¹⁵ MARKOV, Walter (ed.), *Die Französische Revolution: Bilder und Berichte 1789–1799*, Leipzig 1989, s. 179–181.

⁴¹⁶ KORNGOLD, s. 165–166.

⁴¹⁷ MARKOV, Walter (ed.), *Maximilien Robespierre: 1758–1794*, Berlin 1961, s. 15.

politika, který burcuje národ k obraně vlasti. Je to tedy právě Danton, kdo má na starost praktickou organizaci vojenské obrany země. Křivský si je každopádně vědom zasazení svého díla do obrysů svého ideologického rámce, i přes všechny Dantonovy zásluhy je tak tento politik v roli ministra spravedlnosti představen jako součást vlády, která do záříjových událostí nijak nezasáhla.⁴¹⁸ Tímto způsobem se pozdní autoři této interpretace vlastně smiřují s příběhem prvním, se kterým sdílejí opětovnou víru v morální jednání. Pozdní marxisté tak touto cestou otevřeně přebírají morální hledisko liberálních autorů.

Záříjové masakry jsou u Křivského ostatně zmíněny právě v medailonku Georgese Dantona. To v jistém smyslu ukazuje na Dantonovo výsadní postavení u pozdně marxistických autorů. Tímto způsobem se totiž mohou vymezit vůči Maximilienu Robespierrovi. I v podání Josefa Hotmara je Danton představen jako politik, který vnímá teror jako nutnou součást revoluce. Tedy něco, co je třeba učinit, a je k tomu nutný pevný postoj, zkrátka bylo nutné „očistit“ Francii. Danton tak průběhu masakrů nebránil, neboť mu poskytovaly vhodnou půdu pro svůj vlastní politický postup. Josef Hotmar následně dokládá Dantonův nezájem o osudy vězňů konkrétními výroky tohoto politika, kterými v jistém smyslu omlouvá a ospravedlňuje zdání nezbytnosti těchto kroků. Hotmar sám pak o záříjových masakrech píše: „... zde všude lid vykonal bez soudu spravedlnost.“⁴¹⁹

Co se týče celkového hodnocení, Maximilien Robespierre je u Hotmara zcela zatlačen do pozadí. Hotmar tak činí právě vlivem Robespierrových postojů během záříjových událostí. Tento autor Robespierra kritizuje, neboť nečelil kruté pomstě pařížských obyvatel, jež byla „příčinnou krveprolití ve dnech 2. až 6. září 1792“. Maximilien Robespierre tedy neudělal nic, čím by záříjovým událostem zabránil. Hotmar nicméně vyslovuje myšlenku, že tak Robespierre učinil proti svému přesvědčení. Tímto krokem, i přes poskytnutí hlavního prostoru Georgesovi Dantonovi, stále zachovává pro Maximiliena Robespierra jakousi auru nedotknutelnosti. Tento jev je u marxistických autorů vysvětlitelný právě jejich fascinací jakobínskou ideologií. Robespierre je tak v marxistických očích prototypem zásadového politika s jasným politickým programem. Marxisté kromě toho rovněž považují záříjové masakry za obecný počátek teroru. I sám Hotmar tak

⁴¹⁸ KŘIVSKÝ, s. 34–35.

⁴¹⁹ HOTMAR, s. 117.

tedy zdůrazňuje Robespierrovo uznání institucionálního teroru jako politické nezbytnosti.⁴²⁰ Tento přechod každopádně značí určité odmítnutí „soboulovského“ proudu, a návrat k raným interpretacím tohoto příběhu.

Všeobecné přijetí Robespiera vrcholnou částí socialistického příběhu lze ostatně vysvětlit i tezí soudobého autora Marcela Gaucheta. V té tento autor tvrdí, že lidé přijali myšlenku Robespierrovské revoluční dynamiky. Gauchet v tomto ohledu zmiňuje Robespierrovo vyjádření: „*Občané, chcete revoluci bez revoluce?*“. V tomto vyjádření lze vysledovat právě ono skloubení kolektivní paniky se strachem o konec revoluce v takové podobě, jaká byla občanům dosud známa. I sám Marcel Gauchet se koneckonců ve svém díle řečnický ptá, co je to vlastně za revoluci bez překročení rámce zákonnosti.⁴²¹ V tomto ohledu tak Gauchet potvrzuje tezi socialisticko-marxistického diskurzu o nutnosti násilí. Násilí je pak z pohledu třetího příběhu prostředkem, jak docílit nového stádia společnosti.

3.5 Koncept pátý: společnost a její myšlení

Společnost představuje základní prvek, kterému je v rámci třetího příběhu rovněž věnována velká pozornost. Oproti předchozím koncepcím však socialisticko-marxistický příběh jako jediný předkládá pozitivní obraz společnosti. I svého druhu protosocialisté jako byl např. Phillipe Buchez, proslulý saint-simonista, pracují s představou obyvatelstva, které je vtaženo do spirály nevyzpytatelných událostí. Obyvatelstvo samotné dle těchto autorů neneso žádnou vinu, neboť násilí slouží jako prostředek k obnovení jednoty společnosti.⁴²²

Byť již Blanc vyjadřuje své přesvědčení o tom, že v těchto dnech došlo často k zaměňování obyčejných zločinů s akty politické pomsty, nelze zastřít, že zářijové masakry u tohoto autora evokují jakousi nezměrnou společenskou sílu. Ta je na první pohled hroživá. I přesto ale představuje určitý revoluční aspekt, který evokuje dosažení něčeho, co jednotlivec již nemůže ovlivnit a musí se nechat vést většinou. Blanc sám rovněž popisuje, že veškeré dění masakrů bylo takřka identické. Člověk se sice setkával s až fanatickou krutostí, ta ovšem byla doplněna o jisté

⁴²⁰ Tamtéž, s. 187.

⁴²¹ GAUCHET, s. 99.

⁴²² BUCHEZ, s. 406–407.

nezaměnitelné vlastenecké nadšení. Paříž tak byla v obrazu tohoto autora nechána napospas děsu, pocitu obklopení zrádci, falešným pověstem, ale i nadšení a sounáležitosti, která vyburcovala společnost k rozhodné akci.⁴²³ Tato akce pak vlastně vytvořila novou politickou a společenskou situaci, ze které již nebylo cesty zpět. Pro Blanca toto ovšem nepředstavuje a priori špatnou věc. Utužení vztahů mezi revolucionáři dle něj posílilo revoluci i její obecnou představu z vnějšího pohledu.

Tyto „*excès de délire*“, jak sám Louis Blanc zářijovým masakrům přezdívá, tedy vznikly z nebezpečí a strachu, které zachvátily již tak křehkou mysl pařížských obyvatel, těžce zkoušenou překotnými událostmi revolučních let. Zářijové události jsou tak spojením čistého vlasteneckého nadšení s děsivou vnější spontánností. Díky ní člověk cítil jakési propojení s vyšším celkem, který jej přesahuje. Pro Blanca toto propojení funguje jako určitá spojnice mezi jednotlivými revolučními událostmi. Louis Blanc na jednu stranu zdůrazňuje sjednocení národa a jeho vysvobození z okovů. Na druhou stranu Blanc připouští nemorálnost vraždění ve věznicích, která francouzský národ zavazuje k tomu, že již není žádné cesty zpět.⁴²⁴

Vliv raných koncepcí socialistického příběhu lze ilustrovat i na interpretaci společnosti Stanislava Kostky Neumanna. Pokud se zaměříme na samotné zářijové masakry roku 1792, Neumann popisuje dosti živě již samotnou cestu pruských a rakouských jednotek Francií: „*plenili, pálili, děcka v kolébkách zabijeli*“. Popis Komuny povolávající obyvatelstvo k obraně, a vlastenecké proslovy Vergniauda a Dantona se staly předpokladem vzniku nového stadia revoluce: „... *na okamžik se zdálo, že nebezpečný vpád nepřátelský sjednotil všechny revoluční síly Francie*.“ Jak Neumann dále podotýká: „*Vlastenecké delirium zmocnilo se města*.“⁴²⁵ U Neumanna tedy představuje nová fáze revoluce především další změnu v kolektivním myšlení společnosti. V období roku 1792 podle tohoto autora dochází k nahrazení individualismu kolektivní představou celistvého lidu. Tento přístup je u Neumanna dán jeho fascinací kolektivní stránkou socialistického hnutí v jeho morální podobě. U Neumanna tak dochází k ospravedlnění násilných

⁴²³ BLANC, s. 150–169.

⁴²⁴ Tamtéž, s. 194–195.

⁴²⁵ NEUMANN, *Maxmilián Robespierre*, s. 116.

událostí primárně kvůli jeho představě nezkaženého lidu, který skrze postupný vývoj dosáhne svého cíle.

Tuto tendenci postupného vývoje, ztělesněné např. průběžnou sekularizací společnosti, v jistém smyslu potvrzuje i francouzský kulturní historik spojovaný se školou *Annales* Roger Chartier (1981). Ten tvrdí, že to byly právě postupně zaváděné revoluční ideje, které potvrzují akceptaci samotné revoluce v kolektivním myšlení.⁴²⁶ Kolektivní mentalita tak potvrdila vstup společnosti do nové fáze vývoje.

Obecně lze rovněž konstatovat, že Neumann masakry zasazuje do společenské situace, ve které nebyly dostatečně reflektovány oběti srpnového povstání. Neumann ostatně uvádí, že drtivá většina zdrojů líčí zářijové masakry jako něco, čemu nikdo nechtěl zabránit, či něco, co bylo běžnému člověku lhostejné. Tyto tendence jsou v podání tohoto autora paradoxními důvody samotného násilí.⁴²⁷ Nenávist k *ancien régime* nabyla na intenzitě právě vlivem přechodu do nové fáze revolučního vývoje.

Věznění lidé v Paříži sice nepředstavovali nějaké významné riziko, na druhou stranu ale Neumann uvádí, že toto věznění bylo nezbytné, a to právě vzhledem k určitému ideologickému zdůvodnění. Masakry tak proběhly bez velkých protestů, neboť významní představitelé jim nechali volný průběh, veřejnost masakry přijala pozitivně či lhostejně, a venkov tyto události schvaloval, a v podobě sobě vlastní je rovněž napodobil. Důvodem zářijových masakrů roku 1792 tak je primárně mocenský vliv. Ten je i stěžejním důvodem, proč nikdo z vedoucích a odpovědných představitelů žádným způsobem do průběhu těchto krvavých událostí nezasahoval.⁴²⁸ Takto nastavený pohled vlastně ospravedlňuje samotné násilí dějinnou nutností, proti které se nelze žádným způsobem postavit.

Kolektivní mentalitou revoluční společnosti se zabýval zejména francouzský historik Georges Lefebvre. Tento historik uvádí, že odpovědnost za masakry je připisována Jeanu Paulu Maratovi. Dle něj by však neměla být opomenuta i role radikálních dobrovolníků. Kolektivní mentalita totiž tyto masakry

⁴²⁶ CHARTIER, Roger, *The Cultural Origins of the French Revolution*, Durham – Londýn 1991, s. 107. (orig. 1990)

⁴²⁷ NEUMANN, *Francouzská revoluce*, s. 48.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 49–50.

ve své podstatě umožnila, přičemž tato kolektivní mentalita vyplývala z vnějších okolností. Samotný rozsáhlý popis úvodní rozbušky v sekci Poissonnière, a následných masakrů, je pak již klasickou ukázkou dobového dějepisce. Lefebvre si nicméně všímá ještě jedné zásadní informace, a sice fenoménu, který se opakuje v mysli většiny historiků Velké francouzské revoluce. Fenomén teroru v roce 1792 zdůraznil politické, náboženské a sociální důsledky tzv. druhé revoluce z 10. srpna 1792.⁴²⁹

Důraz na tyto aspekty je pochopitelný právě díky vlivu kolektivní mentality. Výraz jako „*Trestající vůle*“, která vyprovokovala hrůzy zářijových dní, je pak jen dalším dokladem přesvědčení autora o hlavní roli kolektivní mentality v problematice masakrů.⁴³⁰

Lid jako takový se následně v očích Alberta Soboula stává nositelem pravdy, čímž nahrazuje boha, a tím vlastně i koncept náboženství. U tohoto autora tedy představuje lid celistvou společnost. Akce pařížského lidu během zářijových masakrů tak byly jasným potvrzením svrchovanosti, která byla zdůrazněna faktickou rezignací legálních institucí na jakoukoliv akci. V tomto pojetí je tedy lid skutečně suverénní entitou. Kromě toho hraje rovněž roli hlavního strážce spravedlnosti. Pro potvrzení svých tezí Soboul např. popisuje činnost a vliv pařížských sekcí na běžný život obyvatel Paříže. Během tohoto popisu pak dokonce nazývá pařížské sekce jako instituce „*prvního přirozeného soudu*“. To samo o sobě značí jakýsi stvořitelství, který je okolo širokých vrstev obyvatel revoluční Francie vytvářen. Pařížský lid pak tímto způsobem jaksi nevědomě demonstroval svou faktickou, ale i symbolickou moc. Jinými slovy, lid se stal novým „všemohoucím“, který podle svého uvážení tuto faktickou moc předával svým zástupcům.⁴³¹ Tato teze tak vlastně v určitém směru navazuje na rané interpretace tohoto příběhu. V těchto interpretacích hledali autoři tohoto příběhu návrat jistého náboženského řádu, který by do společnosti vrátil ztracenou morálku.

Ostatně slova samotného Soboula: „..., *podle názoru lidu náleželo vykonávání spravedlnosti svrchované moci a lid se jí také v tomto případě chopil.*“,

⁴²⁹ LEFEBVRE, *La révolution*, s. 263–264.

⁴³⁰ Tamtéž, s. 140.

⁴³¹ SOBOUL, *Pařížští sansculoti*, s. 131–138.

naprosto jasně potvrzují přístup konstituující lid jako svébytnou a suverénní jednotku, která zaujímá v žebříčku hodnot absolutní prvenství.⁴³²

Někteří autoři přirozeně poukazují na to, že aktivita nižších vrstev Paříže během zářijových masakrů roku 1792 představovala násilnou hrozbu.⁴³³ Tato faktická síla lidu je zcela ukázkově předvedena v Soboulově díle *Národní armáda za Francouzské buržoázní revoluce*. Zde např. typicky spojuje obranu národa s obranou revoluce, jako nedílného spojení těchto dvou entit. Slovy Soboula: „*Lidové masy vzaly do svých rukou obranu svého národa.*“⁴³⁴ Tato svého druhu „*sociální nenávisť*“ je pak důsledkem komplexního vzrůstu strachu z vnějšího i vnitřního nepřítele.⁴³⁵ Hlavním viníkem je tedy vnější intervence, která je i hlavním důvodem konfliktu, který v revoluční společnosti opětovně vznikl.

Ostatně i Walter Markov ve svém díle pojednávajícím o francouzském duchovním a revolucionáři Jacquesovi Rouxovi hodnotí stav pařížské mysli jako entitu, která umožnila vznik nadosobního hněvu lidu. Tento hněv pronikl skrze zdi věznic, a umožnil tak popravy osob, které byly považovány za nebezpečné.⁴³⁶ Tímto způsobem došlo k určitému sjednocení nejednotné představy společnosti, která se musela vyrovnávat se specifickou formou vlády.

Již samotná základní myšlenka jednoho ze Soboulových textů: „*Revoluční lid se ukázal hoden svých dějinných úkolů a překonal dvojí nebezpečí: vnější i vnitřní.*“, pak v jistém smyslu ve čtenáři evokuje velikost a fatální osudovost, se kterou se na stránkách jeho obrazu setkává.⁴³⁷

Rozšiřující prvek vnesl do socialisticko-marxistické interpretace Georges Rudé. Ten se ve svém díle zabýval typologií a myšlením davu. V tomto směru navázal na slavného sociologa Gustava Le Bona (1895), který ve svém díle z přelomu 19. a 20. století uvedl první ucelenou charakteristiku davového chování.

⁴³² SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 189–190.

⁴³³ ANDREWS, Richard Mowery, *Social Structures, Political Elites and Ideology in Revolutionary Paris, 1792-94: A Critical Evaluation of Albert Soboul's "Les sans-culottes parisiens en l'an II"*, *Journal of Social History*, Vol. 19 (1), 1985, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/3787919>), [citováno k 14.5.2022], s. 73.

⁴³⁴ SOBOUL, Albert, *Národní armáda za Francouzské buržoázní revoluce (1789–1794)*, Praha 1951, s. 43. (orig. 1945)

⁴³⁵ SOBOUL, *Velká francouzská revoluce*, s. 190.

⁴³⁶ MARKOV, Walter, *Die Freiheiten des Priesters Roux*, Berlin 1967, s. 144.

⁴³⁷ SOBOUL, *Národní armáda*, s. 42.

Tuto charakteristiku lze částečně aplikovat právě na dav, který spáchal zářijové masakry.⁴³⁸

Ačkoliv tak např. Albert Soboul ztotožnil lid jako celek se všeobecným dobrem, u autorů pozdějších dochází k reformulaci tohoto pojmu. George Rudé, který se se Soboulem jinak v jistých aspektech prolíná, je tak zřejmě nejvýraznějším autorem tohoto proudu. Rudé se vymezuje jak proti takto „soboulovsky“ nekritickému hodnocení, tak i proti ztotožnění pojmů „lid“ a „dav“. Ve svém díle tak analyzuje rozdíly a charakteristiky obou výše zmíněných entit. Rudé však primárně kritizuje Le Bonovu koncepci širokých revolučních vrstev. Le Bon totiž z pohledu Rudého ve svém díle dochází právě ke ztotožnění pojmů „lid“ a „dav“.⁴³⁹ Pro socialisticko-marxistický příběh však tato interpretace představuje zásadní problém, který neguje výsadní postavení lidu jako takového.

V marxistické koncepci je tak Le Bonův obraz davu kritizován, přičemž kritika se zaměřuje především na opomínání historických faktů a tendenční pojetí.⁴⁴⁰ Tento marxistický postoj je vysvětlitelný snahou o legitimizaci pojmu „lid“. Ten totiž v Le Bonově podání podle marxistů ztrácí své morální kvality.

Řešení tohoto problému tak Rudé vidí právě v rozdělení společnosti na dvě složky, tedy lid a dav. Toto rozdělení každopádně v marxistickém pojetí nepředstavuje ani tak snahu o rehabilitaci zářijových masakrů, jako spíše snahu o ospravedlnění pozice lidu, který tímto krokem získává opět svou čistotu. Pachatelem násilností se tak stává další neosobní entita, tedy dav. Ten je skrze své negativní konotace postaven do opozice lidu samotnému. Lid je naopak jeho protikladem. Dle tohoto marxistického pojetí dav vzniká v případě výjimečných situací. Takovou situací je např. ohrožení společnosti vnějšími silami. Společnost je v takové situaci následně rozčleněna právě na negativní dav a pozitivní lid. Dav zářijových masakrů tedy sice vzniká z oné tolik proklamované paniky vzniklé vojenskými porážkami, své kořeny má ale rovněž v civilní sféře. Charakteristikou tohoto davu se pak dle Rudého stává násilí a impulzivnost, která je protkána náchylností k fámám a panice. George Rudé sám tomuto obrazu napomáhá zdůrazněním, že masakrům sice přihlížela majorita, ale samotné provedení

⁴³⁸ LE BON, Gustave, *The Crowd: A Study of the Popular Mind*, Mineola 2002, s. 105. (orig. 1895)

⁴³⁹ RUDÉ, *The crowd*, s. 252.

⁴⁴⁰ Tamtéž, s. 257.

spočívalo na bedrech malých skupinek kriminálníků. Tento fakt potvrzuje onu tezi o vyčleněném davu stojícím mimo neposkvrněný lid.⁴⁴¹ Tímto způsobem pak vlastně dochází k opětovnému prolnutí prvního a třetího příběhu v této konkrétní tezi.

⁴⁴¹ Tamtéž, s. 257.

Závěr

Záříjové masakry roku 1792 jsou rozporuplnou událostí. Dokonce by se dalo říci, že se jedná o událost, která přímo rozděluje společnost, badatele i laické čtenáře. V tomto smyslu byla rozdělena i tato práce, neboť z hlediska dílčích interpretací revolučních událostí lze záříjové masakry pozorovat, a přirozeně tedy i zkoumat, v zásadě trojí optikou. Každý pohled přitom vykazuje jedinečné a svébytné rysy.

Dva z těchto tří pohledů si jsou podobné snahou o jakési ospravedlnění masakrů, byť každý z nich pracuje s jinými narativy i výrazivem. To je dáno tím, že vycházejí z diametrálně odlišného prostředí a kořenů. Jedná se o příběh první, a příběh třetí (tedy příběh liberální a příběh socialisticko-marxistický), které tak v této práci představují jakousi uzavřenou podkovu, která mezi svými rameny svírá příběh konzervativní, jenž se jakoby snaží vymanit z tohoto sevření. Byť však otevřeně hlásá svou nenávist a odpor k revoluci, bez příběhu prvního a třetího tento koncept postrádá svůj samotný základ, a sice revoluční ideály, vůči nimž by se mohl vymezovat.

V této souvislosti je nesmírně zajímavé číst Burkeovy *Úvahy o revoluci ve Francii*, které byly vydány již roku 1790, tedy 2 roky před událostmi na počátku září 1792.⁴⁴² Slova tohoto konzervativního myslitele totiž v jistém smyslu předjímalí inkriminované události: „*Sochy spravedlnosti a Milosrdenství by mohly být na chvíli zahaleny. Citlivější povahy, ohromené strašlivou nezbytností, v níž morálka přivoluje dočasněmu suspendování svých pravidel v zájmu svých principů, by se mohly odvrátit, zatímco by podvod a násilí dokončovaly zkázu nepravé šlechty, jež útlakem a pronásledováním zneuctila lidský rod.*“⁴⁴³ Nejsou to snad přenesená slova Robespiera či Marata, kteří v zájmu morálky volali po nezbytnosti drakonických opatření? A Burke pokračuje: „*Osoby nejvíce se hrozící prolévání krve, zrady a svévolné konfiskace by mohly zůstat tichými diváky této občanské války neřestí.*“⁴⁴⁴

⁴⁴² BURKE, s. 5. (orig. 1790)

⁴⁴³ Tamtéž, s. 142.

⁴⁴⁴ Tamtéž, s. 142.

Pokud lze pohled na zářijové masakry popsat jedním slovem, byl by to pravděpodobně rozpor, resp. výše zmíněná rozporuplnost již v jejich samotné povaze. Např. Albert Soboul ve své koncepci všemocného lidu definuje sekce jako instituce „*prvního přirozeného soudu*“, což je samo o sobě tvrzení implikující čistotu a spravedlnost jejich členů.⁴⁴⁵ V popisu soudobých autorů jsou však někteří členové těchto sekcí nazýváni přímo zločinci, tak jako např. Germain Truchon ze sekce Gravilliers, který byl nazván velmi libozvučně: „*bezskrupulózní a bezzásadový intrikán*.“⁴⁴⁶ Tento extrémní nesoulad, zde ukázaný jen na naprosto odlišné interpretaci činnosti pařížských sekcí, je typickým rysem obrazu revolučního dění roku 1792. Konečně, tuto nesourodost a nemožnost konsensu vystihl i historik Donald Sutherland, který v jednom ze svých článků uvedl: „*Současníci věděli, že lidové lynčování je zásadním problémem, a proto se vyhýbali jeho řešení. Historici ovšem nemusí činit totéž.*“⁴⁴⁷

Zářijové masakry jako svého druhu první revoluční teror, instinktivní a spontánní, jsou tak vlastně v očích historiků determinantem překotných událostí revoluce. V nich se již naplno projevil přesun moci faktické i symbolické do rukou abstraktních, nadosobních sil, jako byla např. revoluční pařížská Komuna. Ta s konečnou platností převzala iniciativu v rozbourěném revolučním dění.⁴⁴⁸ A tím se dostáváme opět k oné rozporuplnosti, která převládá nade vším. I liberální historik John Dalberg-Acton si koneckonců ve svém díle položil otázku, zda měla být Francie vedena násilím a krví, nebo lidmi svobody.⁴⁴⁹ Významný německý historik Ernst Schulin odsoudil rok 1792 jako rok radikalizující se revoluce, zosobněnou právě zářijovými masakry, přičemž celou fázi teroru následně označil za „*Nejhorší rok a půl francouzských dějin*“. A přesto obratem tvrdí, že vládu teroru lze chápat jen a pouze jako odpověď na vnitřní a vnější ohrožení revoluce. Tento krok byl totiž nutný k vyřešení nastalé krize a vyhnutí se neúspěchu revoluce jako celistvé entity.⁴⁵⁰

⁴⁴⁵ SOBOUL, *Pařížští sansculoti*, s. 131.

⁴⁴⁶ SLAVIN, Morris, *Jacques Roux: A Victim of Vilification*, French Historical Studies, Vol. 3 (4), 1964, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/286155>), [citováno k 19.5.2022], s. 532.

⁴⁴⁷ SUTHERLAND, *Justice*, s. 162.

⁴⁴⁸ MALIA, Martin E., *Lokomotivy dějin: revoluce a utváření moderního světa*, Brno 2009, s. 266.

⁴⁴⁹ DALBERG-ACTON, s. 209. (orig. 2006)

⁴⁵⁰ PALAORO, Simon, *Walter Markov, Eberhard Schmitt und Ernst Schulin – Deutsch – deutsche Revolutionsgeschichte nach 1945*, in: *Revolution und Klio: die Hauptwerke zur Französischen Revolution*, ed. PELZER, Erich, Göttingen 2004, s. 287–288.

Prvním tématem, který obecně rozděluje historiky tak je v prvé řadě samotná otázka ospravedlnění masakrů. Mezi historiky liberálního a socialisticko-marxistického příběhu nicméně panuje shoda na jejich nezbytnosti pro průběh samotné revoluce. Oba příběhy nicméně v tomto ohledu vycházejí z odlišného základu. Liberálové v této souvislosti pracují s problematikou morální čistoty revoluce, která je pošpiněna bahnem a špínou vražd. Nejlépe lze ostatně tento fenomén demonstrovat na díle Alphonse de Lamartinea. Revoluční ideály jsou tak narušeny nečistou myšlenkou animálního násilí, což je dokladem nemorálního jednání širokých vrstev, které nejsou vedeny žádným morálním subjektem. Tento autor pak v souladu s touto tezí o čistotě uvádí: „*Revoluce, jež by zůstala vždy a všude čista, dobyla by vesmír ideám svým.*“⁴⁵¹

A přesto, nebo spíše právě proto, lze z pohledu liberálního příběhu na zářijové masakry nahlížet i tak, že se jedná o událost, která své okolí donutila se zamyslet, a zachytit překotné události.⁴⁵² A to nejen s ohledem na politické a společenské záležitosti, ale např. i v otázce umění, neboť zářijové masakry byly nespornou a extrémně přitažlivou inspirací.⁴⁵³ Tyto události ovlivnily poměrně velké množství význačných básníků, mezi které lze zařadit např. Carousela.⁴⁵⁴ Kromě toho se však zářijové masakry silně projevíly např. i v revoluční tvorbě karikatur, tedy v umění, které bylo bližší lidovým vrstvám. V tomto případě lze jmenovat alespoň tvorbu Jamese Gillraye.⁴⁵⁵ Socialisticko-marxistický příběh naproti tomu tuto otázku čistoty téměř vůbec neřeší. Masakry jsou jen epizodou, která dokládá přirozený vývoj společnosti. Shoda těchto dvou příběhů každopádně ukazuje na oboustrannou potřebu uchránit pozici revoluce před útoky konzervativní reakce. Konzervativní příběh tak jako jediný masakry zcela odsuzuje. Důvodem je

⁴⁵¹ LAMARTINE, s. 211.

⁴⁵² Éric SAUNIER, *Lire pour résister, lire pour instruire: La revue de presse de Toussaint Bonvoisin*, Annales historiques de la Révolution française, No. 373, 2013, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/43489499>), [citováno k 23.5.2022], s. 123.

⁴⁵³ THOMAS, Gordon K., "Glorious Renovation:" Wordsworth, Terror, and Paine, *The Wordsworth Circle*, Vol. 21 (1), 1990, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/24042878>), [citováno k 20.5.2022], s. 3.

⁴⁵⁴ HADLEY, Karen, *The Crisis of Discourse and the Rise of History in The Prelude 's Revolution Books*, *Modern Philology*, Vol. 111 (4), 2014, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/10.1086/675406>), [citováno k 19.5.2022], s. 827–828.

⁴⁵⁵ RIBNER, Jonathan P., *The spectre of invasion: From the French Revolution to the Channel Tunnel*, *The British Art Journal*, Vol. 18 (1), 2017, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/26450282>), [citováno k 17.5.2022], s. 3.

zejména konzervativní pojetí, které zářijové masakry hodnotí jako událost stojící mimo dějiny Francie.

Dalším zásadním tématem v reflexi zářijových masakrů, které lze vysledovat u všech tří příběhů těchto událostí bez výjimky, pak je tolikrát zmiňovaný strach. U mnoha autorů obrazu masakrů ovšem tento strach představuje iracionální vyjádření jejich vnitřního já. I přesto však má svou nezpochybnitelnou váhu. Zejména liberální autoři toto extrémní zdůraznění strachu chápou jako přirozenou reakci společnosti, která prožila nejen vnější revoluci společenských a sociálních podmínek, ale i vnitřní (r)evoluci vlastního vědomí. U liberálů tedy strach stojí u zrodu samotných masakrů. Toto však není interpretováno a priori jako negativní jev, ale opět jako důsledek absence autority, která by tento stav dokázala usměrnit. V konzervativním pojetí je pak tento problém ještě více zdůrazněn. Konzervativci vycházejí z podobného východiska, tedy že problémem byla nepřítomnost jakékoliv morální autority. Dále však oproti liberálům vycházejí rovněž z toho, že společnost samotná je zkažená již ze své podstaty. Tento rozdíl vychází primárně z konzervativního odmítnutí revoluce jako celku. Jinými slovy odstranění morálních autorit ancien régime, tedy aristokracie a církve, představuje odmítnutí konsolidovaného systému. S problematikou strachu dále souvisí i představa spojení otázky národní s otázkou sociální. Tuto otázku si přivlastnil zejména příběh socialisticko-marxistický. Strach o osud revoluce je tímto způsobem spojen s osudem národa. Díky tomu pak lze na revoluci nahlížet primárně jako na revoluci sociální, což je základní východisko historiků tohoto příběhu.

Tématem, který rozděluje všechny tři příběhy je dále otázka teroru. V případě liberálního příběhu teror jako takový představuje ukázkově antagonistický boj revoluční vůle s určitou proti-vůlí. Stejně tak tento antagonismus vidí liberální historici v případě zářijových masakrů, které představují černobílý souboj, ve kterém porážka znamená porážku samotné revoluce.⁴⁵⁶ Liberální autoři tak nemohou zcela odsoudit myšlenku teroru, neboť by tím odsoudili k zániku celou revoluci. Tuto myšlenku opětovně zdůraznila i Lynn Hunt (1984), která tento

⁴⁵⁶ STAROBINSKI, Jean, *Symboly rozumu: proměny umění a revoluce*, Brno 2003, s. 29. (orig. 1973)

antagonismus potvrdila skrze analýzu symbolů revoluce.⁴⁵⁷ Slovy Donalda Sutherlanda: „*Násilí tedy definuje Velkou francouzskou revoluci, a rozděljuje její historiky.*“⁴⁵⁸ Tato slova jsou zcela pravdivá, neboť autoři příběhu konzervativního s určitým antagonismem žádným způsobem nepracují. Hrůzné události teroru jsou pro tyto autory dokladem jejich teze o hrubém a nevzdělaném lidu. Ten, protože není usměrňován žádnou morální autoritou, přináší jen násilí. Historici socialisticko-marxistického příběhu sice pracují rovněž s jistou formou antagonistického pojetí masakrů, samotné násilí a teror však představují pouhý doklad přirozeného vývoje. Násilný teror tak v tomto pojetí není odsouzen jako a priori špatná věc. Pro tyto autory je totiž důležitý primárně sociální pokrok, který je hnán vpřed i touto formou násilí.

Záříjové masakry každopádně v očích historiků nejenže zlomily girondinskou trpělivost, která byla ostatně událostmi roku 1792 již tak dost zerodovaná, ale rozštěpily i girondinskou sílu k obraně jedné specifické vize revoluce. Na takovém výsledku záříjových masakrů se shodnou všechny tři příběhy bez výjimky. Každý z nich však vychází z jiných předpokladů, přičemž první i třetí příběh v tomto ohledu vychází z určitého pojetí dvou revolucí. Liberální příběh tak vychází z pojetí revoluce legální a revoluce ilegální. Socialisticko-marxistický příběh oproti tomu vychází z určité představy revoluce roku 1789 a revoluce „rovnosti“ roku 1792. Zejména v případě třetího příběhu jsou vítězi záříjových masakrů politicky primárně jakobíni, a sociálně, minimálně z pohledu revoluční propagandy, především sansculoti. Tento přístup je pochopitelný zejména kvůli fascinaci mnohých autorů jakobínskou politikou. I díky této skutečnosti hrála v marxistických představách francouzská revoluce specifickou roli modelu. Konzervativní příběh sice tento výsledek reprodukuje, ale rozhodně jej neakceptuje. Tento přístup konzervativních autorů je dán zejména jejich neochotou přiznat revolučnímu dění jakoukoliv legitimitu. Důvodem tohoto pohledu je zejména odstranění tradičních principů starého režimu.

Typickým rysem všech tří příběhů je pak rovněž určení hlavní kolektivní oběti masakrů. V případě liberálního i konzervativního příběhu je tento trend zcela neoddiskutovatelný, neboť tato role je přiřknuta odbojným kněžím. V případě

⁴⁵⁷ HUNT, *Francouzská revoluce*, s. 56.

⁴⁵⁸ SUTHERLAND, *Justice*, s. 129.

příběhu socialisticko-marxistického nicméně dochází k určité reformulaci. Odbojní kněží již nejsou představováni jako hlavní oběti, ale spíše jako hlavní nepřátelé, kteří byli odstraněni. Tato změna v interpretaci je vysvětlitelná snahou historiků třetího příběhu o nalezení jasného vnějšího nepřítele, proti kterému se lze vymezit. Tato snaha značí záměr zdůraznit emoční stránku souboje o revoluci, díky čemuž lze akceptovat i násilí. V krátkém díle věnovaném kultu rozumu a kultu nejvyšší bytosti tak např. Tomáš Garrigue Masaryk (1934) uvádí, že do roku 1792, a to dokonce i po pádu krále, se státní náboženství v jistém směru respektovalo. Zároveň však Masaryk pracuje s tezí Alphonse Aularda, podle které zavedení nových kultů představovalo obranu proti zhoubnému vlivu duchovenstva. Souběžně tyto kulty sehrály svou roli i jako prostředek, který v sobě spojil obranu revoluce s obranou národa stmelěného novým, ale opět naprosto zcela jasně definovaným univerzálním pojivem. Toto pojivo se pak přirozeně zcela jasně vymezilo proti odbojným katolickým představitelům.⁴⁵⁹ Tímto způsobem tak vlastně dochází k určitému prolnutí příběhu liberálního a socialisticko-marxistického v otázce antagonistického pojetí revoluce.

Jak již bylo řečeno výše, tato práce byla rozčleněna do tří základních částí. První částí byl příběh spojující v sobě rozdílné aspekty několika koncepcí. Zásadním prvkem tohoto příběhu je jakási ambivalentnost ve výkladu revoluce se zářijovými masakry, a revoluce, která v sobě tyto masakry jaksi z podstaty věci neobsahuje. Revoluce bez zářijových masakrů si tak zachovává svou čistotu a neposkvřněnost revolučních ideálů. Právě tato myšlenka je pro pochopení prvního příběhu stěžejní. V tomto případě totiž chápeme masakry jako událost, která odsoudila revoluci ke svému konci, respektive minimálně k její přeměně. Tato přeměna značila návrat ke tradičním způsobům vedení státu, byť samozřejmě v naprosto odlišném ideologickém hávu.

Druhý příběh zářijových masakrů představuje svého druhu automatické odmítnutí revoluce, a tím i zářijových masakrů jako takových. Již samotný původ této koncepce tedy vylučuje jakoukoliv legitimitu těchto událostí. Ačkoliv jsou zářijové masakry v tomto příběhu pokládány za jakési vyvrcholení revoluce, jež je zkažená již ze své podstaty, zářijové masakry hrají i roli opačnou. Masakry se

⁴⁵⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue, *Kult rozumu a nejvyšší bytosti (1793–1794)*, Praha 1934, s. 9.

přetavují do jakéhosi imaginárního nástroje, který buší do revoluce jako nejzřetelnější důkaz oné revoluční zkaženosti. Samotné extrémy těchto interpretací jsou koneckonců jasným důkazem toho, že francouzská revoluce představuje specificky rozpornou událost. I přesto si však, přes všechny své chyby a problémy v očích autorů konzervativní koncepce, revoluce zachovává jakousi image nedotknutelné a výjimečné události. Konzervativní historikové by však tuto výjimečnost aplikovali především na problematiku revoluce jako specifického vybočení z kontinuálního běhu dějin Francie.

Posledním příběhem této práce pak byla koncepce socialistických, a primárně pak marxistických autorů. Pro tento příběh je typický právě důraz na ekonomickou stránku revoluční situace. Ta determinovala nejen události zářijových masakrů, ale zejména i události srpnového povstání, a následně pak události pozdější. Ty se projeví ve formě nástupu jakobínského diktátu a hrůzovlády v podobě institucionálního teroru. Třetí příběh tak předkládá zářijové masakry jako události nutné, tedy přírodními zákony dané, kterým se jednoduše nedá vzepřít. Samotná interpretace průběhu těchto masakrů pak závisí především na podmínkách, ve kterých tato díla vznikala. Jak již bylo řečeno v krátkém úvodním textu k třetímu příběhu, interpretace těchto událostí se ve svém samém základu nijak zásadně neliší. Např. snaha o ospravedlnění násilného chování lidu, a tedy i snaha o zdůraznění oprávněnosti tohoto chování, nicméně získává v konkrétním srovnání vybraných autorů této koncepce jisté trhliny.

Problematika zářijových masakrů byla v průběhu 19., 20. a 21. století zkoumána poměrně široce, byť počet titulů věnujících se primárně těmto událostem není, samozřejmě s ohledem na množství literatury týkající se Velké francouzské revoluce jako celku, nikterak ohromující. Nejslavnější dílo tohoto druhu má tak stále na svědomí francouzský autor Pierre Caron, z jehož knihy dodnes čerpá množství soudobých autorů. Dnes však historikové Velké francouzské revoluce vesměs podrobují toto dílo kritice, která se ukazuje být jedním z nových trendů historiografie francouzské revoluce.

Jedním z nejdůležitějších poznatků této práce pak je určité propojení příběhu prvního s příběhem třetím. U obou příběhů totiž lze zaznamenat snahu autorů o ospravedlnění zářijových událostí, byť každý příběh vychází z jiných

základů. Tato práce tak tedy poskytla jedno z prvních a skutečně důsledných zhodnocení historiografie zářijových masakrů roku 1792.

V současné době lze zejména v anglicky hovořícím prostředí pozorovat stále sílící rozvoj zájmu o revoluční problematiku, a to i s ohledem na události zářijových masakrů. Namátkou tak lze jmenovat minimálně problematiku fám a podvrhů, kterými se v poslední době zabývali např. Timothy Tackett či Lynn Hunt. Jak se ukazuje, právě tato oblast skýtá vděčný prostor pro další badatelské aktivity, a to i v rámci vybraných konceptů uvedených v této práci. Díky těmto, a mnohým dalším novým výzvám lze tvrdit, že zájem o revoluční problematiku francouzského „věku svobody“ rozhodně nepohasíná.

Seznam pramenů a literatury

Seznam nevydaných pramenů

Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789, Légifrance: Le service public de la diffusion du droit, dostupné online (<https://www.legifrance.gouv.fr/contenu/menu/droit-national-en-vigueur/constitution/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789>), [citováno k 23.6.2022].

French Revolution Digital Archive, fond Archives Parlementaires, dostupné online (<https://sul-philologic.stanford.edu/philologic/archparl/>), [citováno k 16.5.2022].

Seznam pramenů

ANDRESS, David (ed.), *The Oxford Handbook of the French Revolution*, Oxford 2015.

ANDRESS, David, *The French Revolution and The People*, Londýn – New York 2006.

ANDREWS, Richard Mowery, *Social Structures, Political Elites and Ideology in Revolutionary Paris, 1792-94: A Critical Evaluation of Albert Soboul's "Les sans-culottes parisiens en l'an II"*, *Journal of Social History*, Vol. 19 (1), 1985, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/3787919>), [citováno k 14.5.2022].

AULARD, François – Alphonse, *The French Revolution: a political history, 1789–1804: Vol. II The Democratic Republic 1792–1795*, New York 1910. (orig. 1901)

BAKER, Keith Michael, *Transformations of Classical Republicanism in Eighteenth-Century France*, *The Journal of Modern History*, Vol. 73 (1), 2001, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/10.1086/319878>), [citováno k 16.4.2022].

BAKUNIN, Mikhail Aleksandrovich, *Bakunin: Statism and Anarchy*, Cambridge 1990. (orig. 1873)

BALLARD, Richard, *The Unseen Terror: The French Revolution in the Provinces*, Londýn – New York 2010.

BARRUEL, Abbe, *Memoirs, illustrating the History of Jacobinism: A Translation from the French: Part II. – Vol. II: The Antimonarchical Conspiracy*, Londýn 1797.

BASZKIEWICZ, Jan, *Francúzska revolúcia 1789–1794: občianska spoločnosť*, Bratislava 1989. (orig. 1983)

- BAX, Ernest – Belfort, *The Story of The French Revolution*, London 1892.
- BLANC, Louis, *Histoire de la Révolution française: Tome septième*, Paříž 1864.
- BLUCHE, Frédéric, *Septembre 1792, logiques d'un massacre*, Paříž 1986.
- BUCHEZ, Philippe – Joseph – Benjamin, *Histoire parlementaire de la Révolution française, ou Journal des assemblées nationales depuis 1789 jusqu'en 1815: Tome Dix – Septième*, Paříž 1835.
- BURKE, Edmund, *Úvahy o revoluci ve Francii*, Brno 1997. (orig. 1790)
- BURLEIGH, Michael, *Earthly Powers: The Clash of Religion and Politics in Europe, from the French Revolution to the Great War*, HarperCollins e-books (elektronická edice) 2007.
- CARLYLE, Thomas, *Dějiny francouzské revoluce: Díl III.*, Praha 1902. (orig. 1837)
- CARON, Pierre, *Les Massacres de Septembre: Avec une carte hors texte*, Paříž 1935.
- CENSER, Jack R. – HUNT, Lynn, *The French Revolution and Napoleon: Crucible of the Modern World*, Londýn – New York 2017.
- CENSER, Jack R., *Historians Revisit the Terror—Again*, Journal of Social History, Vol. 48 (2), 2014, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/43306019>), [citováno k 11.5.2022].
- CLEVES, Rachel Hope, *La terreur des esclavagistes: La révolution française et les origines de l'abolitionnisme en Amérique*, Annales historiques de la Révolution française, No. 363, 2011, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/41890476>), [citováno k 23.5.2022].
- COBB, Richard, *Reactions to the French Revolution*, Londýn 1972.
- COBBAN, Alfred, *Social Interpretation of the French Revolution*, Cambridge – New York 1999.
- COCHIN, Augustin, *La crise de l'histoire révolutionnaire: Taine et Aulard*, Paříž 1909.
- CONSTANT, Benjamin, *Des effets de la Terreur*, Paris 1797.
- CUMMING, Mark, *Allegory and Phantasmagory in "The French Revolution"*, The Journal of English and Germanic Philology, Vol. 86 (3), 1987, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/27709858>), [citováno k 4.3.2022].

- DALBERG-ACTON, John Emerich Edward, *Lectures on the French Revolution*, Londýn 1999.
- DAWSON, Christopher, *Bohové revoluce*, Praha 1997. (orig. 1972)
- DESAN, Suzanne, *The Family on Trial in Revolutionary France*, Berkeley – Londýn – Los Angeles 2004.
- DINWIDDY, John. R., *English Radicals and the French Revolution, 1800–1850*, in: *The Transformation of Political Culture 1789–1848*, edd. FURET, François – OZOUF, Mona, Oxford – New York – Beijing – Frankfurt - São Paulo – Sydney – Tokyo – Toronto 2015, s. 447–466.
- DOYLE, William, *The French Revolution: A Very Short Introduction*, Oxford 2019.
- DUBY, Georges, *Dějiny Francie od počátků po současnost*, Praha 2003. (orig. 1970)
- ELSHTAIN, Jean Bethke, *Hannah Arendt's French Revolution*, *Salmagundi*, No. 84, 1989, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/40548097>), [citováno k 23.3.2022].
- FEHÉR, Ferenc, *The Legitimacy of the French Revolution*, *French Politics and Society*, Vol. 7 (3), 1989, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/42844111>), [citováno k 19.3.2022].
- FERRO, Marc, *Dějiny Francie*, Praha 2006. (orig. 2001)
- FURET, François, *Francouzská revoluce*, Praha 2004. (orig. 1988)
- FURET, François, *Promýšlet Francouzskou revoluci*, Brno 1994. (orig. 1978)
- GAUCHET, Marcel, *Robespierre: l'homme qui nous divise le plus*, Paříž 2018.
- GAUTHEROT, Gustave, *Septembre 1792: Histoire politique des Massacres*, Paříž 1927.
- GAXOTTE, Pierre, *La révolution française*, Paříž 1928.
- GODECHOT, Jacques, *La contre – révolution : doctrine et action : 1789–1804*, Paříž 1984.
- GOUGH, Hugh, *The Terror in the French Revolution*, Londýn 2010.

- GREENBAUM, Louis S., *Talleyrand as Agent-General of the Clergy of France: A Study in Comparative Influence*, *The Catholic Historical Review*, Vol. 48 (4), dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/25017140>), [citováno k 9.3.2022].
- HADLEY, Karen, *The Crisis of Discourse and the Rise of History in The Prelude's Revolution Books*, *Modern Philology*, Vol. 111 (4), 2014, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/10.1086/675406>), [citováno k 19.5.2022].
- HAMPSON, Norman, *Maximilien Robespierre*, Paříž 1982. (orig. 1974)
- HANUŠ, Jiří – VLČEK, Radomír (edd.), *Interpretace francouzské revoluce*, Brno 2004.
- HELLER, Henry, *The Bourgeois Revolution in France, 1789–1815*, New York – Oxford 2006.
- HELMERT, Heinz – MARKOV, Walter, *Schlachten der Weltgeschichte*, Leipzig 1977.
- HIBBERT, Christopher, *Francouzská revoluce*, Ostrava 1999. (orig. 1980)
- HIGONNET, Patrice L. R., *Goodness beyond virtue: Jakobins during the French Revolution*, Cambridge 1998.
- HOBSBAWM, Eric, *The Age of Revolution 1789–1848*, New York 1996.
- HOLZAPFEL, Kurt – MARKOV, Walter (edd.), *Die grosse Französische Revolution 1789–1795: illustrierte Geschichte*, Berlin 1989.
- HOTMAR, Josef, *Dobrodružství Velké revoluce 1789–1799*, Praha 1989.
- HROCH, Miroslav, *Buržoazní revoluce v Evropě*, Praha 1981.
- HROCH, Miroslav, *Velká francouzská revoluce a Evropa 1789/1800*, Praha 1990.
- HUFTON, Olwen, *Women in Revolution, French Politics and Society*, Vol. 7 (3), 1989, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/42844107>), [citováno k 21.4.2022].
- HUNT, Jocelyn, *The French Revolution*, New York 2005.
- HUNT, Lynn, *Francouzská revoluce: politika, kultura, třída*, Brno 2007. (orig. 1984)
- HUNT, Lynn, *THE MANY BODIES OF MARIE ANTOINETTE: Political pornography and the problem of the feminine in the French Revolution*, in: *The*

French Revolution: Recent debates and new controversies, ed. KATES, Gary, Londýn – New York 2002, s. 279–301.

CHARTIER, Roger, *The Cultural Origins of the French Revolution*, Durham – Londýn 1991. (orig. 1990)

JAURÈS, Jean, *A Socialist History of the French Revolution*, Londýn 2015. (orig. 1898–1904)

KETCHAM, Ralph L., *France and American Politics, 1763-1793*, Political Science Quarterly, Vol. 78 (2), 1963, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/2146123>), [citováno k 15.5.2022].

KLEY, Dale K. van, *The Religious Origins of the French Revolution: From Calvin to the Civil Constitution, 1560–1791*, Londýn – New Haven 2008.

KORNGOLD, Ralph, *Robespierre a čtvrtý stav*, Praha 1948. (orig. 1941)

KRUSE, Wolfgang, *Die Französische Revolution*, Paderborn – Wien 2005.

KŘIVSKÝ, Petr, *Francouzská buržoazní revoluce*, Praha 1989.

KUHN, Axel, *Die Französische Revolution*, Ditzingen 2013.

KUTNAR, František, *Reakce státu v Čechách na Velkou revoluci francouzskou.*, Český časopis historický, Vol. 43, 1937, dostupné online (<https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:bf2c8de3-45b9-11e1-1027-001143e3f55c?page=uuid:bf2c8de4-45b9-11e1-1027-001143e3f55c>), [citováno k 16.3.2022].

KUTNAR, František, *Velká revoluce francouzská v naší soudobé kritice (Příspěvek ke vlivu Velké revoluce.)*, Český časopis historický, Vol. 40, 1934, dostupné online (<https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:bcc021c3-45b9-11e1-4758-001143e3f55c?page=uuid:bcc021c4-45b9-11e1-4758-001143e3f55c>), [citováno k 16.3.2022].

LACHENICHT, Susanne, *Die Französische Revolution*, Darmstadt 2012.

LAMARTINE, Alphonse de, *Historie Girondinů. Díl 3.*, Praha 1852. (orig. 1847 – 1848)

LE BON, Gustave, *The Crowd: A Study of the Popular Mind*, Mineola 2002. (orig. 1895)

LEFEBVRE, Georges, *Études sur la révolution française*, Paříž 1954.

- LEFEBVRE, Georges, *La révolution française*, Paříž 1968.
- LEFEBVRE, Georges, *The coming of the Revolution*, Princeton – Oxford 2019. (orig. 1939)
- LENÔTRE, Georges, *Les massacres de septembre*, Paříž 1972.
- LENÔTRE, Georges, *Život v Paříži za revoluce*, Praha 1940. (orig. 1936)
- LEWIS, Gwynne, *The French Revolution: Rethinking the debate*, Londýn – New York 2003.
- MADÉLIN, Louis, *Les hommes de la Révolution*, Paříž 1979.
- MADÖRIN, Max, *Die Septembermassaker von 1792 im Urteil der französischen Revolutionshistoriographie: 1792–1840*, Bern 1976.
- MALIA, Martin E., *Lokomotivy dějin: revoluce a utváření moderního světa*, Brno 2009. (orig. 2006)
- MANIQUIS, Robert M., *Holy Savagery and Wild Justice: English Romanticism and the Terror*, Studies in Romanticism, Vol. 28 (3), 1989, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/25600790>), [citováno k 5.3.2022].
- MARKOV, Walter (ed.), *Die Französische Revolution: Bilder und Berichte 1789–1799*, Leipzig 1989.
- MARKOV, Walter (ed.), *Maximilien Robespierre: 1758–1794*, Berlin 1961.
- MARKOV, Walter, *1789: die Grosse Revolution der Franzosen*, Leipzig 1989.
- MARKOV, Walter, *Die Freiheiten des Priesters Roux*, Berlin 1967.
- MARKOV, Walter, *Exkurse zu Jacques Roux*, Berlin 1970.
- MARKOV, Walter, *Revolution im Zeugenstand: Frankreich 1789–1799: Gesprochenes und Geschriebenes*, Leipzig 1986.
- MARKOV, Walter, *Revolution im Zeugenstand: Frankreich 1789–1799: Aussagen und Analysen*, Leipzig 1986.
- MASARYK, Tomáš Garrigue, *Kult rozumu a nejvyšší bytosti (1793–1794)*, Praha 1934.
- MATHIEZ, Albert, *Francouzská revoluce*, Praha 1952. (orig. 1922–1924)
- MAZEAU, Guillaume, *La violence évitée: citoyens ordinaires face à l'assassinat de Marat*, Revue d'histoire moderne et contemporaine (1954-), T. 57e (1), 2010, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/27862101>), [citováno k 19.3.2022].

- MCPHEE, Peter, *A Social History of France 1789–1914*, Londýn 2004.
- MCPHEE, Peter, *Robespierre: A Revolutionary Life*, New Haven 2012.
- MCPHEE, Peter, *The French revolution, 1789–1799*, Oxford 2001.
- MEJDŘICKÁ, Květa, *Čechy a francouzská revoluce*, Praha 1959.
- MEJDŘICKÁ, Květa, *Listy ze stromu svobody*, Praha 1989.
- MIGNET, François Auguste Marie, *Dějiny revoluce francouzské od roku 1789–1814: 1.*, Praha 1907. (orig. 1824)
- MICHELET, Jules, *Francouzská revoluce*, Praha 1989. (orig. 1847–1853)
- MICHELET, Jules, *Rekové a rebelové sladké Francie: výbor z dějin Francie*, Praha 1974.
- NEELY, Sylvia, *A Concise History of the French Revolution*, Lanham – Plymouth 2008.
- NEUMANN, Stanislav Kostka, *Francouzská revoluce: populární dějiny bojů francouzské společnosti na sklonku 18. století: Díl druhý: Zápas s občanskou reakcí*, Praha 1955.
- NEUMANN, Stanislav Kostka, *Maxmilián Robespierre: populární čtení historicko – politické*, Praha 1927.
- NORMAN, Will, *Nabokov and Benjamin: A Late Modernist Response to History*, *Ulbandus Review*, Vol. 10, 2007, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/25748166>), [citováno k 2.3.2022].
- NOWAK, Jerzy Robert, *Církev a Velká francouzská revoluce*, Olomouc 2003. (orig. 2003)
- OZOUF, Mona, *Revoluční svátky 1789–1799*, Brno 2006. (orig. 1976)
- OZOUF, Mona, *War and Terror in French Revolutionary Discourse (1792-1794)*, *The Journal of Modern History*, Vol. 56 (4), 1984, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/1880323>), [citováno k 1.3.2022].
- PALAORO, Simon, *Walter Markov, Eberhard Schmitt und Ernst Schulín – Deutsch – deutsche Revolutionsgeschichte nach 1945*, in: *Revolution und Klio: die Hauptwerke zur Französischen Revolution*, ed. PELZER, Erich, Göttingen 2004, s. 254–291.

- PATRICK, Alison, *Political Divisions in the French National Convention, 1792-93*, The Journal of Modern History, Vol. 41 (4), 1969, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/1878003>), [citováno k 12.5.2022].
- POPKIN, Jeremy D., *A Short History of the French Revolution*, New York 2016.
- PROUDHON, Pierre – Joseph, *General Idea of the Revolution in the Nineteenth Century*, New York 1969. (orig. 1851)
- QUINET, Edgar, *La révolution*, Paříž 1869.
- REICHARDT, Rolf, *Das Blut der Freiheit: Französische Revolution und demokratische Kultur*, Frankfurt am Main 2002.
- RIBNER, Jonathan P., *The spectre of invasion: From the French Revolution to the Channel Tunnel*, The British Art Journal, Vol. 18 (1), 2017, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/26450282>), [citováno k 17.5.2022].
- RUDÉ, George F. E., *The crowd in history : a study of popular disturbances in France and England 1730-1848*, New York – Londýn – Sydney, 1964.
- RUDÉ, George F. E., *The French Revolution*, New York 1991.
- SHUSTERMAN, Noah C., *All of his Power lies in the Distaff: Robespierre, Women, and the French Revolution*, Past & Present, No. 223, 2014, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/24545154>), [citováno k 14.5.2022].
- SHUSTERMAN, Noah, *The French Revolution: Faith, Desire and Politics*, New York 2014.
- SCHAMA, Simon, *Občané: kronika Francouzské revoluce*, Praha 2004. (orig. 1989)
- SCHEIBER, Edwin, *Die Septembermorde und Danton. Ein Beitrag zur Geschichte der französischen Revolution*, Leipzig 1912.
- SCHOFIELD, Thomas Philip, *Conservative Political Thought in Britain in Response to the French Revolution*, The Historical Journal, Vol. 29 (3), 1986, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/2639050>), [citováno k 15.3.2022].
- SINGER, Brian C. J., *Violence in the French Revolution: Forms of Ingestion/Forms of Expulsion*, Social Research, Vol. 56 (1), 1989, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/40970542>), [citováno k 19.3.2022].

SLAVIN, Morris, *Jacques Roux: A Victim of Vilification*, French Historical Studies, Vol. 3 (4), 1964, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/286155>), [citováno k 19.5.2022].

SLAVIN, Morris, *Section Roi – de – Sicile and the Fall of the Monarchy*, in: Bourgeois, Sans – Culottes and Other Frenchmen: Essays on the French Revolution in Honor of John Hall Stewart, edd. SLAVIN, Morris – SMITH, Agnes M., Waterloo 2006, s. 59–74.

SOBOUL, Albert, *Francouzská buržoasní revoluce 1789–1799*, Praha 1951. (orig. 1948)

SOBOUL, Albert, *Národní armáda za Francouzské buržoázní revoluce (1789–1794)*, Praha 1951. (orig. 1945)

SOBOUL, Albert, *Pařížští sansculoti: z dějin Velké francouzské revoluce*, Praha 1962. (orig. 1958)

SOBOUL, Albert, *Velká francouzská revoluce*, Praha 1964. (orig. 1962)

SOREL, Albert, *L'Europe et la révolution française*, Paříž 1889.

STAËL, Germaine de, *Considerations on the Principal Events of the French Revolution*, Indianapolis 2008. (orig. 1818)

STAROBINSKI, Jean, *Symboly rozumu: proměny umění a revoluce*, Brno 2003. (orig. 1973)

SUTHERLAND, Donald M. G., *Justice and Murder: Massacres in the Provinces, Versailles, Meaux and Reims in 1792*, Past & Present, No. 222, 2014, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/24544646>), [citováno k 18.5.2022].

SUTHERLAND, Donald M. G., *The French Revolution and Empire: The Quest for a Civic Order*, Malden – Oxford – Melbourne – Berlin, 2008.

TACKETT, Timothy, *Conspiracy Obsession in a Time of Revolution: French Elites and the Origins of the Terror, 1789-1792*, The American Historical Review, Vol. 105 (3), 2000, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/2651806>), [citováno k 12.5.2022].

TACKETT, Timothy, *Rumor and Revolution: The Case of the September Massacres*, French History & Civilization, Vol. 4, 2011, dostupné online (<https://h-france.net/rude/wp-content/uploads/2017/08/TackettVol4.pdf>), [citováno k 16.3.2022].

- TACKETT, Timothy, *When the King Took Flight*, Cambridge – Massachusetts – Londýn 2003.
- TAINÉ, Hippolyte – Adolphe, *Les origines de la France contemporaine: la révolution: Tome Deuxième*, Paříž 1904.
- TERNAUX, Mortimer, *Histoire de la Terreur 1792–1794*, Paříž 1863.
- THAMER, Hans – Ulrich, *Die Französische Revolution*, München 2004.
- THIERS, Adolphe, *Histoire de la Révolution française: Tome deuxième*, Paříž 1865.
- THOMAS, Gordon K., "Glorious Renovation:" Wordsworth, Terror, and Paine, *The Wordsworth Circle*, Vol. 21 (1), 1990, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/24042878>), [citováno k 20.5.2022].
- THOMPSON, Charles Willis, *The French and Russian Revolutions*, *Current History* (1916-1940), Vol. 13 (1), 1921, dostupné online (<https://www.jstor.org/stable/45329087>), [citováno k 18.5.2022].
- TINKOVÁ, Daniela (ed.), *Zrození občana: antologie dokumentů z Francouzské revoluce*, Praha 2015.
- TINKOVÁ, Daniela, *Francouzská revoluce*, Praha 2008.
- TINKOVÁ, Daniela, *Gironde mezi rudou a bílou I.*, in: *Interpretace francouzské revoluce*, edd. HANUŠ, Jiří – VLČEK, Radomír, Brno 2004, s 40–53.
- TINKOVÁ, Daniela, *Jakobíni v sutaně: neklidní kněží, strach z revoluce a konec osvěcenství na Moravě*, Praha 2011.
- TINKOVÁ, Daniela, *Ohyzda na prodej a „zmatení pojmů“. Koncept svobody a rovnosti v protirevolučních brožurách z českých zemí (1793–1799)*, in: *Francouzský švindl svobody: francouzská revoluce a veřejné mínění v českých zemích*, edd. MADL, Claire – TINKOVÁ, Daniela, Praha 2012, s. 101–142.
- TINKOVÁ, Daniela, *Revoluční Francie 1787–1799*, Praha 2008.
- TOCQUEVILLE, Alexis de, *Starý režim a revoluce*, Praha 2003. (orig. 1856)
- TULARD, Jean, *Fouché*, Praha 1999. (orig. 1997)
- VOVELLE, Michel, *The Revolution against the Church: From Reason to the Supreme Being*, Columbus 1991. (orig. 1988)
- WEBSTER, Nesta H., *The French Revolution: A Study in Democracy*, London 1919.

WILLMS, Johannes, *Tugend und Terror: Geschichte der Französischen Revolution*, München 2014.

Seznam literatury

TINKOVÁ, Daniela, *Revoluční Francie 1787–1799*, Praha 2008.

Resumé

The rigorous thesis “Historiography of the September Massacres in 1792“ represents a historiographic reflection of the September massacres, a crucial event which significantly influenced the course of the French Revolution. The rigorous thesis primarily focuses on analysing the western historiography view. The emphasis is placed on the pieces of work published in French, German, English, and Czech. The main aim of this rigorous thesis was to clarify and compare the basic approaches and trends of the development of western historiography to interpret this extremely controversial event. Also, the thesis briefly characterizes the main interpretation schemes of the conservative, liberal, republican, socialist, and Marxist authors while paying attention to revisionist and latest interpretations of contemporary authors as well. The primary method used in the thesis was the qualitative content analysis and critical interpretation of the relevant secondary literature and its comparison with other scientific sources. As for the primary sources, available scientific literature published during the last two hundred years was used, primarily written in English, German, French and Czech. However, the characteristic differences among the interpretations of the selected topics belong to the crucial observed elements.

The text of the thesis itself is, from this point of view, divided into 3 basic parts. The first part deals with the interpretations of the authors of liberal, republican, revisionist, and critical concepts of the 20th and 21st centuries. What is characteristic of these concepts is the affords to legitimize principal ideas of the revolution including the concept of democracy itself. The second part focuses on the interpretations of conservative authors since these authors assume a negative attitude to the question of revolutionary legitimacy. The third part of the thesis is dedicated to the interpretation of socialist and Marxist authors who strive for justification of the people’s position in the revolutionary events. Thus, they prove the legitimacy of the September massacres through their ideological influence to defend the revolution itself.

Regarding component interpretation patterns, the September massacres can be seen from three possible points of view which, in this thesis, are organised into 3 different stories. Each of these remarkable stories deals with its narrative as well

as with typical expression tools in general. The first story of the September massacres, the most diverse considering the selected conceptions, works with the issue of this ambivalence in the evaluation of revolutionary affairs. Although this conception authors of this story find particular revolutionary elements as social ideals, the violent attacks on the enemies of the revolution stand for the basis which eventually led to the reversal of the traditional form of a state system. The second story picturing these events represents the radical refusal of the massacres including even the concept of revolution itself. In the eyes of this story's representatives, the September massacres became a given symbol confirming the pernicious influence of revolution and its events which inevitably interrupted the continuum of the history of France. On the contrary, the third socialist-Marxist story sees the September massacres as a natural development determined especially by economic factors and the social situation of French citizens. Despite this mutual feature of such authors, there are still some exceptions and interpretation differences. None of those, however, dispute the principal affords of justification of the September massacres as a natural consequence of revolutionary development.

What is characteristic of the point of view of historiography is the obvious contradictoriness considering the September days. This contradictoriness had an impact on the division of this thesis into 3 stories while each of which represents a particular view of these events. In spite of this, there are still some repetitive motives and narratives found in all 3 stories such as e.g. the question of justification of the massacres, or question of fear and uncertainty, the motive of terror itself, or the question of a principal collective victim of the massacres. The interconnection of the complex and socialist-Marxist stories is possible to consider one of the most significant findings. Both of the stories provide a picture of the affords to justify the September events although naturally proceeding from different positions. Regarding this, the first and the third story then create a symbolic semi-circle under the terms of which the conservative story exists, delimiting both of the other stories. This thesis then represents one of the first comprehensive attempts of a complex and systematic reflection of the historiography of the September events of the year 1792 in France.